

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής του
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου, Γλωσσολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια Γ' βαθμίδας του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμβουλος Β/θμιας
Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του Τμήματος Β/θμιας
Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και
συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστη-
ρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και
τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χαρ. Πολύζος

Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση

Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:

**Καραβοκύρη Ελισάβετ, Εκπαιδευτικός
Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη, Εκπαιδευτικός**

Επιμέλεια:

**Κορεζελίδης Κωνσταντίνος, Μηχανικός Η/Υ
Πετράκης Μανώλης, Μηχανικός Η/Υ
Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια**

**Επιστημονικός υπεύθυνος: Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ**

**Υπεύθυνη του έργου: Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής**

**Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά

Γράμματα

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

4. ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΑ

- Λειτουργία και σύνταξη
- Μορφές και σημασίες
- Κοινές και λόγιες προθέσεις

4.1. Ορισμός – Λειτουργία – Σύνταξη

Με τον όρο επιρρηματικά (ή επιρρηματικοί προσδιορισμοί) ονομάζουμε όλες εκείνες τις λέξεις, τις φράσεις ή τις προτάσεις που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις (τόπου, χρόνου, τρόπου κ.ά.) και είτε λειτουργούν αυτόνομα ως απαντήσεις σε ερωτήσεις είτε προσδιορίζουν κάποια στοιχεία μέσα σε μια πρόταση. Στα επιρρηματικά περιλαμβάνονται, εκτός των επιρρημάτων, των επιρρηματικών φράσεων και των προθετικών φράσεων, και άλλα γλωσσικά στοιχεία (μετοχές, ουσιαστικά κτλ.).

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις τόπου, χρόνου κτλ., π.χ. Ο Δημήτρης ήρθε **εδώ** **σήμερα**.

Οι επιρρηματικές φράσεις είναι λεκτικά σύνολα που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις. Σ' αυτά συνδυάζεται ένα επίρρημα με άλλα γλωσσικά στοιχεία, π.χ. Το μολύβι είναι **κάτω από το τραπέζι**.

Οι προθέσεις είναι κι αυτές άκλιτες λέξεις, οι οποίες δεν υφίστανται στον λόγο αυτόνομα –εκτός ορισμένων πολύ ειδικών περιπτώσεων στον προφορικό λόγο– και χρησιμοποιούνται για την εισαγωγή ενός ονοματικού στοιχείου, π.χ. Το σύννεφο κινήθηκε **προς τα ανατολικά**.

Οι προθετικές φράσεις είναι λεκτικά σύνολα που εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σχέσεις. Τα σύνολα αυτά αποτελούνται από μια πρόθεση και άλλα γλωσσικά στοιχεία (ονοματικές φράσεις, επίθετα, επιρρήματα

κτλ.), π.χ. Το ποδήλατο με τις τρεις ρόδες χάλασε. Οι προθετικές φράσεις δεν εκφράζουν επιρρηματικές σχέσεις στην περίπτωση του έμμεσου αντικειμένου και του ποιητικού αιτίου.

Γενικά, τα επιρρηματικά στην επικοινωνία εξειδικεύουν το νόημα που θέλει να δώσει ο ομιλητής και δίνουν πληροφορίες για διάφορες παραμέτρους, τοπικές, χρονικές κτλ., που σχετίζονται με το βασικό νόημα του μηνύματος. Πιο ειδικά, πολλά από τα επιρρηματικά μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνα τους στον λόγο:

- α) Ως σύντομες απαντήσεις, όπως τα: ναι, όχι, ίσως, βέβαια, θαυμάσια, έτσι κι έτσι, τον χειμώνα, προς τα πίσω κτλ., π.χ. Πώς πέρασες στο ταξίδι; **Θαυμάσια!** Πότε έγραψες τα ποιήματα αυτά; **Την περασμένη χρονιά.**
- β) Ως κειμενικοί δείκτες (ή προτασιακά επιρρήματα), οι οποίοι συνδέουν σημασιολογικά μέσα στο κείμενο ανεξάρτητες προτάσεις και περιόδους. Μερικά από αυτά είναι τα παρακάτω: έτσι, τώρα, λοιπόν, άλλωστε, όμως, παρ' όλα αυτά, εξάλλου κτλ., π.χ. Η ελληνική εκπαίδευση το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970 εκδημοκρατίστηκε. **Έτσι**, μπόρεσαν να φοιτήσουν στο σχολείο παιδιά από όλες τις κοινωνικές τάξεις.
- γ) Κατά κανόνα όμως τα επιρρηματικά προσδιορίζουν:
 - Ρήματα, π.χ. Μοίραζαν τα ψηφοδέλτια **πόρτα πόρτα**. Καθαρίζει το σπίτι **με κέφι**.
 - Επίθετα, π.χ. Είναι πρώτος **με απόσταση**. Είναι **υπερβολικά** εργατικός.
 - Επιρρήματα, π.χ. Έφτασε εύκολα **πολύ ψηλά**. Τα παπούτσια σου είναι εκεί **μέσα**.
 - Ουσιαστικά, π.χ. Έκλεισε την **πίσω πόρτα**. Έβαψε τα πάνω **δωμάτια**.

- Αντωνυμίες, π.χ. Είδα εκείνη με τα καστανά μαλλιά. Πιάσε αυτόν με τα γυαλιά.
- Αριθμητικά, π.χ. Ήρθε χθες στο γραφείο τουλάχιστον πέντε φορές.
- Προτάσεις, π.χ. Πραγματικά, δεν ξαναείδα τόσο εκπληκτική εκδήλωση. Αντί να μιλήσει, σώπασε (σημασιολογικός προσδιορισμός).

4.2. Μορφές

Οι μορφές με τις οποίες παρουσιάζονται τα επιρρηματικά στη νέα ελληνική είναι οι εξής:

- α) Με απλά επιρρήματα, π.χ. Η αδελφή της περνάει καλά.
- β) Με επιρρηματικές φράσεις. Σ' αυτές περιλαμβάνονται: i) οι συνδυασμοί επιρρήματος με άλλα επιρρήματα, π.χ. Στις διακοπές πέρασε πολύ καλά, ii) οι συνδυασμοί επιρρήματος με ασθενή προσωπική αντωνυμία, όπου το επίρρημα λειτουργεί ως πρόθεση, π.χ. Ξαφνικά την είδε απέναντί του.
- γ) Με ονοματικές φράσεις. Σ' αυτές περιλαμβάνονται: i) οι ονοματικές φράσεις χωρίς άρθρο, π.χ. Χρόνια περίμενε τον πατέρα του, ii) οι ονοματικές φράσεις με άρθρο, π.χ. Τη μέρα δεν μπορεί να κοιμηθεί, iii) ονοματικές φράσεις με διπλό όνομα, π.χ. Πήγανε τοίχο τοίχο.
- δ) Με επίθετα (επιρρηματικό κατηγορούμενο), π.χ. Δεν πρέπει κανείς να οδηγεί αυτοκίνητο μεθυσμένος.
- ε) Με μετοχές, π.χ. Έφτασε χαρούμενος γελώντας και τραγουδώντας.
- στ) Με προτάσεις, π.χ. Όταν έρθει ο διευθυντής,

θα του τα πω όλα.

ζ) Με προθετικές φράσεις, π.χ. Ζήτησε καφέ με γάλα.

4.3. Σημασίες

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα επιρρηματικά εκφράζουν διάφορες σχέσεις και εξειδικεύουν το νόημα της πρότασης. Οι σχέσεις αυτές είναι οι εξής: α) τόπου, β) χρόνου, γ) τρόπου, δ) ποσού, ε) αιτίας, στ) σκοπού, ζ) αποτελέσματος, η) αναφοράς, θ) προϋπόθεσης, ι) εναντίωσης, ια) βεβαίωσης, ιβ) άρνησης, ιγ) δισταγμού ή πιθανότητας.

- Ο τόπος εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό **πού**, π.χ. **Πού** σταμάτησε το λεωφορείο;
 - β) Τοπικά επιρρήματα, π.χ. Η Αλίκη βγήκε **έξω**.
 - γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Έτρεχε συνεχώς **δεξιά αριστερά**.
 - δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. **Καστοριά**, 12 Οκτωβρίου 2005.
 - ε) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Βάλε τον δίσκο, **όπου νομίζεις**.
 - στ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Οι υπολογιστές μόλις **ήρθαν από την Αθήνα**.
- Ο χρόνος εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό **πότε**, π.χ. **Πότε** ήρθαν τα παιδιά;
 - β) Χρονικά επιρρήματα, π.χ. Η θεία σου ήρθε **νωρίς**.
 - γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Τα μικρά παιδιά **μεγαλώνουν μέρα με τη μέρα**.
 - δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. **Τον Σεπτέμβριο** αρχίζουν τα σχολεία.

- ε) Χρονικές μετοχές, π.χ. **Ανοίγοντας** την πόρτα έπεσε μπροστά του.
 - στ) Χρονικές προτάσεις, π.χ. Θα έρθει, **όταν** μπορέσει.
 - ζ) Επιρρηματικό κατηγορούμενο, π.χ. Κάθε μέρα **ερχότανε πρωινός πρωινός**.
 - η) Προθετικές φράσεις, π.χ. Έχει να φάει **από την Κυριακή**.
- Ο τρόπος εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό **πώς**, π.χ. **Πώς** τα πήγες στις εξετάσεις;
 - β) Τροπικά επιρρήματα, π.χ. Ο καθηγητής μας **φωνάζει δυνατά**.
 - γ) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Στα μαθήματα τα **πάει έτσι κι έτσι**.
 - δ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Δεν κοιμήθηκες της **προκοπής**.
 - ε) Τροπικές μετοχές, π.χ. Του **είπε τα νέα χαμογελώντας**.
 - στ) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Περπατάει **όπως θέλει**.
 - ζ) Επιρρηματικό κατηγορούμενο, π.χ. Προχωρούσε **σκυφτός**.
 - η) Προθετικές φράσεις, π.χ. Δουλεύει **με πάθος**.
 - Το ποσό εκφράζεται με:
 - α) Το ερωτηματικό **πόσο**, π.χ. **Πόσο** πληρώνεις τον μήνα για ενοίκιο;
 - β) Ποσοτικά επιρρήματα, π.χ. Η Σοφία διαβάζει **ελάχιστα**.
 - γ) Επιρρηματικές εκφράσεις, π.χ. Σπούδασε **πάνω κάτω** τρία χρόνια.

- δ) Απλές πτώσεις, π.χ. Ήταν δυο μέτρα άνθρωπος.**
- ε) Αναφορικές προτάσεις, π.χ. Τρέχα όσο μπορείς.**
- στ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Το αεροπλάνο φεύγει με πενήντα επιβάτες.**

- **Η αιτία εκφράζεται με:**

- α) Το ερωτηματικό γιατί, π.χ. Γιατί γελάς;**
- β) Ονοματικές φράσεις, π.χ. Υποφέρει από κόπωση της Άνοιξης.**
- γ) Αιτιολογικές μετοχές, π.χ. Ζώντας μια δύσκολη ζωή δεν του έμενε διάθεση για διασκέδαση.**
- δ) Αιτιολογικές προτάσεις, π.χ. Δούλευε πολύ, γιατί ήθελε να αγοράσει σπίτι.**
- ε) Προθετικές φράσεις, π.χ. Τραγουδούσε από τη χαρά του.**

- **Ο σκοπός εκφράζεται με:**

- α) Το ερωτηματικό γιατί, π.χ. Γιατί (= με ποιο σκοπό) γράφτηκες στο μεταπτυχιακό;**
- β) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. Ήρθε για χάρη της κόρης του.**
- γ) Τελικές προτάσεις, π.χ. Γυμνάζεται, για να είναι υγιής.**
- δ) Προθετικές φράσεις, π.χ. Τα κάνει όλα για το πτυχίο.**

- **Το αποτέλεσμα εκφράζεται με:**

- α) Αποτελεσματικές προτάσεις, π.χ. Προχώρησε τόσο πολύ στον δρόμο, ώστε να μην τον βλέπουμε.**
- β) Προθετικές φράσεις, π.χ. Όλοι οι κόποι του τον οδήγησαν σε επιτυχία.**

- Η αναφορά εκφράζεται με:
 - α) Διάφορες εκφράσεις αναφοράς (όσο για ..., σχετικά με ..., αναφορικά με ...), π.χ. **Όσο για τους εργαζόμενους, κανένας λόγος.**
 - β) Προθετικές φράσεις, π.χ. **Με τη δουλειά του δεν είχε πρόβλημα.**
 - γ) Ονοματικές φράσεις, π.χ. **Ο Γιάννης τι φταίει;**
- Η προϋπόθεση εκφράζεται με:
 - α) Υποθετικές προτάσεις, π.χ. **Αν βοηθήσουν όλοι, θα πετύχουμε.**
 - β) Προθετικές φράσεις, π.χ. **Δέχεται να εργαστεί με τους δικούς του όρους.**
- Η εναντίωση εκφράζεται με:
 - α) Εναντιωματικές προτάσεις, π.χ. **Αν και δεν έχει πολλές γνώσεις, τα καταφέρνει στους υπολογιστές.**
 - β) Εναντιωματικές μετοχές, π.χ. **Και πληγωμένος συνέχισε να αγωνίζεται.**
 - γ) Προθετικές φράσεις, π.χ. **Παρά τις αντιρρήσεις του πατέρα της, αυτή εγκατέλειψε τις σπουδές.**
- Η βεβαίωση εκφράζεται με:
 - α) Βεβαιωτικά επιρρήματα, π.χ. **Θα τον περιμένεις; Και βεβαιότατα θα τον περιμένω.**
- Η άρνηση εκφράζεται με:
 - α) Αρνητικά επιρρήματα, π.χ. **Έδωσες εξετάσεις; Όχι βέβαια.**
 - β) Επιρρηματικές φράσεις, π.χ. **Την επισκέφτηκε ο νουνός της χωρίς δώρα.**

- Ο δισταγμός και η πιθανότητα εκφράζονται με:
 - α) Διστακτικά επιρρήματα, π.χ. Ίσως έρθουν σήμερα τα παιδιά.
 - β) Ενδοιαστικές προτάσεις, π.χ. Φοβάμαι μήπως του συμβεί τίποτε κακό.

Οι ειδικότερες σημασίες των προθέσεων

Οι προθέσεις της νέας ελληνικής είναι δύο ειδών: οι κοινές και οι λόγιες. Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα δύο είδη των προθέσεων, τα γλωσσικά στοιχεία με τα οποία συντάσσονται και οι κυριότερες σημασίες που παίρνουν ως προθετικές φράσεις.

α. Κοινές προθέσεις

1. αντί (αντ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική (με την πρόθεση για), β) προτάσεις (με να).
Κύριες σημασίες: αντίθεση, αντικατάσταση.

Παραδείγματα: Πήρε το μολύβι αντί για την κιμωλία.
Προσέλαβαν τον Γιάννη αντί της Μαρίας. Αντί να με υποστηρίξει, με κατηγόρησε.

2. από (απ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) επιρρήματα, δ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, αφαίρεση, απαλλαγή, ύλη, διαίρεση, σύγκριση, κατανομή, καταγωγή, κατάσταση, αιτία, ποιητικό αίτιο.

Παραδείγματα: 'Ηρθε από την Κέρκυρα. Οι διακοπές αρχίζουν από την άλλη εβδομάδα. Από μικρός ήθελε να γίνει παπάς. Αρρώστησε από γρίπη. Αγόρασε παπούτσια από δέρμα. Από οικονομική άποψη πάει καλά. 'Ηρθες από τώρα; Όλα γίνονται από σένα. Από το να τον απολύσουν προτίμησε να παραιτηθεί.

3. για (γι')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) επιρρήματα, δ) προτάσεις (με να).

Κύριες σημασίες: σκοπός, τόπος, αντίτιμο, χρόνος, αντικατάσταση, αναφορά.

Παραδείγματα: Δουλεύει για τη δόξα. Ξεκίνησε για την Κόρινθο. Τους επισκέφτηκε για πέντε μέρες. Με πέρασε για τον αδελφό μου. Είναι υποψήφιος για πρόεδρος. Του τα έδωσε για πάντα.

4. δίχως / χωρίς

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με να).

Κύριες σημασίες: αφαίρεση, στέρηση.

Παραδείγματα: 'Ηρθε δίχως τη γυναίκα του. Έφτασε χωρίς την κόρη του. Τον βοήθησε δίχως να ζητήσει τίποτε. Τα έφερε χωρίς να του τα ζητήσουν. Προσπάθησε δίχως εμένα. Χωρίς εσένα δεν κάνει τίποτα.

5. εναντίον

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) προσωπικές αντωνυμίες.

Κύρια σημασία: εναντίωση.

Παραδείγματα: Η πλειοψηφία των βουλευτών τάχθηκε εναντίον της εγκυκλίου. Όλοι στράφηκαν εναντίον του.

6. εξαιτίας

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) προσωπικές αντωνυμίες, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύρια σημασία: αιτία.

Παραδείγματα: Δεν τελείωσαν τα έργα εξαιτίας των προβλημάτων χρηματοδότησης. Εξαιτίας του πήγαν όλα στραβά. Δημιουργήθηκε ζήτημα εξαιτίας του ότι διαφώνησαν μαζί του.

7. έως / ως

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με που, να), δ) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, ποσό.

Παραδείγματα: Πήγαινε από τη μια άκρη ως την άλλη. Φώναζε, φώναζε, έως που τον εκνεύρισε. Βαδίζει καθημερινά έως δέκα χιλιόμετρα. Πήρε προθεσμία ως αύριο. Έτρεξε έως εσένα.

8. ίσαμε

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) προτάσεις (με να), γ) επιρρήματα, δ) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, ποσό.

Παραδείγματα: Θα πάμε ίσαμε τα σπίτια. Θα τον περιμένει ίσαμε να έρθει. Θα τρέξουμε ίσαμε εκεί. Περίμενε ίσαμε προχθές.

9. κατὰ (κατ' , καθ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος, συμφωνία, τρόπος, ποσό, κατανομή, αντίθεση.

Παραδείγματα: Έφτασε κατά τις επτά το πρωί. Πήγε κατά τους λόφους. Κατά τη γνώμη των ειδικών, όλα βαίνουν καλώς. Ο πόλεμος έγινε κατά των Κινέζων. Συγκεντρωθείτε κατά δυάδες. Πηγαίνει κατά 'κεί. Όλα έγιναν καθ' υπέρβαση των νόμων.

10. με (μ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύριες σημασίες: συνοδεία, όργανο, περιεχόμενο, τρόπος, ομοιότητα, αντίθεση, χρόνος.

Παραδείγματα: Ήρθε στο σχολείο με τον πατέρα του. Κούρεψε το χόρτο με το ψαλίδι. Έχω ένα μπουκάλι με νερό. Η αδελφή του μοιάζει με τη μητέρα του. Με το να έχεις άγχος δεν κερδίζεις τίποτε. Τον βλέπω να είναι συνέχεια με σένα.

11. μετά (μετ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, συνήθως σε συνδυασμό με την πρόθεση από.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τρόπος.

Παραδείγματα: Κοιμήθηκε μετά τις 10 το βράδυ. Του έδωσε δανεικά μετά χαράς. Ήρθε μετά από εμένα.

12. μεταξύ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.

Παραδείγματα: Ο Λούρος βρίσκεται μεταξύ Ιωαννίνων και Πρέβεζας. Μεταξύ του 5ου και του 3ου αι. π.Χ. ο ελληνισμός εξαπλώθηκε σε όλη την Ασία.

13. μέχρι

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική, γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με που, που να, να), δ) επιρρήματα.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.

Παραδείγματα: Έφτασε μέχρι διευθυντής. Πήγαινε μέχρι το περίπτερο. Διάβαζε μέχρι το πρωί. Τον έδειρε μέχρι αηδίας. Ερχότανε μέχρι χτες. Μέχρι να τη δεις, φεύγει. Μέχρι που να φτάσει, ξημέρωσε.

14. παρά (παρ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) προτάσεις (με να), γ) αριθμητικά. Κύριες σημασίες: χρόνος, ποσό, αντίθεση.

Παραδείγματα: Παρά λίγο θα κέρδιζε τον πρώτο λαχνό. Το δέντρο αυτό βγάζει καρπούς χρόνο παρά χρόνο. Ήθελε να δουλέψει παρά να σπουδάσει.

15. πριν

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική (συνήθως με την πρόθεση από), β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών (με την πρόθεση από), γ) προτάσεις (με να ή απλή υποτακτική).

Κύρια σημασία: χρόνος.

Παραδείγματα: Ωρίμασε πριν (από) την ώρα του. Ήρθε πριν από εσένα. Τον είδαμε πριν (να) φύγει.

16. προς

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, αναφορά, σκοπός, αναλογία.

Παραδείγματα: Πήγαινε πάντα προς το βουνό. Ήρθανε προς το σούρουπο. Οι εισακτέοι στα πανεπιστήμια είναι ένας προς τρεις.

17. σαν

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) προτάσεις (με να).

Κύρια σημασία: παρομοίωση.

Παραδείγματα: Δουλεύει σαν άλογο. Τρέχει σαν τον λαγό. Είναι σαν αυτούς. Φαίνεται σαν να θέλει να φύγει.

18. σε (σ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών, γ) ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.

Κύριες σημασίες: έμμεσο αντικείμενο, τόπος, χρόνος, κατάσταση.

Παραδείγματα: Έδωσε τα τετράδια σ' αυτόν. Ζει από χρόνια στη Χαλκίδα. Η δουλειά θα γίνει σε τρεις ώρες. Συμφώνησαν στο να συνεργαστούν.

β. Λόγιες προθέσεις

1. ανά

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος, κατανομή.

Παραδείγματα: Ο στρατός ήταν έτοιμος ανά πάσα στιγμή. Περίοδευε ανά την υφήλιο. Χωρίστηκαν ανά τριακόσιοι.

2. άνευ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: αφαίρεση, τρόπος.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ο δολοφόνος παραδόθηκε στην αστυνομία άνευ όρων. Πήρε άδεια άνευ αποδοχών.

3. διά (δι')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) απόλυτα αριθμητικά.

Κύριες σημασίες: διαίρεση, τρόπος.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Δέκα διά πέντε ίσον δύο. Η απελευθέρωση των αιχμαλώτων επετεύχθη διά της διπλωματικής οδού.

4. εις

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε αιτιατική.

Κύριες σημασίες: τρόπος, σκοπός.

Χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Του ευχήθηκαν εις υγείαν. Όλα έγιναν εις βάρος της υγείας του.

5. εκ (εξ)

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: προέλευση, τρόπος, αιτία.

Χρησιμοποιείται συνήθως σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ήταν τυφλός εκ γενετής. Οι μαθητές τον γνώριζαν εξ όψεως. Ζήτησε συγγνώμη εκ των υστέρων. Ήταν ένας εξ αυτών. Ήταν φόνος εξ αμελείας.

6. εκτός

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) ορισμένες αντωνυμίες.

Κύριες σημασίες: τόπος, αφαίρεση, εξαίρεση.

Παραδείγματα: Βρίσκεται πάντα εκτός Ελλάδος. Από την τρίτη μέρα ο ασθενής ήταν εκτός κινδύνου. Τον είδα που ήταν εκτός εαυτού. Ήρθαν όλοι εκτός του Γιάννη.

7. εν

Συντάσσεται με: λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύρια σημασία: τρόπος.

Χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Μας τα είπε εν συντομία. Υπέγραψε εν λευκώ.

8. ένεκα / ένεκεν (πριν και μετά την ονοματική φράση)

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύρια σημασία: αιτία.

Παράδειγμα: Αθωώθηκε ένεκα πολλών αμφιβολιών.

9. εντός

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: τόπος, χρόνος.

Παραδείγματα: Ο νόμος ισχύει εντός των ορίων της επικράτειας. Εντός δέκα ημερών θα παραδοθεί το έργο.

10. επί (επ')

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος, αναφορά.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.
Παραδείγματα: Σπούδαζε επί δώδεκα χρόνια συνεχώς.
Έτρεχε επί της Βενιζέλου. Επ' αυτού δεν έχει να πει τίποτε. Δεν πουλάει πλέον επί πιστώσει.

11. κατόπιν

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.
Κύρια σημασία: χρόνος.
Παραδείγματα: Κατόπιν αυτών των γεγονότων η απόφαση ακυρώθηκε.

12. λόγω

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.
Κύρια σημασία: αιτία.
Παραδείγματα: Τα σχολεία έκλεισαν λόγω της κακοκαιρίας.

13. μείον

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε ονομαστική και αιτιατική, β) απόλυτα αριθμητικά.
Κύρια σημασία: αφαίρεση.
Παραδείγματα: Εννέα μείον δύο ίσον επτά. Ήρθε το σύνολο των εκπαιδευτικών μείον οι διευθυντές.

14. μέσω

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.
Κύριες σημασίες: τόπος, μέσο.
Παραδείγματα: Ο Λευτέρης πήγε αεροπορικώς στις Βρυξέλλες μέσω Ζυρίχης. Το ρεύμα φτάνει στα σπίτια μας μέσω καλωδίων. Πέτυχε μέσω αυτού.

15. περί

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύριες σημασίες: χρόνος, αναφορά.

Παραδείγματα: Περί τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας ισχυρός θόρυβος. Πρόκειται περί αυτών.

16. πλην

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) απόλυτα αριθμητικά, γ) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύρια σημασία: αφαίρεση.

Παραδείγματα: Οχτώ πλην τρία ίσον πέντε. Βρέθηκαν όλοι πλην τριών. Παρουσιάστηκαν όλοι πλην αυτού.

17. προ

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε γενική.

Κύριες σημασίες: χρόνος, τόπος.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Ο Περικλής έζησε τον 5ο αι. προ Χριστού. Οι εχθροί είχαν φτάσει προ των τειχών.

18. συν

Συντάσσεται με: α) απόλυτα αριθμητικά, β) λέξεις της αρχαίας ελληνικής σε δοτική.

Κύρια σημασία: πρόσθεση.

Παραδείγματα: Δώδεκα συν τρία ίσον δεκαπέντε. Ο Γιαννάκης συν τω χρόνω γίνεται καλύτερος μαθητής.

19. υπέρ

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική και αιτιατική, β) προσωπικές αντωνυμίες.

Κύριες σημασίες: υπέρβαση, υποστήριξη.

Παραδείγματα: Η Αλέκα είναι υπέρ το δέον συνεπής.

Όλοι οι βουλευτές πήραν θέση υπέρ του νομοσχεδίου.
Στο δικαστήριο όλα ήταν υπέρ μου.

20. υπό (υπ', υφ')

Συντάσσεται με: ονοματικές φράσεις σε αιτιατική.

Κύρια σημασία: συνθήκη.

Χρησιμοποιείται συχνά σε παγιωμένες εκφράσεις.

Παραδείγματα: Το θέμα βρίσκεται υπό συζήτηση. Σήμερα έχει 30 βαθμούς Κελσίου υπό σκιάν.

21. χάριν (πριν και μετά την ονοματική φράση)

Συντάσσεται με: α) ονοματικές φράσεις σε γενική, β) ισχυρούς τύπους προσωπικών αντωνυμιών.

Κύρια σημασία: σκοπός.

Παράδειγμα: Τα έκανε όλα χάριν αστεϊσμού.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Τα επιρρηματικά παρουσιάζονται στον λόγο με διάφορες μορφές. Παρατηρήστε στα παρακάτω παραδείγματα ορισμένες από τις μορφές αυτές.

α. Ύψωσε το κεφάλι του **με αγαλλίαση** προς το βουνό και παρατηρούσε το πέταγμα των πουλιών.

β. Τον είδε να σηκώνεται από τον καναπέ **αναστενάζοντας** δυνατά.

γ. Ο Αϊνστάιν αποδείχτηκε ότι ήταν **πολύ μπροστά** από την εποχή του.

δ. **Μπαίνοντας** στο ατελιέ του ζωγράφου ένωσε να τον τυλίγει μια μαγεία.

ε. Με ακολουθεί **μέρα** και **νύχτα** στις δραστηριότητές μου.

στ. Ό,τι κι αν του κάνεις, δε θα στραφεί **εναντίον**

σου.

ζ. Όταν ο Αντώνης τελείωσε την ιστορία του, όσοι τον άκουγαν έμειναν άφωνοι.

η. Τους είδε μια φορά στην Αθήνα, αλλά δεν τους θυμότανε.

θ. Τον έβλεπε που ερχόταν καταπάνω του.

ι. Ανέπτυξε τη θεωρία του αναφέροντας και παραδείγματα από την επικαιρότητα.

Παρατηρούμε στα παραδείγματα ότι οι μορφές που παίρνουν τα επιρρηματικά είναι οι εξής: προθετική φράση (α, στ), μετοχή (β, δ, ι), επιρρηματική φράση (γ, θ), ονοματική φράση (ε, η), πρόταση (ζ).

2. Στα παραπάνω παραδείγματα παρατηρούμε ότι τα επιρρηματικά παίρνουν τις εξής σημασίες: τρόπος (α, β, ι), χρόνος (γ, δ, ε, ζ, η), εναντίωση (στ), τόπος (θ).

3. Στη νέα ελληνική έχουν μείνει από παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας αρκετές προθετικές φράσεις που χρησιμοποιούνται συχνά τόσο στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο και έχουν συγκεκριμένες και ειδικές σημασίες.

Παρακάτω παρατίθενται ορισμένες φράσεις που περιέχουν τέτοιου είδους προθετικές φράσεις.

α. Η Ιωάννα αγόρασε μια μέθοδο ισπανικών **άνευ διδασκάλου** [= μέθοδος εκμάθησης από βιβλίο, χωρίς δάσκαλο].

β. Ήρθε η Μαρία λαχανιασμένη και μας έλεγε άλλα αντ' άλλων [= ασυνάρτητα πράγματα].

γ. Η φετινή εκδήλωση του σχολείου ήταν καταπληκτική **από πάσης απόψεως** [= από όλες τις απόψεις].

δ. Ο Σπύρος, για να πάρει τη θέση του διευθυντή, πέρασε **διά πυρός και σιδήρου** [= από πολύ δύσκολες καταστάσεις].

ε. Το διάβασμα αποτελεί για τους μαθητές στοιχείο **εκ των ων ουκ άνευ** [= εντελώς απαραίτητο].

στ. Φάνηκε πως όσα έλεγε ο ομιλητής ήταν **εκτός τόπου και χρόνου** [= δεν είχαν σχέση με την πραγματικότητα].

ζ. Όλα τελείωσαν **εν ριπή οφθαλμού** [= πολύ γρήγορα].

η. Ο κλέφτης συνελήφθη **επ' αυτοφώρω** [= τη στιγμή που έκλεβε].

θ. Ο κ. Νίκου ήταν υπουργός **παρά τω πρωθυπουργώ** [= βοηθός του πρωθυπουργού].

ι. **Συν τω χρόνω** μεγάλωναν τα παιδιά, μεγάλωναν και οι υποχρεώσεις [= καθώς περνούσε ο χρόνος].

ια. Τον Ιούλιο η θερμοκρασία φτάνει έως και 42 βαθμούς **υπό σκιάν** [= κάτω από σκιά].

4. Μια επιρρηματική σχέση (τόπος, χρόνος, τρόπος, αιτία κτλ.) μπορεί να εκφράζεται με διάφορους τρόπους. Παρατηρήστε παρακάτω ορισμένους από τους τρόπους που εκφράζεται στη νέα ελληνική ο τόπος. Μέσα σε αγκύλες δίνεται η συγκεκριμένη τοπική σχέση.

α. Αθήνα, 30 Ιουνίου 2006 [τόπος συγκεκριμένος].

β. Φέρε τα βιβλία εδώ [τόπος συγκεκριμένος].

γ. Ο Γιάννης μόλις ήρθε από την Αθήνα [προέλευση από κάποιο τόπο].

δ. Πήγαινε για Λάρισα, αλλά το μετάνιωσε [κατεύθυνση προς τόπο].

ε. Κάθε πρωί η Ειρήνη πήγαινε κατά τα έλατα [κατεύθυνση προς τόπο].

στ. Σήμερα περπάτησα ως το ποτάμι [τόπος που δείχνει το όριο].

ζ. Ρίξε τα χόρτα όπου θέλεις [τόπος αόριστος].

η. Ταξιδεύει πάντα μέσω Μιλάνου [τόπος διέλευσης].

5. ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

- Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση
- Ονοματικές προτάσεις (ειδικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές)
- Επιρρηματικές προτάσεις (αιτιολογικές, τελικές, αποτελεσματικές ή συμπερασματικές, υποθετικές, εναντιωματικές και παραχωρητικές, χρονικές, αναφορικές)

Οι προτάσεις ως προς τη σχέση τους με άλλες προτάσεις διακρίνονται σε κύριες (ή ανεξάρτητες) και δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες). Όταν στον λόγο χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία προτάσεις, αυτές μπορούν:

- α) Είτε να μη συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους (ασύνδετο σχήμα), π.χ. Οι απόφοιτοι του σχολείου μας ήρθαν προχθές στο σχολείο, επισκέφθηκαν τους χώρους του, μίλησαν με τους καθηγητές τους, συγκινήθηκαν.
- β) Είτε να συνδέονται με συνδέσμους, π.χ. Οι καθηγητές της Β' τάξης έχουν πολλές απαιτήσεις από τους μαθητές και βάζουν μικρούς βαθμούς. Έφυγε ξαφνικά, γιατί θύμωσε.

Σ' αυτήν την περίπτωση η σύνδεση είναι δύο ειδών: η παρατακτική, που γίνεται με παρατακτικούς συνδέσμους, και η υποτακτική, που γίνεται με υποτακτικούς συνδέσμους.

5.1. Παρατακτική σύνδεση

Η παρατακτική σύνδεση γίνεται:

α) Με τους συμπλεκτικούς συνδέσμους και (κι), ούτε, μήτε (και ουδέ, μηδέ σε παλιότερα κείμενα). Με τους συμπλεκτικούς συνδέσμους οι προτάσεις συνδέονται είτε καταφατικά, π.χ. Η Φιλίτσα διάβασε και έγραψε, είτε αποφατικά, π.χ. Η Φιλίτσα ούτε διάβασε ούτε έγραψε. Ο πιο συχνός συμπλεκτικός σύνδεσμος είναι ο και (κι), ο οποίος κατά τη σύνδεση δύο ή περισσότερων προτάσεων παίρνει διάφορες σημασίες, ορισμένες από τις οποίες είναι οι εξής:

- Παρατακτική, π.χ. Η Σμαρώ βλέπει ελληνικές ταινίες και ακούει μουσική.
- Χρονική, π.χ. Η Νίκη άκουγε μουσική και έλυνε τις ασκήσεις (ενώ άκουγε μουσική ...).
- Αιτιολογική, π.χ. Κάλεσε την αδελφή σου αύριο εδώ, και θέλω να της πω κάτι (επειδή θέλω ...).
- Αναφορική, π.χ. Είσαι γονιός κι έχεις δύο γιους (ο οποίος έχεις ...).
- Αποτελεσματική, π.χ. Είναι απλός στρατιώτης και κάνει ό,τι του πουν (γι' αυτό κάνει ...).

Συχνά το και μπορεί να αντικαθιστά το να που εισάγει δευτερεύουσες προτάσεις, π.χ. Άρχισε και βρέχει.

β) Με τους αντιθετικούς συνδέσμους αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μολονότι, αν και, μόνο (που). Με τους αντιθετικούς συνδέσμους η σύνδεση μπορεί να είναι είτε απλή, π.χ. Δε θέλει τίποτε άλλο παρά την ησυχία του, είτε επιδοτική, π.χ. Τον υποχρέωσε όχι μόνο να διαβάζει τα κείμενα που έπαιρνε αλλά και να απαντά σε όλες τις επιστολές.

γ) Με τους διαχωριστικούς συνδέσμους ή, είτε. Με τους διαχωριστικούς συνδέσμους συνδέονται δύο ή περισσότερες προτάσεις, π.χ. Οι μαθητές και οι μαθήτριες του Γυμνασίου είτε θα είναι στο σχολείο είτε θα διαβάζουν. Οι συμπλεκτικοί σύνδεσμοι ούτε και μήτε μπορούν να χρησιμοποιούνται επίσης ως διαχωριστικοί, όταν εκφράζεται άρνηση, π.χ. Ούτε ήρθε ούτε έστειλε μήνυμα.

δ) Με τους συμπερασματικούς συνδέσμους λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως, π.χ. Όλα τα έκανε όπως μας υποσχέθηκε. Άρα είναι αξιόπιστος άνθρωπος.

Ορισμένοι από τους παρατακτικούς συνδέσμους που αναφέρθηκαν χρησιμοποιούνται και ως υποτακτικοί, π.χ. ενώ, ώστε, μολονότι. Στην παρατακτική χρήση των συνδέσμων αυτών προηγείται τελεία ή άνω τελεία, π.χ. Με ρωτούσε συνεχώς διάφορα πράγματα· ενώ δεν ήξερα τι να του απαντήσω.

5.2. Υποτακτική σύνδεση

Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων γίνεται με τους υποτακτικούς συνδέσμους (ειδικοί, χρονικοί, αιτιολογικοί, υποθετικοί, τελικοί, αποτελεσματικοί, ενδοιστικοί ή διστακτικοί, εναντιωματικοί/παραχωρητικοί, συγκριτικός, βουλευτικός), με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες, καθώς και αναφορικά και ερωτηματικά επιρρήματα. Οι δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες) προτάσεις που εισάγονται με τα παραπάνω χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) Στις ονοματικές προτάσεις, οι οποίες λειτουργούν

στον λόγο ως ουσιαστικά (υποκείμενα, αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί κτλ.) και

β) Στις επιρρηματικές, οι οποίες λειτουργούν στον λόγο ως προσδιορισμοί του ρήματος, όπως δηλαδή τα επιρρήματα. Στις επιρρηματικές προτάσεις περιλαμβάνονται και όσες δηλώνουν παρομοίωση, στέρηση και σύγκριση και εισάγονται με τα σαν να, χωρίς / δίχως να και παρά να αντίστοιχα.

α. Ονοματικές προτάσεις

Στις ονοματικές προτάσεις ανήκουν οι ειδικές, οι βουλητικές, οι ενδοιαστικές, οι πλάγιες ερωτηματικές και οι αναφορικές ονοματικές προτάσεις.¹

➤ Ειδικές προτάσεις

Ειδικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους (πως, που, ότι) και με τις οποίες εξειδικεύεται κατά κάποιο τρόπο το νόημα του ρήματος ή του ονόματος ή μιας περίφρασης.

Οι ειδικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- Αντικείμενο σε ρήματα και περιφράσεις που έχουν τη σημασία του λέω, δηλώνω, νομίζω, νιώθω, καταλαβαίνω, γνωρίζω κτλ., π.χ. Ξέρω πολύ καλά ότι ο Γιώργος θα έρθει στην ώρα του.

1. Οι αναφορικές ονοματικές προτάσεις εξετάζονται μαζί με τις αναφορικές επιρρηματικές στο τέλος της παρούσας ενότητας.

- Υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, π.χ. Λέγεται ότι ο καιρός θα χαλάσει.
- Επεξήγηση (σπανιότερα προσδιορισμός) σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη
- σημασία των ρημάτων των προηγούμενων παραγράφων, και σε δεικτικές ή αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Προχθές στο σχολείο μας βγήκε μια φήμη, ότι θα μας επισκεφθεί ο υπουργός. Έχει την ελπίδα ότι θα πετύχει.

Οι ειδικές προτάσεις έχουν άρνηση **δε(ν)** και εκφέρονται με οριστική απλή και με οριστική που δηλώνει την τροπικότητα της δυνατότητας ή του πιθανού, π.χ. Οι καθηγητές ήταν σίγουροι ότι ο Χατζής θα είναι ο πρώτος μαθητής. Οι γονείς του Χατζή πίστευαν ότι ο γιος τους θα αρίστευε.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Το τελικό **ν** των αρνητικών επιρρημάτων **δε(ν)** και **μη(ν)** διατηρείται στον γραπτό και τον προφορικό λόγο μόνο στις περιπτώσεις που ακολουθούν φωνήεντα ή τα κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ. Βλ. και στο κεφάλαιο Φωνητική – Φωνολογία, ενότητα 2.2, σ. 26, α' τόμος.

➤ Βουλητικές προτάσεις

Βουλητικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με το να και συμπληρώνουν την έννοια ρημάτων και εκφράσεων που δηλώνουν συνήθως βούληση, όπως θέλω, ζητώ, προτρέπω, επιθυμώ, εμποδίζω κτλ.

Οι βουλητικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- **Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που έχουν βουλητική σημασία (θέλω, επιθυμώ, μπορώ, εμποδίζω κτλ.), π.χ. Οι μαθητές της Α' τάξης δεν μπορούν να λύσουν τις ασκήσεις των μαθηματικών.**
- **Υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου (πρέπει, απαγορεύεται, είναι δυνατό κτλ.), π.χ. Δεν είναι δυνατό να δουλεύει κάθε μέρα από το πρωί ως το βράδυ.**
- **Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων των προηγούμενων παραγράφων, καθώς και σε αντωνυμίες δεικτικές ή αόριστες, π.χ. Ο Φάνης ζούσε με μια ελπίδα, να γυρίσει στην πατρίδα του.**
- **Προσδιορισμός σε ουσιαστικά και επίθετα που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία που έχουν τα ρήματα και οι εκφράσεις των προηγούμενων παραγράφων (πόθος, θέληση, πρόθυμος, έτοιμος κτλ.), π.χ. Η Ιφιγένεια ήταν πάντα πρόθυμη να απαντήσει σε ό,τι τη ρωτούσε ο καθηγητής.**

Οι βουλητικές προτάσεις έχουν άρνηση μη(ν) και εκφέρονται συνήθως με υποτακτική, π.χ. Θέλει πάντα να μην είναι μόνος του.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται με τύπους παρελθοντικού χρόνου, γιατί εκφράζεται είτε απραγματοποίητη ευχή είτε η επιθυμία ή απλώς η σκέψη αυτού που μιλά, π.χ. Ήθελε να ήταν μικρός να έπαιζε στη γειτονιά του. Είναι αδύνατο να έφτασε τόσο νωρίς στο σπίτι του.

➤ Ενδοιαστικές προτάσεις

Ενδοιαστικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους ενδοιαστικούς (ή διστακτικούς) συνδέσμους (μη[ν], μήπως) και εκφράζουν κάποιο ενδοιασμό για το μήπως γίνει ή δε γίνει κάτι.

Οι ενδοιαστικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- **Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που δηλώνουν φόβο ή ανησυχία (φοβάμαι, ανησυχώ, έχω την υποψία κτλ.), π.χ. Ανησυχούσε η μητέρα του Γιώργου μήπως και δε γράψει ο γιος της στις εξετάσεις.**
- **Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, καθώς και σε δεικτικές και αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Είχε πάντα την ίδια αγωνία, μήπως δεν προλάβει το αεροπλάνο.**
- **Προσδιορισμός σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και των ουσιαστικών των προηγούμενων παραγράφων, π.χ. Έβρεχε πολύ και γι' αυτό τους κυρίεψε ο φόβος μήπως δεν μπορέσουν να περάσουν το ποτάμι.**

Οι ενδοιαστικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) και εκφέρονται με υποτακτική, π.χ. Φοβάται μήπως δεν μπορέσει να φέρει τη δουλειά σε πέρας.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ο ομιλητής θέλει να παρουσιάσει κάτι ως πραγματικό, εκφέρονται και με οριστική, π.χ. Είχε τον φόβο μήπως τον είδαν έξω από το σχολείο.

➤ Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

Πλάγιες ερωτηματικές (πλάγιες ερωτήσεις) ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες (ποιος, πόσος, τι κτλ.), με ερωτηματικά επιρρήματα (πού, πώς, πότε κτλ.) και με ορισμένους συνδέσμους, όπως τους αν, γιατί, μήπως, και εκφράζουν ερώτηση ή απορία. Διακρίνονται, όπως και οι ερωτηματικές προτάσεις (ευθείες ερωτήσεις), σε προτάσεις ολικής και μερικής άγνοιας (βλ. σ. 111, β' τόμος).

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις λειτουργούν ως:

- Αντικείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που δηλώνουν ερώτηση, απορία, αίσθηση, αμφιβολία κτλ. (ρωτώ, απορώ, νιώθω, βλέπω, αμφιβάλλω, δεν έχω ιδέα, δεν είμαι βέβαιος κτλ.), π.χ. Νιώθω πόσο πολύ θέλεις να πετύχεις στη σχολή της προτίμησής σου.
- Υποκείμενο σε απρόσωπες εκφράσεις που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων της προηγούμενης παραγράφου, π.χ. Δεν είναι ακόμη γνωστό πώς λειτουργεί ο ανθρώπινος εγκέφαλος.
- Επεξήγηση σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και εκφράσεων των προηγούμενων παραγράφων (π.χ. ερώτηση, απορία, αμφιβολία κτλ.) και σε δεικτικές και αόριστες αντωνυμίες, π.χ. Ο Ανδρέας έχει πάντα την ίδια απορία, αν η παιδαγωγική είναι επιστήμη ή όχι.
- Προσδιορισμός σε ουσιαστικά που έχουν σημασία παρόμοια με τη σημασία των ρημάτων και εκφράσεων των προηγούμενων παραγράφων, π.χ. Ο καθηγητής μας κ. Ιωάννου ξεκινούσε πάντα το μάθημά του με την ερώτηση αν έχουμε διαβάσει το μάθημά μας.

Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) (όταν υπάρχει να, έχουν άρνηση μη[ν]) και εκφέρονται με οριστική που εκφράζει κάτι πραγματικό ή μια δυνατότητα και υποτακτική που εκφράζει απορία, π.χ. Απορούμε όλοι οι φίλοι του γιατί δεν έρχεται στις εκδηλώσεις τελευταία. Φαντάζεσαι τι θα μπορούσε να πετύχει με λίγη προσπάθεια παραπάνω; Αναρωτιέμαι γιατί να μην έρχεται ακόμα.

β. Επιρρηματικές προτάσεις

Στις επιρρηματικές προτάσεις ανήκουν οι αιτιολογικές, οι τελικές, οι αποτελεσματικές, οι υποθετικές, οι εναντιωματικές-παραχωρητικές, οι χρονικές και οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις.¹

➤ Αιτιολογικές προτάσεις

Αιτιολογικές ονομάζονται οι προτάσεις που εισάγονται με αιτιολογικούς συνδέσμους (γιατί, επειδή, αφού, τι [ποιητικό]) και με εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ως αιτιολογικοί σύνδεσμοι (καθώς, που, μια και κτλ.) και δηλώνουν την αιτία.

Οι αιτιολογικές προτάσεις έχουν άρνηση δε(ν) και εκφέρονται με απλή οριστική, με οριστική που δηλώνει δυνατότητα και οριστική που δηλώνει πιθανότητα, π.χ. Χάρηκα πολύ, επειδή έμαθα πως είσαι καλά. Βιάστηκα, γιατί θα ερχόσουν γρήγορα. Μη στενοχωριέσαι, γιατί θα είναι όλα εύκολα.

1. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις εξετάζονται μαζί με τις αναφορικές ονομαστικές στο τέλος της παρούσας ενότητας.

➤ Τελικές προτάσεις (ή προτάσεις του σκοπού)

Τελικές προτάσεις (ή του σκοπού) ονομάζονται οι προτάσεις που εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους (για να, να) και δηλώνουν σκοπό.

Οι τελικές προτάσεις έχουν άρνηση **μη(ν)** και εκφέρονται κανονικά με υποτακτική, π.χ. Έφυγε γρήγορα, για να φέρει το τετράδιό του.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ο ομιλητής δηλώνει σκοπό ανεκπλήρωτο, οι τελικές προτάσεις εκφέρονται με παρατατικό, π.χ. Ήθελε να ήταν συντονιστής της συζήτησης, για να του έδινε τον λόγο.

➤ Αποτελεσματικές (ή συμπερασματικές) προτάσεις

Αποτελεσματικές (ή συμπερασματικές) ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους (ώστε, που) και με εκφράσεις αντίστοιχες με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους (ώστε να, που να, για να κτλ.) και δηλώνουν το αποτέλεσμα που προκύπτει από το νόημα της κύριας πρότασης.

Από τις αποτελεσματικές προτάσεις, όσες εισάγονται με τους συνδέσμους **ώστε** και **που** έχουν άρνηση **δε(ν)**, ενώ όσες εισάγονται με εκφράσεις που περιέχουν το **να** έχουν άρνηση **μη(ν)**.

Όταν εισάγονται με το **ώστε** και το **που**, εκφέρονται με οριστική απλή ή με οριστική που εκφράζει τη δυνατότητα ή την πιθανότητα, π.χ. Τα αυτοκίνητα πήγαιναν τόσο αργά, που έμοιαζαν σταματημένα. Ήταν τόσο στενοχωρημένοι, ώστε τίποτα **δε** θα τους έκανε να γελά-

σουν. Όταν εισάγονται με εκφράσεις που έχουν το να, εκφέρονται με υποτακτική, π.χ. Του δόθηκαν τόσες λίγες ευκαιρίες, ώστε να μην μπορεί να κάνει τίποτα.

➤ Υποθετικές προτάσεις

Υποθετικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους υποθετικούς συνδέσμους (αν, εάν, άμα) και ανάλογες εκφράσεις (εφόσον, έτσι και, στην περίπτωση που) και εκφράζουν την προϋπόθεση που ισχύει, για να γίνει αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση. Μια υποθετική πρόταση μαζί με την κύρια που την προσδιορίζει αποτελεί έναν υποθετικό λόγο. Η υποθετική πρόταση λέγεται **υπόθεση**, ενώ η κύρια **απόδοση**.

Οι υποθετικές προτάσεις διακρίνονται σε διάφορα είδη, τα οποία προκύπτουν από κριτήρια σημασιολογικά και γραμματικά. Σύμφωνα με ορισμένες κατηγοριοποιήσεις, τα είδη των υποθετικών λόγων είναι τα εξής δύο:

α) Υποθετικές προτάσεις του πραγματικού: είναι αυτές στις οποίες, αν αληθεύει αυτό που εκφράζεται στην υπόθεση, τότε αληθεύει και αυτό που εκφράζεται στην απόδοση, π.χ. Αν του μιλήσεις, θα σ' ακούσει. Το ρήμα στην υποθετική πρόταση βρίσκεται σε οριστική οποιουδήποτε χρόνου, εκτός παρατατικού και υπερσυντέλικου, ενώ στην απόδοση βρίσκεται σε οποιαδήποτε έγκλιση, π.χ. Αν θέλεις να είσαι υγιής, μην κάνεις καταχρήσεις.

β) Υποθετικές προτάσεις του μη πραγματικού: είναι αυτές στις οποίες εκείνο που εκφράζεται στην υπόθεση ούτε πραγματοποιήθηκε ούτε πρόκειται να πραγματοποιηθεί, και το ίδιο συμβαίνει και με

αυτό που εκφράζεται στην απόδοση, π.χ. Αν την ήξερε, θα την αναγνώριζε. Το ρήμα στην υποθετική πρόταση βρίσκεται σε παρατατικό ή υπερσυντέλικο, ενώ στην απόδοση έχουμε το θα με παρατατικό ή υπερσυντέλικο, π.χ. Αν είχαμε φτάσει νωρίς, θα είχαμε προλάβει τα αδέλφια σου.

Σύμφωνα με άλλες κατηγοριοποιήσεις, προστίθενται στα παραπάνω είδη και τα εξής:

α) Υποθετικές προτάσεις της απλής σκέψης του ομιλητή: σε αυτές ό,τι εκφράζεται στην υπόθεση παρουσιάζεται ως μια άποψη, υποκειμενική γνώμη του ομιλητή, χωρίς να εξετάζεται αν είναι πραγματοποιήσιμο ή όχι, π.χ. Αν επέμενε περισσότερο ο Σωτήρης, θα λυνόταν η παρεξήγηση. Το ρήμα στην υποθετική πρόταση βρίσκεται σε οριστική παρατατικού, ενώ στην απόδοση έχουμε το θα με οριστική παρατατικού ή οριστική μέλλοντα, π.χ. Αν μένατε μόνοι, θα τελειώνατε τις εργασίες του σχολείου.

β) Υποθετικές προτάσεις του προσδοκώμενου ή του επαναλαμβανόμενου: σε αυτές ό,τι εκφράζεται στην υπόθεση παρουσιάζεται ως κάτι που περιμένουμε να γίνει με βεβαιότητα ή κάτι που επαναλαμβάνεται συνεχώς, π.χ. Αν κλείσεις την τηλεόραση, θα σου μιλήσω. Αν διαβάσει πολύ, δε φοβάται τις εξετάσεις.

Στην περίπτωση που η υποθετική πρόταση εκφράζει κάτι που περιμένουμε να γίνει με βεβαιότητα (προσδοκώμενο), το ρήμα της βρίσκεται σε υποτακτική αορίστου ή σπανιότερα παρακειμένου και το ρήμα της απόδοσης σε οριστική μέλλοντα ή προστα-

κτική, π.χ. Αν θυμηθείς όσα σου είπα την προηγούμενη φορά, έλα.

Στην περίπτωση που η υποθετική πρόταση εκφράζει κάτι ως επαναλαμβανόμενο, τότε το ρήμα της βρίσκεται σε υποτακτική αορίστου και σπανιότερα παρακειμένου και το ρήμα της απόδοσης σε οριστική ενεστώτα, π.χ. Αν ξενυχτήσει, ξυπνάει άρρωστος το πρωί.

Παρατηρήσεις

Υπόθεση μπορεί να εκφραστεί και με ευθεία ερώτηση, π.χ. Θέλεις χρήματα; Δούλεψε (= αν θέλεις χρήματα, δούλεψε).

Σε έναν υποθετικό λόγο η υποθετική πρόταση μπορεί να προηγείται της κύριας (απόδοση), μπορεί όμως και να ακολουθεί, π.χ. Αν ζητήσει πολλά, θα χάσει και τα λίγα. Θα χάσει και τα λίγα, αν ζητήσει πολλά.

Σε έναν υποθετικό λόγο μπορεί να έχουμε δύο ή και περισσότερες υποθετικές προτάσεις με αντίθετο περιεχόμενο και μία απόδοση. Η σύνδεση των υποθετικών προτάσεων σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται μετά είτε ... είτε χωρίς υποθετικό σύνδεσμο ή με το και ... και με υποθετικό σύνδεσμο, π.χ. Είτε έρθεις είτε δεν έρθεις, εγώ θα φύγω.

Υπάρχουν στη νέα ελληνική προτάσεις που εισάγονται με τον υποθετικό σύνδεσμο αν / εάν, αλλά εκτός από υπόθεση εκφράζουν και διάφορες άλλες σχέσεις, όπως:

- Αιτία, π.χ. Αν δεν έρθει πρώτος στους αγώνες ο ανιψιός μου, δε λυπάμαι.
- Αντίθεση, π.χ. Αν είναι καλοί αυτοί στο κολύμπι, εμείς είμαστε στο περπάτημα.

- Αποτέλεσμα, π.χ. Αν έχει καλή υγεία, το οφείλει στην περιποίηση που έχει.

➤ **Εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις**

Εναντιωματικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους εναντιωματικούς /παραχωρητικούς συνδέσμους (αν και, ενώ, μολονότι) και με λέξεις ή εκφράσεις αντίστοιχες με τους παραπάνω συνδέσμους (αντί να, παρ' όλο που, ακόμη κι αν, και ας, έστω κι αν κτλ.) και δηλώνουν αντίθεση προς αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση, π.χ. Ενώ δεν ήταν ιδιαίτερα έξυπνος, είχε πάντοτε στη ζωή του επιτυχίες.

Παραχωρητικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τις εκφράσεις και αν, που να, ας κτλ. και δηλώνουν παραχώρηση ή και αντίθεση προς αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση, το οποίο θεωρείται ενδεχόμενο ή μη πραγματικό, π.χ. Θα περάσεις να τον δεις, που να χαλάσει ο κόσμος.

Οι εναντιωματικές προτάσεις έχουν άρνηση **δε(ν)**, αλλά και **μη(ν)** –όταν εισάγονται με το και ας–, και εκφέρονται με οριστική, π.χ. Αν και δεν ήταν μορφωμένος, μιλούσε θαυμάσια. Οι παραχωρητικές προτάσεις έχουν άρνηση **μη(ν)** (ή **δε[ν]**, αν εισάγονται με το ακόμα κι αν) και εκφέρονται με οριστική παρελθοντικού χρόνου και με υποτακτική, π.χ. Θα δεχτούν να εργαστούν τις αργίες, ακόμη κι αν δεν πάρουν χρήματα.

➤ **Χρονικές προτάσεις**

Χρονικές προτάσεις ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους (όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, προτού, όποτε, ώσπου, ωσότου) και με

λέξεις ή εκφράσεις αντίστοιχες με χρονικούς συνδέσµους (όσο, ό,τι, εκεί που, έως ότου, κάθε που κτλ.) και δηλώνουν τότε γίνεται αυτό που εκφράζει η κύρια πρόταση.

Πιο ειδικά, οι χρονικές προτάσεις εκφράζουν κάτι που έγινε πριν από (προτερόχρονο), μετά από (υστερόχρονο) ή συγχρόνως με (σύγχρονο) αυτό που εκφράζει η κύρια πρόταση, π.χ. Αφού ετοίµασε όλα του τα πράγµατα, ξεκίνησε για το ταξίδι [προτερόχρονο]. Θα επιµένει καθημερινά στις απόψεις του, έως ότου πεισθούν όλοι [υστερόχρονο]. Όποτε μπαίνει στην τάξη ο Γιώργος, η Ανθή γελάει [σύγχρονο].

Οι χρονικές προτάσεις έχουν άρνηση **δε(ν)**, εκτός αν εισάγονται με έκφραση που περιέχει να, οπότε έχουν άρνηση **μη(ν)**. Εκφέρονται συνήθως ως εξής:

- Με οριστική, όταν δηλώνουν πραγµατικό γεγονός, π.χ. Καθώς προχωρούσε αµέριµνος στον δρόµο, ήρθε ξαφνικά επάνω του ένα σπουργίτι.
- Με οριστική που δηλώνει δυνατότητα, όταν εκφράζουν κάποιο γεγονός που ενδέχεται να γίνει, π.χ. Όταν θα απολυόταν από τον στρατό, θα έβαζε τις βάσεις για µια νέα δουλειά.
- Με υποτακτική αορίστου, όταν δηλώνουν µια προσδοκώµενη πράξη, π.χ. Η Έφη θα πάρει το πτυχίο της, πριν να πάρει ο Γιάννης απολυτήριο.
- Με υποτακτική ενεστώτα και αορίστου, όταν δηλώνουν µια πράξη που επαναλαµβάνεται συνεχώς, π.χ. Όποτε διαβάσει Φυσική, νιώθει συνεπαρµένος.

Υ. Αναφορικές προτάσεις

Αναφορικές προτάσεις ονοµάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυµίες

(που, ο οποίος, όσο, ό,τι κτλ.) και αναφορικά επιρρήματα (όπως, όπου κτλ.) και είτε αναφέρονται σε κάποιον όρο της κύριας πρότασης (π.χ. Μου έδωσε τις φωτογραφίες που ήθελε) είτε είναι οι ίδιες όρος της κύριας πρότασης (π.χ. Πηγαίνει όπου θέλει).

Οι προτάσεις που αναφέρονται σε κάποιον όρο (συνήθως ουσιαστικό) της κύριας πρότασης ονομάζονται **επιθετικές (ή εξαρτημένες) αναφορικές προτάσεις**. Εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες ο οποίος, η οποία, το οποίο και που και λειτουργούν ως επιθετικοί προσδιορισμοί. Διακρίνονται ως προς τη σχέση τους με τον προσδιοριζόμενο όρο σε **περιοριστικές (ή προσδιοριστικές)** και σε **μη περιοριστικές (ή προσθετικές ή πλεοναστικές)**. Οι περιοριστικές εξειδικεύουν περισσότερο τον όρο αναφοράς, αφού περιέχουν μια πληροφορία απαραίτητη για τον ακριβή προσδιορισμό αυτού στο οποίο αναφέρονται, ενώ οι μη περιοριστικές δίνουν μια πρόσθετη πληροφορία στον όρο αναφοράς, η οποία δεν είναι απαραίτητη για τον ακριβή προσδιορισμό του, π.χ. Το σχολικό βιβλίο της Γεωγραφίας που διαβάζω δεν το καταλαβαίνω (περιοριστική). Το σχολικό βιβλίο της Γεωγραφίας, που έγραψε η Αρβανίτη, δεν το καταλαβαίνω (μη περιοριστική). Οι μη περιοριστικές αναφορικές προτάσεις μπαίνουν στον γραπτό λόγο ανάμεσα σε κόμματα, ενώ οι περιοριστικές δεν μπαίνουν.

Οι προτάσεις που είναι οι ίδιες όρος της κύριας πρότασης (και δεν αναφέρονται σε άλλο όρο της κύριας πρότασης) ονομάζονται **ελεύθερες αναφορικές προτάσεις** και διακρίνονται σε **ονοματικές** και **επιρρηματικές** ελεύθερες αναφορικές προτάσεις (βλ. παρακάτω).

Οι αναφορικές προτάσεις γενικά διακρίνονται στις **ονοματικές** και στις **επιρρηματικές**.

- **Ονοματικές αναφορικές προτάσεις** είναι όσες εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και λειτουργούν ως ονόματα και ονοματικές φράσεις. Στον λόγο έχουν θέση υποκειμένου ή αντικειμένου ή κατηγορουμένου ή προσδιορισμού, π.χ. 'Όποιος βιάζεται σκοντάφτει (υποκ.). 'Έχεις τη γνώμη που μου αρέσει (προσδ.). Ειδικά οι ονοματικές ελεύθερες αναφορικές προτάσεις εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες όποιος, -α, -ο, όσος, -η, -ο, ό,τι, οποιοσδήποτε κτλ. και δεν έχουν θέση προσδιορισμού, π.χ. 'Όποιος δε θέλει να ζυμώσει δέκα μέρες κοσκινίζει (υποκ.). Να του ζητήσεις όσα θέλεις (αντικ.).
- **Επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις** είναι όσες εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή με άλλους αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς και λειτουργούν ως επιρρήματα, τα οποία προσδιορίζουν έναν άλλο όρο μιας πρότασης, συνήθως επιρρηματικό, π.χ. Πήγαινε εκεί όπου θέλεις. Τους άρεσε το σπίτι όπου πήγαιναν. Οι σχέσεις που δηλώνουν οι επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις είναι του τόπου (π.χ. Θα φτάσει εκεί όπου θα φτάσεις κι εσύ), του χρόνου (π.χ. 'Έρχεται όποια στιγμή θέλει), του τρόπου (π.χ. Του συμπεριφέρεται όπως νομίζει καλύτερα), του ποσού (π.χ. 'Όσο ανεβαίνεις στην κλίμακα της διοίκησης, τόσο πιο δύσκολα γίνονται τα πράγματα), της συμφωνίας (π.χ. Θα γίνουν όλα, όπως τα συμφωνήσαμε), της εναντίωσης (π.χ. 'Όσο κι αν προσπαθήσει, δε θα τα καταφέρει) και της παρομοίωσης (π.χ. Πορευόμαστε στην οικονομία όπως πορεύεται η χελώνα στο δάσος). Ειδικά οι επιρρηματικές ελεύθερες αναφορικές προτάσεις εισάγονται με τα αναφορικά επιρρήματα όπως, όπου, οπουδήποτε, όποτε, οποτεδήποτε, όσο, οσοδήποτε

ΤΕ και εκφράζουν τις ίδιες με τις παραπάνω επιρρηματικές σχέσεις.

Οι αναφορικές προτάσεις συνήθως έχουν άρνηση **δε(ν)**, ενώ, όταν υπάρχει ο σύνδεσμος να, έχουν άρνηση **μη(ν)**. Εκφέρονται κανονικά με τις εξής εγκλίσεις:

- α) Απλή οριστική, π.χ. Τα γεγονότα έγιναν όπως τα προβλέψαμε.
- β) Οριστική που εκφράζει την πιθανότητα, π.χ. Προτιμούσε να πάει εκεί, όπου θα περνούσε καλύτερα.
- γ) Οριστική που εκφράζει τη δυνατότητα, π.χ. Αυτός ήταν ο ηθοποιός που θα κέρδιζε τον θαυμασμό του κόσμου.
- δ) Υποτακτική, π.χ. Θα ήθελε έναν συνεργάτη που να ξέρει να χειρίζεται ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Οι αναφορικές αιτιολογικές, τελικές, αποτελεσματικές, υποθετικές και εναντιωματικές ή παραχωρητικές προτάσεις εκφέρονται με τις εγκλίσεις που εκφέρονται οι αντίστοιχες επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Ο σύνδεσμος και είναι ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος στη νέα ελληνική παρατακτικός σύνδεσμος, ο οποίος παίρνει και διάφορες σημασίες κατά τη σύνδεση των προτάσεων. Παρατηρήστε στα παρακάτω παραδείγματα μερικές από τις σημασίες που παίρνει ο σύνδεσμός και.

α. Η Φανή πήρε το φάρμακό της και ξεκίνησε για τη

δουλειά (και ύστερα ...).

β. Έβλεπε το κύμα **και** ερχόταν καταπάνω του (να έρχεται ...).

γ. Πλησίασαν στην πλατεία φοιτητές **και** φώναζαν συνθήματα κατά της κυβέρνησης (που φώναζαν ...).

δ. Μη διαβάζεις τα μαθήματά σου **και** θα δεις τι βαθμούς θα πάρεις (και τότε ...).

ε. Στην τελετή ήταν **και** ο πρόεδρος της Δημοκρατίας **και** ο πρωθυπουργός **και** ο πρόεδρος της Βουλής (ακόμη και ...).

στ. Κάνει τον νοικοκύρη **κι** όλα στο σπίτι του είναι άνω κάτω (αλλά ...).

Παρατηρούμε στα παραπάνω παραδείγματα ότι ο **και** άλλοτε έχει χρονική σημασία (α), άλλοτε αντιστοιχεί με το να σε βουλευτικές προτάσεις (β), άλλοτε με το που σε αναφορικές προτάσεις (γ), άλλοτε εκφράζει τη συνέπεια της πράξης που προηγείται (δ), άλλοτε έχει επιδοτική σημασία (ε) και άλλοτε έχει σημασία αντιθετική (στ).

2. Η λέξη **να** (σύνδεσμος και μόριο) χρησιμοποιείται πολύ συχνά στον λόγο και εισάγει προτάσεις οι οποίες λειτουργούν είτε ως αντικείμενο είτε ως υποκείμενο σε ρήματα και εκφράσεις που έχουν τη σημασία του θέλω (βουλευτική), του μπορώ (δυνητική), του εμποδίζω (απαγορευτική), του αισθάνομαι (αίσθησης) ή ακόμη του συνηθίζω, ξεχνώ, ορκίζομαι, βιάζομαι κτλ. Οι προτάσεις που εισάγονται με το **να** δεν έχουν πάντα βουλευτική σημασία. Παρατηρήστε στα παρακάτω παραδείγματα το είδος των προτάσεων που εισάγονται με το **να** και τη σημασία που παίρνει το ρήμα της κύριας πρότασης κάθε φορά.

- α. Απαγορεύεται **να** καπνίζετε στις αίθουσες.
β. Αδυνατούμε **να** εξηγήσουμε τη συμπεριφορά του.
γ. Τρέχει **να** προλάβει το τρένο.
δ. **Να** σας ενοχλήσω;
ε. **Να** έρθετε αμέσως εδώ.
στ. Συνέχεια του έδινε την ίδια
συμβουλή, **να** προσέχει τους υποκριτές.
ζ. Έχεις **να** κάνεις ακόμα πιο πολλά για την
εκπαίδευση.

Παρατηρούμε ότι στις φράσεις α και β οι προτάσεις που εισάγονται με το να είναι βουλευτικές, ενώ στη φράση γ η πρόταση είναι τελική, στη δ κύρια ερωτηματική, στην ε κύρια προστακτική (ή επιθυμίας) και στη στ λειτουργεί ως επεξήγηση στο ουσιαστικό συμβουλή. Τέλος στη φράση ζ, η πρόταση που εισάγεται με το να δίνει στο ρήμα της κύριας πρότασης (έχεις) τη σημασία του «οφείλω», «μπορώ».

3. Οι αναφορικές προτάσεις άλλοτε προσδιορίζουν και διασαφηνίζουν το αντικείμενο αναφοράς που βρίσκεται στην κύρια πρόταση (περιοριστικές) και άλλοτε δίνουν απλώς ένα πρόσθετο και γνωστό στοιχείο σ' αυτό (μη περιοριστικές). Στον γραπτό λόγο η διαφορά μεταξύ των δύο ειδών γίνεται εμφανής με τη στίξη. Παρατηρήστε παρακάτω τα τρία ζευγάρια φράσεων.

- α1. Τα βιβλία της βιβλιοθήκης που είναι άδετα στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.
α2. Τα βιβλία της βιβλιοθήκης, που είναι άδετα, στάλθηκαν για βιβλιοδεσία.

β1. Όλοι οι μαθητές της Β' τάξης που έχουν πρόβλημα στην ορθογραφία κάνουν ενισχυτική διδασκαλία.
β2. Όλοι οι μαθητές της Β' τάξης, που έχουν πρόβλημα στην ορθογραφία, κάνουν ενισχυτική διδασκαλία.
γ1. Οι ασθενείς που πάσχουν από ανίατες ασθένειες αναπτύσσουν αμυντικές δυνάμεις.
γ2. Οι ασθενείς, που πάσχουν από ανίατες ασθένειες, αναπτύσσουν αμυντικές δυνάμεις.

Παρατηρούμε ότι στα α1, β1 και γ1 οι αναφορικές προτάσεις αναφέρονται στα υποκείμενα της κύριας πρότασης και τα προσδιορίζουν, ενώ στα α2, β2 και γ2 προσθέτουν σ' αυτά ένα χαρακτηριστικό. Πιο συγκεκριμένα, στο παράδειγμα α1 ο αναγνώστης καταλαβαίνει ότι δεν είναι όλα τα βιβλία της βιβλιοθήκης άδετα και ότι στάλθηκαν για βιβλιοδεσία μόνο όσα είναι άδετα. Στο παράδειγμα α2 ο αναγνώστης καταλαβαίνει ότι όλα τα βιβλία της βιβλιοθήκης είναι άδετα και ότι στάλθηκαν όλα για βιβλιοδεσία. Κάτι ανάλογο ισχύει και για τα παραδείγματα β και γ.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ / ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ
Ειδικές	Αιτιολογικές
Βουλευτικές	Τελικές ή του σκοπού
Ενδοιαστικές	Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές
Πλάγιες ερωτηματικές	Υποθετικές
Αναφορικές	Εναντιωματικές και παραχωρητικές
	Χρονικές
	Αναφορικές

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

- **Λέξη, σημασία και λεξιλόγιο**
- **Ο σχηματισμός των λέξεων: παράγωγες και σύνθετες λέξεις**
- **Οι σχέσεις των λέξεων και οι σημασίες τους**

Η **Σημασιολογία** αποτελεί ένα επίπεδο της γλωσσικής ανάλυσης που ασχολείται με τις σημασίες της γλώσσας. Εδώ θα ασχοληθούμε μόνο με τις σημασίες των λέξεων (Λεξιλόγιο).

Φαινομενικά οι έννοιες που κρύβονται πίσω από τις λέξεις σημασία και λέξη είναι απλές, η γλωσσολογική επιστήμη όμως αντιμετωπίσε και αντιμετωπίζει αρκετές δυσκολίες στην οριοθέτησή τους. Γι' αυτό παρακάτω θα εκθέσουμε συνοπτικά αυτούς τους προβληματισμούς.

1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ, Η ΛΕΞΗ ΚΑΙ ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Με τη λέξη σημασία συνδέονται στα ελληνικά και οι λέξεις **έννοια** και **νόημα**. Οι λέξεις αυτές χρησιμοποιούνται στην καθημερινή γλώσσα συχνά με το ίδιο περιεχόμενο. Στο πλαίσιο όμως της γλωσσολογικής Σημασιολογίας αποκτούν ειδικό περιεχόμενο, το οποίο δεν έχει ενδιαφέρον να αναλυθεί εδώ. Εκείνο που έχει ενδιαφέρον να κατανοήσει κανείς είναι ότι σε κάθε εκφωνούμενη λέξη και σε κάθε εκφώνημα υπάρχει μια περιγραφική (ή αναφορική), μια συναισθηματική και μια κοινωνική σημασία. Με την περιγραφική σημασία δίνεται η

πληροφορία αυτή καθαυτή, με τη συναισθηματική δίνεται η πληροφορία μαζί με τη στάση των χρηστών απέναντι στη λέξη και στο εκφώνημα και με την κοινωνική δίνονται πληροφορίες που σχετίζονται είτε με την κοινωνική θέση του ομιλητή είτε με τη γενικότερη επίδραση του εκφωνήματος.

Για παράδειγμα, ο Μιχάλης, ένας υπάλληλος Τραπέζης, μπαίνοντας στην αίθουσα συνεδριάσεων ακριβώς στις τρεις η ώρα, για να συμμετάσχει σε μια συνάντηση των συναδέλφων του, που έχει οριστεί για την ίδια ώρα, λέει:

- Ήρθα στη ώρα μου.

Το εκφώνημα αυτό μπορεί να έχει τρεις σημασίες, οι οποίες μπορεί να λειτουργούν για τους αποδέκτες είτε ανεξάρτητα είτε συμπληρωματικά. Οι σημασίες αυτές είναι οι εξής:

- α) Περιγραφική σημασία:** πληροφορεί ο Μιχάλης ότι ήρθε στην ώρα του.
- β) Συναισθηματική σημασία:** πληροφορεί ο Μιχάλης ότι αυτή τη φορά ήταν συνεπής και ήρθε στην ώρα του, κάτι που πιθανόν δεν το κάνει συχνά. Ίσως να έχει κατηγορηθεί στο παρελθόν και από τους συναδέλφους του γι' αυτές του τις αργοπορίες.
- γ) Κοινωνική σημασία:** πληροφορεί ο Μιχάλης ότι ήρθε στην ώρα που ορίσανε και ότι αυτό θα πρέπει να κάνουν και όλοι οι συνάδελφοί του, αν θέλουν να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η Σημασιολογία μπορεί να συνδέεται και με εξωγλωσσικούς παράγοντες. Γι' αυτό τα όρια μεταξύ Σημασιολογίας και Πραγματολογίας, του τομέα δηλαδή που εξετάζει τη

γλώσσα σε σχέση με την πραγματικότητα, δεν είναι σαφή.

Προβληματική εξάλλου είναι και η έννοια της λέξης. Η πολύ διαδεδομένη από τα αλεξανδρινά χρόνια αντίληψη ότι η λέξη είναι μια αυτόνομη μορφολογικά και σημασιολογικά μονάδα αμφισβητείται από τη σύγχρονη Γλωσσολογία, τόσο γιατί σημασιολογική μονάδα θεωρείται σήμερα το **μόρφημα**, αλλά και διότι σε διάφορες γλώσσες, ανάλογα με τον μορφολογικό τύπο στον οποίο ανήκει η κάθε γλώσσα, η λέξη παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Έτσι, για παράδειγμα, στην κινεζική η λέξη ταυτίζεται με το μόρφημα, ενώ στην τουρκική μπορεί να ταυτίζεται και με την πρόταση. Στα ελληνικά οι λέξεις μπορεί να αποτελούνται από ένα μόρφημα ή από πολλά μορφήματα. Πάντως, στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστούν οι λέξεις (ο σχηματισμός τους, η καταγωγή τους και οι σημασίες τους) με βάση την περιγραφική τους σημασία. Λέξη θα θεωρείται η γλωσσική μονάδα που χρησιμοποιείται ως λήμμα στα λεξικά (τυπογραφική λέξη).

2. ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

2.1. Η καταγωγή των λέξεων

Η σημερινή νέα ελληνική γλώσσα περιλαμβάνει λέξεις από τις οποίες άλλες δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από πολύ παλιά από τους Έλληνες, άλλες δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν αργότερα, σε διάφορες περιόδους της πορείας της ελληνικής γλώσσας, άλλες τις δανείστηκαν οι Έλληνες από ξένες γλώσσες, με τις οποίες επικοινωνούσαν λαοί που ήρθαν σε επαφή μαζί τους, και άλλες δημιουργήθηκαν και δημιουργούνται τα νεότερα χρόνια.

Τις λέξεις της νέας ελληνικής τις διακρίνουμε ως προς την προέλευσή τους σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις **λαϊκές** και τις **λόγιες**.

Λαϊκές ονομάζουμε τις λέξεις οι οποίες εκφράζουν κατά κανόνα έννοιες που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή και τις συχνές ανθρώπινες δραστηριότητες και που χρησιμοποιούνται αδιάλειπτα από τότε που εντάχθηκαν στο ελληνικό λεξιλόγιο, π.χ. καρέκλα, φαγητό, θρανίο κτλ. Στις λαϊκές λέξεις περιλαμβάνονται **ελληνικές** και **ξένες** λέξεις.

Στις **ελληνικές** λέξεις περιλαμβάνονται όλες όσες δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τους Έλληνες από την αρχαιότητα ως σήμερα. Ορισμένες από αυτές δεν άλλαξαν στη γραφή μέχρι σήμερα ή άλλαξαν πολύ λίγο, ενώ άλλες άλλαξαν αρκετά. Λέξεις που δεν άλλαξαν ή άλλαξαν λίγο είναι: ουρανός, έργο, από, ένα, πέντε κτλ. Λέξεις που άλλαξαν είναι: μητέρα (από το μήτηρ), χέρι (από το χειρ), βόδι (από το βους) κτλ.

Στις **ξένες** λέξεις περιλαμβάνονται όσες προήλθαν από ξένες γλώσσες, σε διάφορες εποχές της ελληνικής

ιστορίας, από τα αρχαία χρόνια ως σήμερα, και χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, π.χ. σπίτι, ρούχο, ακορντεόν κτλ. Από τα παλαιότερα χρόνια (έως τον 10ο αι. μ.Χ.) μας σώζονται λέξεις που προέρχονται από τα περσικά (π.χ. αγγαρεία, αστραπή), εβραϊκά (π.χ. αμήν, σεραφείμ, Σάββατο, Μαρία), φοινικικά (π.χ. άλφα, βήτα), λατινικά (π.χ. κελί, σπίτι, παλάτι). Από τα μεταγενέστερα χρόνια (από τον 10ο έως και τον 18ο αι. μ.Χ.) σώζονται λέξεις που προέρχονται κυρίως από τα τουρκικά (π.χ. παπούτσι, τσέπη, κέφι) και τα ιταλικά (π.χ. μπουκάλι, πιάτο, σαλάτα), τα αραβικά (π.χ. άλγεβρα, καφές, μαγαζί, σκάκι), τα σλαβικά (π.χ. κουνάβι, πέστροφα) και τα αρβανίτικα (π.χ. γκιόνης, φλογέρα, Σούλι). Τους δύο τελευταίους αιώνες η νέα ελληνική δανείστηκε λέξεις κυρίως από τα γαλλικά (π.χ. μπλούζα, λικέρ, βαλς, ινστιτούτο) και τα αγγλικά (π.χ. βαγόνι, σάντουιτς). Πολλές από τις ξένες λέξεις, κυρίως αυτές που μπήκαν στην ελληνική γλώσσα τα παλαιότερα και τα μεταγενέστερα χρόνια, αφομοιώθηκαν από την ελληνική και προσαρμόστηκαν στο μορφολογικό της σύστημα, π.χ. σπίτι (από τη λατινική λέξη *hospitium*), πιλάφι (από την τουρκική λέξη *pilaf*), πολυθρόνα (από την ιταλική λέξη *poltrona*), ενώ άλλες, που μπήκαν κυρίως τον 20ό αιώνα, δεν αφομοιώθηκαν (π.χ. ασανσέρ, γκαράζ, μάρκετ).

Λόγιες ονομάζουμε τις λέξεις που εισήγαγαν μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους οι λόγιοι συγγραφείς με δύο τρόπους: α) με την επαναφορά στον γραπτό καταρχήν λόγο λέξεων της αρχαίας ελληνικής οι οποίες είχαν πάψει να χρησιμοποιούνται για πολλούς αιώνες, όπως π.χ. καθηγητής, συμβόλαιο κ.ά., και β) με τη δημιουργία νέων λέξεων, που δεν υπήρξαν στο παρελθόν, με βάση όμως στοιχεία (ρίζες, καταλήξεις κτλ.) από αρ-

χαίες ελληνικές λέξεις, όπως γραμματολογία, πυροσβέστης κ.ά.

2.2. Ο σχηματισμός των λέξεων

Το λεξιλόγιο της νέας ελληνικής, όπως και των άλλων γλωσσών, αποτελείται από λέξεις που δημιουργήθηκαν από τους ομιλητές για να αποδώσουν κάποια έννοια χωρίς να στηριχθούν σε κάποια προηγούμενη λέξη, αλλά και από λέξεις που η δημιουργία τους βασίστηκε σε άλλη ή σε άλλες λέξεις που υπήρχαν στη γλώσσα. Έτσι, ανάλογα με τον τρόπο σχηματισμού τους έχουμε τις εξής κατηγορίες λέξεων:

- α) Ριζικές λέξεις:** όσες σχηματίζονται από μια ρίζα (θέμα) και την κατάληξη, π.χ. γράφ-ω.
- β) Παράγωγες λέξεις:** όσες παράγονται από άλλες λέξεις με την προσθήκη ειδικών καταλήξεων, π.χ. το χρυσώνω είναι παράγωγο του χρυσός. Η λέξη από την οποία παράγεται μια άλλη λέξη λέγεται πρωτότυπη ή λέξη-βάση, ενώ η κατάληξη με την οποία σχηματίζεται η παράγωγη λέξη λέγεται παραγωγική κατάληξη.
- γ) Σύνθετες λέξεις:** όσες προέρχονται από δύο ανεξάρτητες λέξεις. Στις σύνθετες λέξεις η πρώτη λέξη που συντίθεται ονομάζεται πρώτο συνθετικό, ενώ η δεύτερη δεύτερο συνθετικό, π.χ. ηλιόσπορος (=ήλιος + σπόρος).

Οι λέξεις που παράγονται από την ίδια λέξη, καθώς και οι σύνθετες των οποίων το ένα συνθετικό προέρχεται από αυτή τη λέξη, ονομάζονται συγγενικές λέξεις και αποτελούν μια οικογένεια λέξεων, π.χ. διαβάζω, διάβασμα, αδιάβαστος, ευκολοδιάβαστο κτλ.

α. Παράγωγες λέξεις

Η διαδικασία παραγωγής λέξεων της νέας ελληνικής από άλλες λέξεις αφορά την προσθήκη ενός μορφολογικού στοιχείου στο τέλος του θέματος μιας λέξης, που ονομάζεται παραγωγική κατάληξη ή επίθημα. Αυτή η διαδικασία είναι γνωστή ως επιθηματοποίηση. Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις της νέας ελληνικής, η παραγωγή λέξεων θεωρείται ότι γίνεται και με την προσθήκη ορισμένου τύπου μορφολογικών στοιχείων στην αρχή της λέξης. Για το θέμα αυτό βλ. και στην ενότητα Σύνθετες λέξεις, σ. 57-61, γ' τόμος. Η παρουσίαση που ακολουθεί γίνεται με κριτήριο τα μέρη του λόγου.

➤ Παράγωγα ρήματα

Ρήματα της νέας ελληνικής παράγονται:

- α)** Από ρήματα και έχουν διάφορες καταλήξεις, π.χ. φέγγω → φεγγίζω, μασώ → μασουλώ.
- β)** Από ονόματα και παίρνουν συνήθως τις καταλήξεις -άζω και -ιάζω (π.χ. ανάγκη → αναγκάζω, βράδυ → βραδιάζω), -ίζω (π.χ. ανήφορος → ανηφορίζω), -εύω (π.χ. πίστη → πιστεύω), -ώνω (π.χ. κλειδί → κλειδώνω) και -αίνω (π.χ. ζέστη → ζεσταίνω).
- γ)** Από άκλιτα και παίρνουν συνήθως τις καταλήξεις -ζω και -ίζω (π.χ. χωρίς → χωρίζω), -εύω (π.χ. κοντά → κοντεύω) και -ώνω (π.χ. σιμά → σιμώνω).

➤ Παράγωγα ουσιαστικά

Ουσιαστικά της νέας ελληνικής παράγονται:

- α) Από ρήματα και παίρνουν συνήθως καταλήξεις που δηλώνουν είτε το πρόσωπο που ενεργεί (π.χ. εκπαιδεύω → εκπαιδευτής, τραγουδώ → τραγουδιστής) είτε την ενέργεια που γίνεται ή το αποτέλεσμα της ενέργειας (π.χ. διώχνω → διωγμός, κλαδεύω → κλάδεμα, φυτεύω → φυτεία) είτε το μέσο ή τον τόπο μιας ενέργειας (π.χ. κινώ → κινητήρας, παρατηρώ → παρατηρητήριο).**
- β) Από ουσιαστικά. Αυτή η ομάδα περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ουσιαστικών, τα οποία διακρίνονται ανάλογα με τη σημασία τους στις εξής κατηγορίες:**
- **Υποκοριστικά ή χαϊδευτικά:** όσα παριστάνουν μικρή τη σημασία της πρωτότυπης λέξης. Αυτή η σημασία έχει σε πολλές περιπτώσεις και χαϊδευτικό χαρακτήρα. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των υποκοριστικών ή χαϊδευτικών είναι οι εξής: -άκι (π.χ. σπίτι → σπιτάκι), -άκης (π.χ. Κώστας → Κωστάκης), -ίτσα (π.χ. πόρτα → πορτίτσα), -ούλα (π.χ. βροχή → βροχούλα).
 - **Μεγεθυντικά:** όσα παριστάνουν μεγάλη τη σημασία της πρωτότυπης λέξης. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των μεγεθυντικών είναι -άρα (π.χ. καρπούζι → καρπουζάρα), -αράς (π.χ. ψεύτης → ψευ-ταράς), -αρος (π.χ. ποντικός → ποντίκαρος).
 - **Περιεκτικά:** όσα δηλώνουν τον χώρο που περιέχει ένα πλήθος από εκείνα τα οποία δηλώνονται στην πρωτότυπη λέξη. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των περιεκτικών είναι: -ιά (π.χ. καλάμι → καλαμιά), -ώνας (π.χ. ελιά → ελαιώνας).
 - **Εθνικά (ή πατριδωνυμικά):** όσα δηλώνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από κάποιον τόπο. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των εθνικών ουσιαστικών είναι: -ίτης (π.χ. Μεσολόγγι → Μεσολογγί-

της), -ώτης (π.χ. Σούλι → Σουλιώτης), -ανός/-ανος (π.χ. Αμερική → Αμερικάνος, Σύρος → Συριανός), -ινός (π.χ. Τρίκαλα → Τρικαλινός), -ιός (π.χ. Θεσ-σαλονίκη → Θεσσαλονικιός).

- Τοπικά: όσα δηλώνουν τόπο. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των τοπικών είναι: -αριό (π.χ. καμπάνα → καμπαναριό), -άδικο και -ίδικο (π.χ. σίδερο → σιδεράδικο), -είο (π.χ. ταμίας → ταμείο).
- Επαγγελματικά: όσα δηλώνουν επάγγελμα. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των επαγγελματικών είναι: -άς (π.χ. λάδι → λαδάς), -αρης (π.χ. φούρνος → φούρναρης), -τζής (π.χ. καφές → καφε-τζής).
- Ανδρωνυμικά: όσα χρησιμοποιούνται για γυναίκες και προέρχονται από το βαφτιστικό ή οικογενειακό όνομα του άντρα. Η πιο συνηθισμένη κατάληξη είναι: -αινα, π.χ. Γιώργος → Γιώργαινα.
- Άλλες συνηθισμένες καταλήξεις ουσιαστικών που προέρχονται από άλλα ουσιαστικά είναι: -ιά (π.χ. λεμόνι → λεμονιά), -ιστής (π.χ. άνθρωπος → ανθρωπιστής).

γ) Από επίθετα: οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις είναι: -άδα (π.χ. έξυπνος → εξυπνάδα), -ίλα (π.χ. κίτρινος → κιτρινίλα), -σύνη (π.χ. δίκαιος → δικαιοσύνη), -τητα (π.χ. τρυφερός → τρυφερότητα), -α (π.χ. ψυχρός → ψύχρα).

➤ Παράγωγα επίθετα

Επίθετα της νέας ελληνικής παράγονται:

α) Από ρήματα: ονομάζονται ρηματικά επίθετα. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις είναι: -ικός (π.χ. τρομάζω →

τρομακτικός),-τος (π.χ. αγαπώ → αγαπητός) και -σιμος (π.χ. μετρώ → μετρήσιμος).

β) Από ουσιαστικά: οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις είναι: -ιάρης (π.χ. χάδι → χαδιάρης), -ένιος (π.χ. μάρ-μαρο → μαρμαρένιος), -ινος (π.χ. χαρτί → χάρτινος), -ερός (π.χ. τρόμος → τρομερός), -ής (π.χ. θάλασσα → θαλασσής), -ακός, -ιακός, -ικος/-ικός (π.χ. παραλία → παραλιακός, Έλληνας → ελληνικός).

γ) Από επίθετα: οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις είναι: -ούλης (π.χ. φτωχός → φτωχούλης), -ούτσικος (π.χ. χαμηλός → χαμηλούτσικος), -ωπός (π.χ. πράσινος → πρασινωπός).

δ) Από επιρρήματα: η πιο συνηθισμένη κατάληξη είναι: -ινός, π.χ. άλλοτε → αλλοτινός.

➤ Παράγωγα επιρρήματα

Επιρρήματα παράγονται από επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές και επιρρήματα. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις είναι: -ως (π.χ. συνεπής → συνεπώς), -ού (π.χ. άλλος → αλλού), -θε (π.χ. εκεί → εκείθε), -α/-ά (π.χ. ονειρεμένος → ονειρεμένα, ανιαρός → ανιαρά).

β. Σύνθετες λέξεις

Οι σύνθετες λέξεις της νέας ελληνικής σχηματίζονται με δύο τρόπους:

α) Με την προσθήκη στην αρχή της λέξης ενός μορφολογικού στοιχείου, που ονομάζεται **αχώριστο μόριο ή πρόθημα**, με μια διαδικασία που ονομάζεται **προθηματοποίηση**.

β) Με την ένωση δύο ή περισσότερων λέξεων.

➤ Σύνθεση με αχώριστα μόρια (προθηματοποίηση)

Τα αχώριστα μόρια ή προθήματα είναι λέξεις μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες που δε χρησιμοποιούνται ποτέ μόνες τους. Οι περισσότερες από αυτές προέρχονται είτε από προθέσεις είτε από άκλιτες λέξεις της αρχαίας ελληνικής, ενώ λίγες σχηματίστηκαν τα νεότερα χρόνια.

Ορισμένα από τα πιο συνηθισμένα αχώριστα μόρια είναι τα εξής:

- α) α- (αν-, ανα-): προσδίδει στο β' συνθετικό στερητική σημασία, π.χ. αδύνατος (α + δυνατός), ανήλιος (αν + ήλιος), αναδουλειά (ανα + δουλειά).
- β) ανα- (αν-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «επάνω», «πάλι», «πίσω», π.χ. ανασηκώνω (ανα + σηκώνω), αναγέννηση (ανα + γέννηση), αναρωτιέμαι (ανα + -ρωτιέμαι).
- γ) απο- (απ-, αφ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία της «απομάκρυνσης», της «αφαίρεσης», του «χρόνου» και άλλες σημασίες, π.χ. απόκοσμος (απο + κόσμος), αποδυναμώνω (απο + δυναμώνω), απόβραδο (απο + βράδυ).
- δ) δια- (δι-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «ανάμεσα», «παντού» και άλλες σημασίες, π.χ. διατρέχω (δια + τρέχω), διασπορά (δια + σπορά), διέξοδος (δι + έξοδος).
- ε) δυσ-: προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «δύσκολου», του «κακού», π.χ. δυσμορφία (δυσ + μορφή), δύσκαμπτος (δυσ + καμπή).
- στ) εν- (εμ-, εγ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «μέσα», π.χ. εντοιχίζω (εν + τοιχίζω), εμποτίζω (εμ + ποτίζω), εγκοπή (εγ + κοπή).

- ζ)** επι- (επ-, εφ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «επάνω» και άλλες σημασίες, π.χ. επιγραφή (επι + γραφή), επίγραμμα (επι + γράμμα), επέκταση (επ + έκταση), έφιππος (εφ + ίππος).
- η)** κατα- (κατ-, καθ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «κάτω», της «εναντίωσης», της «υπερβολής» και άλλες σημασίες, π.χ. κατάβαση (κατα + βάση), καταδιώκω (κατα + διώκω), καταγοητεύω (κατα + γοητεύω).
- θ)** ξε- (και ξ- πριν από φωνήεν): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «έξω», του «πολύ», της στέρησης, π.χ. ξεσπιτώνω (ξε + σπιτώνω), ξετρελαίνω (ξε + τρελαίνω), ξεπουλώ (ξε + πουλώ).
- ι)** παρα- (παρ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «ενώπιον», του «εναντίον», της απόκλισης από το νόημα του β' συνθετικού και άλλες σημασίες, π.χ. παρελαύνω (παρα + ελαύνω), παραβαίνω (παρα + βαίνω), παραγνω-ρίζω (παρα + γνωρίζω).
- ια)** συν- (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «μαζί», π.χ. συνεργασία (συν + εργασία), συγγενής (συγ + γένος), συρροή (συρ + ροή).
- ιβ)** υπο- (υπ-, υφ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «από κάτω» και του «μείον», π.χ. υποστήριξη (υπο + στήριξη), υπόταση (υπο + τάση).

Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις της νέας ελληνικής, οι λέξεις που σχηματίζονται με αχώριστα μόρια είναι παράγωγες. Έτσι, οι προθέσεις της αρχαίας ελληνικής αλλά και τα στερητικά μόρια θεωρούνται προθήματα που ανήκουν στην παραγωγή λέξεων, π.χ. αναβάλλω, εξ-άγω, ά-κακος.

➤ Η σύνθεση με ένωση λέξεων

Οι λέξεις που συνενώνονται ως α΄ ή β΄ συνθετικό για να αποτελέσουν μια σύνθετη λέξη μπορεί να είναι ουσιαστικά, επίθετα, αριθμητικά, ρήματα, μετοχές, επιρρήματα και προθέσεις. Μπορεί οι λέξεις που αποτελούν τη σύνθετη λέξη να ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία (π.χ. κιτρινόμαυρος [κίτρινος + μαύρος], ανοιγοκλείνω [ανοίγω + κλείνω]) ή σε διαφορετική (π.χ. σιγοτραγουδώ [σιγά + τραγουδώ]).

Η σημασία των σύνθετων λέξεων

Ως προς τη σημασία τους οι σύνθετες λέξεις διακρίνονται στις παρατακτικές, τις προσδιοριστικές, τις κτητικές και τις αντικειμενικές.

- **Παρατακτικές** σύνθετες είναι οι λέξεις που η σημασία τους αποτελεί τη σύνθεση των σημασιών που έχουν τα συνθετικά τους, π.χ. αλατοπίπερο (αλάτι και πιπέρι), νοτιοδυτικά (νότια και δυτικά).
- **Προσδιοριστικές** σύνθετες είναι οι λέξεις στις οποίες η σημασία του ενός συνθετικού προσδιορίζει τη σημασία του άλλου, π.χ. αγριοκάτσικο (άγριο κασίκι), θαλασσοπούλι (πουλί της θάλασσας).
- **Κτητικές** σύνθετες είναι οι λέξεις που δηλώνουν εκείνο το πρόσωπο ή το αντικείμενο που έχει κάτι ως κτήμα του ή ως χαρακτηριστικό του, π.χ. καλόκαρδη (αυτή που έχει καλή καρδιά), μεγαλόσωμος (αυτός που έχει μεγάλο σώμα).
- **Αντικειμενικές** σύνθετες είναι οι λέξεις στις οποίες το ένα συνθετικό λειτουργεί ως αντικείμενο στο ρήμα που προκύπτει από το θέμα του άλλου συνθετικού,

π.χ. ημεροδείκτης (αυτός που δείχνει την ημέρα), μηχανοδηγός(αυτός που οδηγεί μηχανή τρένου).

Η μορφή των σύνθετων λέξεων

Το συνδετικό φωνήεν

Κατά τη σύνθεση δύο λέξεων, όταν η πρώτη είναι κλιτή ή επίρρημα, ανάμεσα στις δύο λέξεις μπαίνει συνήθως το φωνήεν ο, π.χ. τσιχλόφουσκα (τσίχλα + φούσκα), σιγοτραγουδώ (σιγά + τραγουδώ). Όταν το αρχικό φωνήεν του β' συνθετικού είναι ο ή α, συνήθως το συνδετικό φωνήεν χάνεται, π.χ. αχυράνθρωπος (άχυρο + άνθρωπος), αλλά νοτιοανατολικός (νότιος + ανατολικός).

Τονισμός των σύνθετων λέξεων

Ο τόνος στις σύνθετες λέξεις ή παραμένει στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το β' συνθετικό (π.χ. μηχανή → ραπτομηχανή, ακούω → κρυφακούω) ή ανεβαίνει μία ή και δύο συλλαβές (π.χ. κεράσι → πετροκέρασο, μαγαζί → μικρομάγαζο).

➤ Παρασύνθετες λέξεις

Παρασύνθετες ονομάζονται οι λέξεις που παράγονται από σύνθετες λέξεις, π.χ. βιβλιοθηκάριος (βιβλίο + θήκη + παραγωγική κατάληξη -άριος), ορειβασία (όρος + βαίνω + -σία), βορειοελλαδίτης (βόρεια + Ελλάδα + -ίτης).

γ. Πολυλεκτικά σύνθετα

Είναι τριών ειδών:

- Οι **πολυσύνθετες λέξεις**, που αποτελούνται από τρία ή περισσότερα συνθετικά, π.χ. παλαιοβιβλιοπώλης (=παλαιός + βιβλίο + πουλώ).
- Οι **λεξικές φράσεις**, που αποτελούνται από επίθετο + ουσιαστικό ή ουσιαστικό + ουσιαστικό σε γενική και έχουν παγιωθεί ως εκφράσεις με ιδιαίτερη σημασία, π.χ. παιδική χαρά, λεξικό τσέπης.
- Τα **παραθετικά σύνθετα**, τα οποία είναι ζεύγη λέξεων που βρίσκονται στην ίδια πτώση και συνδέονται μεταξύ τους πιο χαλαρά από ό,τι τα σύνθετα που προέρχονται από σύνθεση δύο ή περισσότερων λέξεων. Οι σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ των δύο λέξεων είναι οι εξής: α) η σημασία της δεύτερης λέξης προσθέτει μια σημασία στην πρώτη λέξη (σχέση κατηγορουμένου), π.χ. ο νόμος πλαίσιο (= ο νόμος που είναι νόμος, αλλά λειτουργεί ως πλαίσιο αρχών), β) η σημασία της δεύτερης λειτουργεί ως παρομοίωση της πρώτης (σχέση μεταφορική), π.χ. λέξη κλειδί (= λέξη που μοιάζει να λειτουργεί σαν κλειδί). Γράφονται είτε με ενωτικό ανάμεσά τους είτε χωρίς ενωτικό, π.χ. λέξη-βάση, αλλά και λέξη βάση.

δ. Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση

Γνήσια σύνθεση είναι η δημιουργία σύνθετων λέξεων κατά την οποία παρατηρούνται αλλαγές στην αρχική μορφή του α' ή και του β' συνθετικού, π.χ. θαλασσοπούλι από θάλασσα + πουλί, αλατοπίπερο από αλάτι + πιπέρι (βλ. και σ. 61, γ' τόμος, «Η μορφή των σύνθετων λέξεων»). Η καταχρηστική σύνθεση συναντάται στις σύνθετες λέξεις στις οποίες δεν έχει μεταβληθεί η

αρχική μορφή των συνθετικών τους, π.χ. Νεάπολη από Νέα + πόλη, Πανεπιστημιούπολη από Πανεπιστημίου + πόλη.

ε. Αρκτικόλεξα και ακρωνυμίες

Αρκτικόλεξα ονομάζονται οι λέξεις που σχηματίζονται από τα αρχικά των λέξεων μιας φράσης, π.χ. Ε.Ρ.Τ. (Ελληνική Ραδιοφωνία-Τηλεόραση). Ακρωνυμίες ονομάζονται οι λέξεις που σχηματίζονται από τις αρχικές συλλαβές των λέξεων που αποτελούν μια φράση, π.χ. ΠΡΟΠΟ (προγνωστικά ποδοσφαίρου).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΩΝ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ ΚΑΙ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Α.Ε. = Ανώνυμη Εταιρεία	Ι.Κ.Υ. = Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών
Δ.Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού	Ι.Χ. = Ιδιωτικής Χρήσης (αυτοκίνητο)
Δ.Σ. = Διοικητικό Συμβούλιο,	Ο.Ε.Δ.Β. = Οργανισμός Εκδόσεως
Δημοτικό Συμβούλιο	Διδακτικών Βιβλίων
Δ.Χ. = Δημόσιας Χρήσης (αυτοκίνητο)	Ο.Η.Ε. = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ε.Ε. = Ευρωπαϊκή Ένωση	Ο.Σ.Ε. = Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος
Ε.Κ.Α.Β. = Εθνικό Κέντρο Άμεσης	Ο.Τ.Ε. = Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών

Βοήθειας ΕΛ.ΤΑ. = Ελληνικά Ταχυδρομεία Ε.Μ.Υ. = Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία Ε.Ο.Τ. = Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού Η.Π.Α. = Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής Ι.Κ.Α. = Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων	Ελλάδος ΥΠ.Ε.Π.Θ. = Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ΥΠ.ΠΟ. = Υπουργείο Πολιτισμού Φ.Π.Α. = Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
---	--

2.3. Οι σημασίες των λέξεων

Οι σημασίες των λέξεων σχετίζονται τις περισσότερες φορές με τα κοινωνικά δεδομένα, τις συνήθειες, το περιβάλλον, την εποχή αλλά και την αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι για τα πράγματα και τις έννοιες. Έτσι, οι λέξεις, καθώς χρησιμοποιούνται, αποκτούν και άλλες σημασίες εκτός από την αρχική, ενώ χάνουν κάποιες άλλες. Γι' αυτό δεν αντιστοιχεί πάντα μία και μόνη σημασία σε μία λέξη, ενώ συχνά δύο ή και περισσότερες λέξεις έχουν παρόμοια σημασία ή και παρόμοια προφορά. Τις λέξεις αυτές τις ονομάζουμε πολύσημες. Οι λέξεις, λοιπόν, ανάλογα με τις σημασίες που εκφράζουν διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- α) **Μεταφορικές:** είναι οι λέξεις που χρησιμοποιούνται με σημασία διαφορετική από την αρχική (κυριολεκτική). Ανάμεσα όμως στη μεταφορική και την κυριολεκτική σημασία υπάρχει κάποια ομοιότητα,

π.χ. Οι δρόμοι της πόλης είναι γεμάτοι αυτοκίνητα.
(1)

Η Άννα έχει να κάνει πολύ δρόμο μέχρι το πτυχίο. (2)
Στην περίπτωση (1) η λέξη δρόμος χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, ενώ στη (2) μεταφορικά. Το χαρακτηριστικό που διατηρείται στη μεταφορική χρήση είναι η πορεία προς μια κατεύθυνση.

- β) Ομώνυμες:** είναι οι λέξεις που, ενώ έχουν διαφορετική σημασία, ακούγονται το ίδιο (ομόηχες ή ομόφωνες) ή και γράφονται το ίδιο (ομόγραφες), π.χ. έξι (= αριθμός) – έξη (= συνήθεια), καινός (= νέος) – κενός (= άδειος), όρος (= ρήτρα) – όρος (= βουνό), τόνος (= ψάρι) – τόνος (= σημάδι τονισμού).
- γ) Παρώνυμες:** είναι οι λέξεις που, ενώ διαφέρουν στη σημασία, έχουν παρόμοια προφορά, π.χ. αμυγδαλιά (= δέντρο) – αμυγδαλή (= αδένας στον λαιμό), αμνησία (= λήθη) – αμνηστία (= η χάρη για κάποιο αδίκημα), απολογία (= αναφορά των πεπραγμένων ενός κατηγορουμένου) – απολογισμός (= λογοδοσία). Στις παρώνυμες ανήκουν και όσες μοιάζουν στην προφορά, αλλά διαφέρουν στον τονισμό. Οι λέξεις αυτές ονομάζονται τονικά παρώνυμα, π.χ. γέρος - γερός, ραφή - ράφι, φυλή - φύλη.
- δ) Συνώνυμες:** είναι οι λέξεις που οι σημασίες τους μοιάζουν, π.χ. θερμός - ζεστός, λείος - γυαλιστερός.
- ε) Αντίθετες (ή αντώνυμες):** είναι οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία, π.χ. μικρός - μεγάλος, ζεστός - κρύος. Τα κυριότερα είδη αντίθετων σημασιών είναι η κλιμακωτή και η δυαδική αντίθεση: στην κλιμακωτή αντίθεση υπάρχουν ενδιάμεσες διαβαθμίσεις ανάμεσα στις αντίθετες λέξεις, π.χ. στην αντίθεση άσπρο - μαύρο υπάρχει το ενδιάμε-

σο γκρίζο· στη δυαδική αντίθεση δεν υπάρχουν ενδιάμεσοι όροι, π.χ. αλήθεια - ψέμα. Ένα άλλο είδος αντίθεσης συναντάται στις αντίστροφες λέξεις, όπου οι δύο όροι της αντίθεσης περιγράφουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες την ίδια σχέση, π.χ. δίνω - παίρνω.

στ) Ταυτόσημες: είναι οι λέξεις που έχουν –για ορισμένους ομιλητές της γλώσσας– την ίδια ακριβώς σημασία. π.χ. απίδι - αχλάδι, σκεπή - στέγη. Στην πραγματικότητα καμιά λέξη δεν έχει σε μια γλώσσα την ίδια ακριβώς σημασία με μιαν άλλη, γιατί μία από τις δύο θα έπαιε να χρησιμοποιείται.

ζ) Υπώνυμες: είναι οι λέξεις των οποίων η σημασία περιλαμβάνεται στη σημασία μιας άλλης λέξης, π.χ. η λέξη ροδιά είναι υπώνυμη της λέξης δέντρο.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Στη νέα ελληνική υπάρχουν πολλά ζευγάρια λέξεων που έχουν την ίδια προέλευση και γι' αυτό μοιάζουν πολύ τα δύο σκέλη του ζευγαριού, τα οποία όμως διαφοροποιούνται άλλοτε σημασιολογικά και άλλοτε υφολογικά.

Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα για να διαπιστώσετε αυτές τις διαφοροποιήσεις.

1α. Οι μαθητές και οι μαθήτριες τα παλιότερα χρόνια σημείωναν και τη βαρεία και την οξεία.

1β. Πήρε μια βαριά και άρχισε να γκρεμίζει τον μεσότοιχο που μας χώριζε.

2α. Κάθε μαθητής και κάθε μαθήτρια έπρεπε να μάθει

απ' έξω από ένα **χωριό**.

2β. Τα καλοκαίρια συνήθως πάμε στο **χωριό** μας για διακοπές.

3α. Μπροστά στο κτίριο της Νομαρχίας ήταν σταθμευμένα **εφτά** φορτηγά αυτοκίνητα.

3β. Η εβδομάδα έχει **επτά** ημέρες, ενώ ο χρόνος δώδεκα μήνες.

4α. Ο γιατρός του είπε ότι του λείπει **σίδηρος**.

4β. Όλα τα ρούχα τα σιδερώνει με το **σίδηρο**.

5α. Α. Νικολαΐδης, **ιατρός**, απόφοιτος του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης.

5β. Ο **γιατρός** δε θα δεχτεί σήμερα ασθενείς.

6α. Το τρίγωνο έχει τρεις **γωνίες**.

6β. Έφτιαξε μέσα στο σπίτι του τρεις καταπληκτικές **γωνιές**.

Στα παραδείγματα 3 και 5 οι χρωματιστές λέξεις παρουσιάζουν υφολογική διαφοροποίηση (3α, 5β = ουδέτερο ύφος, 3β, 5α = τυπικό ύφος), ενώ στα 1, 2, 4 και 6 η διαφοροποίηση είναι σημασιολογική.

2. Τα μορφήματα που προστίθενται στο θέμα μιας λέξης λέγονται παραγωγικές καταλήξεις (ή επιθήματα). Αυτές δίνουν μια πρόσθετη σημασία στη σημασία που δηλώνει η λέξη, π.χ. η παραγωγική κατάληξη -είο, όταν προστεθεί στη ρίζα της λέξης κουρέας, δίνει τη σημασία του τόπου στον οποίο εργάζεται ο κουρέας (παρόμοια και ταμείο, ιατρείο). Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την παραγωγική κατάληξη -άνος (-ανός). Όταν προστεθεί στη ρίζα της λέξης Αμερική, παράγεται η λέξη Αμερικάνος, που δείχνει την καταγωγή (παρόμοια και Παριανός, Συριανός, Ναπολιτάνος κτλ.).

Παρατηρήστε τις παρακάτω παράγωγες λέξεις και τις σημασίες που παίρνουν από τις παραγωγικές καταλήξεις.

- 1. -της (δηλώνει το πρόσωπο το οποίο ενεργεί), π.χ. καθηγητής, βουλευτής, ποιητής, ενορχηστρωτής, ανιχνευτής κτλ.**
- 2. -εια (δηλώνει ενέργεια ή αποτέλεσμα μιας ενέργειας), π.χ. συνήθεια, απείθεια, κακοήθεια.**
- 3. -ώτης (δηλώνει καταγωγή), π.χ. Ξανθιώτης, Ηπειρώτης, Σουλιώτης.**
- 4. -ούλης (δηλώνει το μικρό [υποκορισμός]), π.χ. πατερούλης, θειούλης.**
- 5. -άρα (δηλώνει το μεγάλο, μεγέθυνση), π.χ. πορτάρα, σπιτάρα, αυλάρα, καρπουζάρα.**
- 6. -τήρι (δηλώνει όργανο), π.χ. ανοιχτήρι, σουρωτήρι, χωνευτήρι.**
- 7. -άδα (δηλώνει ιδιότητα), π.χ. αγριάδα, σπιρτάδα.**

3. Τα βιβλία αναφοράς στα οποία μπορεί να βρει κανείς λέξεις μιας γλώσσας είναι τα λεξικά. Παρακάτω παρουσιάζονται δείγματα από τα πιο συχνά είδη λεξικών. Παρατηρήστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

α . Ο ρ θ ο γ ρ α φ ι κ ό λ ε ξ ι κ ό

(Αγγ. Κασσιγόνη, Νεοελληνικό ορθογραφικό λεξικό της Δημοτικής, Αθήνα, Κούρος, 1977)

κρυσταλλένιος, κρυστάλλινος
κρυστάλλωμα, Κρυστάλλω
κρυσταλλώνω, κρυστάλλωση
κρυφός, κρυφολέω
κτῆμα, κτηματίας
κτηνοτροφία
κτητικός
κτήτορας
κυβερνήτης, κυβερνεῖο
κυβικός, Κυζικηνός
κυδώνι, Κύθηρα, Κύθνος
κύκλος Κυλλήνη
Κύκλωπας, κυκλώπειος

β . Ε ρ μ η ν ε υ τ ι κ ὸ Λ ε ξ ι κ ὸ

κατηγόρημα το [katiγórima] O49: α. (γραμμ.) οι λέξεις ή η λέξη, η οποία φανερώνει εκείνο που λέγεται μέσα στην πρόταση για το υποκείμενο και που μπορεί να εκφράζεται μόνο με ρηματικό τύπο, π.χ. «ο ήλιος λάμπει» ή να αποτελείται από έναν τύπο του ρήματος ‘είμαι’ ή άλλου συγγενικού και από ένα όνομα, επίθετο ή ουσιαστικό π.χ. «ο Αριστείδης έγινε στρατηγός». β. (λογ.) το στοιχείο που συνιστά και χαρακτηρίζει μια έννοια, ή ιδιότητα ή ενέργεια κτλ. που αποδίδεται στο υποκείμενο της κρίσης. [λογ. <αρχ. Κατηγόρημα & σημδ. γαλλ. predicat]

κατηγορηματικός –ή –ὸ [katiγorimatikos] E1: 1. που διατυπώνεται με απόλυτο τρόπο, που δε δημιουργεί αβεβαιότητα, ερωτηματικά ή αμφισβητήσεις: η άρνηση του/ η διαβεβαίωσή

του/ η απάντησή του ήταν κατηγορηματική. (φιλοσ.) κατηγορηματική προσταγή, κατηγο- ρική. II (για προσ. που δηλώνει κτ. με κατηγο- ρηματικό τρόπο): Ήταν ~ στην άρνησή του. Είμαι ~ ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα. 2. (γραμμ.) που έχει θέση κατηγορουμένου: ~ προσδιορισμός. Κατηγορηματικό ρήμα, το κατηγόρημα μιας πρότασης όταν εκφράζεται με ρηματικό τύπο. **κατηγορηματικά: ΕΠΙΡΡ. 1.** με κατηγορηματικότητα: Αρνήθηκε ~ την ανάμειξή του στην υπόθεση. Απάντησε~, ναι. (εκφρ.) ρητά και ~, απολύτως κατηγορηματικά: Δήλωσε ρητά και ~ ότι... 2. Η μετοχή χρησιμοποιήθηκε ~, ως κατηγορούμενο. [λογ. κατηγορηματ- (κατηγόρημα) -ικός, απόδ.: 1. γαλλ. categorique (< λατ. categoricus < ελνστ. κατηγορικός) 2: γαλλ. predicatif]

**(Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης /
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών,
Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη 1998)**

γ . Ε τ υ μ ο λ ο γ ι κ ό λ ε ξ ι κ ό

ἔλα προστ. τοῦ ἔρχομαι. ἀρχ. ἔλα, προστ. τοῦ ἐλαύνω. Ἡ σημερινή σημ. μεσν.

ἔλαιο α' συνθετ. νεώτ. λογ, λέξεων: ἔλαιο- γραφία, ἔλαιο-δοχεῖο, ἔλαιο-παραγωγή, ἔλαιο- χρωματιστής κ.τ.ο. ἀρχ. ἔλαιον.

ἐλαιοῶνας ο, λόγ., μεταγν. ἐλαι-ών.

ἔλασμα το, λογ., μεταγν. ἔλασ-μα < ἐλαύ-νω.

ἐλαστικός ἐπιθ., λογ., νεολάτιν, elasticus <ελλ.

ἔλα-σις <ἐλαύνω.

ἐλάτη η, λογ., ἀρχ. ἐλάτη.
ἐλατήριον το, λογ., ἀρχ. ἐλατήριον, ουδ. του
επιθ. ἐλατήρ-ιος.
ἐλατο το, ἀρχ. ἐλάτη.

(Ν. Ανδριώτης, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής
Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη 1971)

δ . Ο ν ο μ α σ τ ι κ ό λ ε ξ ι κ ό (= κατάταξη
λέξεων με βάση ευρύτερες εννοιολογικές κατηγορίες)

1166. ΚΟΥΡΕΥΜΑ

[κοπή των μαλλιών]

Οὐσ. κούρευμα, κουρά, ἀπόκαρσις, κ. κούρε-
μα, κόψιμο μαλλιών. [σύρριζα κούρευμα] ἐν
χρῶ κουρά, κ. ἀποκούρεμα (ἀποτρίχωσις,
611).

κουρεύς, κ. κουρέας, μπαρμπέρης, (κομμω-
τής, 1165). [ὄργ.] κουρευτική μηχανή, (ψαλίσ,
62). [ἀμοιβή] κ. κουρευτικά, μπαρμπεριάτικα.
κουρεῖον, κ. μπαρμπ-έρικο, -εριό,
(κομμωτήριο, 1165).

Ρ. μ. [κόπτω την κόμην] κουρεύω, κείρω (την
κώμην), κ. κόβω τα μαλλιά. [ὀλόγυρα]
περικείρω. [τελείως] ἀποκείρω, κ. ἀποκου-
ρεύω.

Ρ. ἀμ. κουρεύομαι. [ἀντ] τρέφω κόμη, κομῶ
[τρέφω μακράν κόμην] μακροκομῶ.
Ἐπιθ. (ἀπό) κεκαρμένος, κουρεύ-, κ. κουρε-
μένος. [σύριζα κουρεμένος] ἐν χρῶ
κεκαρμένος, κ. ἀποκουρεμένος. [ἀντ.]
ἀκούρευτος, κ. ἄκουρος. [ἔχων κόμην
πλούσιαν] (κάρη) κομόων, (μαλλιαρός, 610).

κουρευτικός, (ξυριστικός, 1167), (κομμωτικός, 1165).

1167. ΞΥΡΙΣΜΑ

Οὐσ. ξύρισμα, κ. ξουράφισμα, μπαρμπέρισμα / ανάστροφον-, κ. κόντρα – ξύρισμα, περντάχι.

[ὄργ.] ξυράφιον, κ. ξ(ο)υράφι / ξυριστική λεπίς, κ. (ξυριστική) λάμα, ξυραφάκι / ξυριστική μηχανή. **[αμοιβή]** κ. ξυριστικά.

Ρ.μ. ξυρίζω, κ. ξουρίζω, ξουραφίζω, μπαρμπερίζω.

Ρ.ά.μ. ξυρίζομαι κλπ. ρ.μ. **[άντ.]** (τρέφω γενειάδα, 612).

Ἐπιθ. (έ)ξυρισμένος κλπ. ρ. **[άντ.]** άξύ-, κ. άξούριστος, άξ(ο)υράφιστος, (γενειοφόρος, 612).

ξυριστικός.

(Θ. Βοσταντζόγλου, Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής, Αθήνα, Δομή, 1990)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

**ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ
ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ**

**Μεταφορικές
Ομώνυμες
Παρώνυμες
Συνώνυμες
Αντίθετες
Ταυτόσημες
Υπώνυμες**

- Οι λεκτικές πράξεις: το περιεχόμενο και οι κατηγορίες
- Η έννοια του κειμένου
- Τα κειμενικά είδη: αφηγηματικά, περιγραφικά, επιχειρηματολογικά
- Προφορικός και γραπτός λόγος
- Η έννοια του ύφους και το ύφος της νέας ελληνικής
- Σχήματα λόγου

1.Η ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Η Πραγματολογία αποτελεί ένα επίπεδο ανάλυσης της γλώσσας το οποίο εξετάζει τη σχέση του εκφωνήματος με την περίσταση στην οποία χρησιμοποιείται. Ενώ δηλαδή σε όλα τα άλλα επίπεδα ανάλυσης, από τη Φωνητική έως και το Λεξιλόγιο, εξετάζεται το παραγόμενο γλωσσικό προϊόν, ανεξάρτητα από τον παραγωγό του και τις συνθήκες μέσα στις οποίες παράγεται, στην Πραγματολογία αυτό που ενδιαφέρει είναι τα νοήματα και οι σημασίες που παίρνουν τα εκφωνήματα ανάλογα με τον χρόνο, τον χώρο, την κοινωνική θέση, τον ρόλο των ομιλητών, τον στόχο που επιδιώκεται και τα γλωσσικά και άλλα εξωγλωσσικά συμφραζόμενα.

Στην Πραγματολογία, λοιπόν, η γλώσσα εξετάζεται ως πράξη που επιτελείται από κάποιον ομιλητή και επηρεάζει τους συνομιλητές. Άλλωστε, η Πραγματολογία ως επίπεδο ανάλυσης της γλώσσας γεννήθηκε ουσι-

αστικά από την ανάπτυξη της θεωρίας των λεκτικών πράξεων που διατυπώθηκε από τους φιλοσόφους John Austin, Paul Grice και John Searle κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970. Βασική θέση της θεωρίας αυτής είναι ότι, κάθε φορά που λέμε ή γράφουμε κάτι στο πλαίσιο της επικοινωνίας, πράττουμε κάτι, π.χ. εκφωνώντας τη φράση Ξεκίνα για το σχολείο ζητώ από τον συνομιλητή μου να πάει στο σχολείο, να κάνει δηλαδή μια πράξη. Αντίθετα, αν η φράση Ξεκίνα για το σχολείο ήταν μια φράση που έπρεπε να τη μάθω απέξω ή να την εκφωνήσω για να μάθω, για παράδειγμα, πώς σχηματίζεται η προστακτική στο β' πρόσωπο του ρήματος ξεκινώ, δε θα αποτελούσε η εκφώνησή της λεκτική πράξη.

Η θεωρία των λεκτικών πράξεων έστρεψε το ενδιαφέρον της Γλωσσολογίας από την εξέταση και την περιγραφή του συστήματος της γλώσσας στην εξέταση και περιγραφή εκφωνημάτων στο πλαίσιο της επικοινωνίας, όπου κάθε εκφώνημα αποκτά σημασία ανάλογα με τους παράγοντες που συμμετέχουν σε αυτήν, δηλαδή τις συνθήκες επικοινωνίας (πομπός, δέκτης, κανάλι, θέμα, σκοπός κτλ.). Στο πλαίσιο της επικοινωνίας, λοιπόν, προφορικής ή γραπτής, ο άνθρωπος, όταν παράγει λόγο, ταυτόχρονα επιτελεί και μια πράξη, η οποία μπορεί να είναι μια δήλωση, μια παράκληση, μια απειλή κ.ο.κ. Βασική μονάδα, λοιπόν, της Πραγματολογίας είναι η λεκτική πράξη, η οποία, σύμφωνα με τη θεωρία που ανέπτυξε ο Austin, περιέχει τρεις διαφορετικές πράξεις:

- α) Την πράξη της εκφώνησης, η οποία, αναφέρεται στην εκφώνηση μιας φράσης μέσω του συνδυασμού ήχων ή γραφημάτων και λέξεων. Πρόκειται δηλαδή για την απλή εκφορά λέξεων και προτάσεων.

- β) Την προσλεκτική πράξη, η οποία αναφέρεται στην πράξη που επιτελεί ο ομιλητής. Σ' αυτήν συνδέονται σε ένα εκφώνημα το πρόσωπο στο οποίο γίνεται αναφορά με το ρήμα που πραγματώνει την πρόθεση του αναφερόμενου. Μπορεί να έχει τη μορφή μιας παράκλησης, μιας ερώτησης, μιας ανακοίνωσης, μιας προσφοράς κ.ο.κ. Πρόκειται στην ουσία για την πράξη με την οποία ο ομιλητής προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα καταλάβει ο ακροατής την πρόθεσή του.**
- γ) Την πράξη επιτέλεσης, η οποία αναφέρεται στο αποτέλεσμα που επιδιώκει ο ομιλητής να έχει ένα εκφώνημα στον αποδέκτη.**

Παράδειγμα

Αν δε μου δώσεις το βιβλίο, δε θα σου ξαναμιλήσω. (1)
Μου δίνεις, σε παρακαλώ, το βιβλίο; (2)
Είπες ότι θα μου δώσεις το βιβλίο. (3)
Θα μου δώσεις το βιβλίο; (4)
Δώσε μου αμέσως το βιβλίο. (5)

Υποθέτουμε ότι οι πέντε παραπάνω φράσεις εκφωνούνται από το ίδιο άτομο (π.χ. έναν/μία μαθητή/-τρια) και έχουν τον ίδιο αποδέκτη (π.χ. έναν/μία συμμαθητή/-τριά του/της). Και οι πέντε φράσεις περιέχουν τον ίδιο συνδυασμό αντικειμένου αναφοράς (βιβλίο) και ρήματος (δίνω). Καθεμιά όμως από αυτές τις φράσεις διαφέρει και ως προς την πράξη εκφώνησης και ως προς την προσλεκτική πράξη. Η (1) εκφράζει απειλή, η (2) παράκληση, η (3) αποτελεί μια ανακοίνωση, η (4) είναι ερώτηση και η (5) εκφράζει προσταγή.

Η παραπάνω θεωρία των λεκτικών πράξεων οδήγησε τους θεωρητικούς στην προσπάθεια ταξινόμησής

τους. Σύμφωνα λοιπόν με την κατάταξη του Searle οι κατηγορίες των λεκτικών πράξεων είναι οι εξής:

- α) Δηλωτικές**, με τις οποίες δηλώνεται από τον ομιλητή η αλήθεια του περιεχομένου του εκφωνήματός του, π.χ. Η κ. Παπαδοπούλου βρίσκεται στο γραφείο της.
- β) Κατευθυντικές**, με τις οποίες ο ομιλητής επιχειρεί να πείσει ή να κατευθύνει τον ακροατή, π.χ. Άνοιξέ μου, σε παρακαλώ, την πόρτα.
- γ) Δεσμευτικές**, με τις οποίες ο ομιλητής δεσμεύεται να πραγματοποιήσει αυτό που λέει, π.χ. Θα σου δώσω αύριο τα κλειδιά του σπιτιού.
- δ) Εκφραστικές**, με τις οποίες ο ομιλητής εκφράζει την ψυχική του κατάσταση απέναντι στο περιεχόμενο του εκφωνήματος, π.χ. Χαίρομαι πολύ για την επιτυχία σου.
- ε) Διακηρυκτικές**, με τις οποίες ο ομιλητής επιτελεί άμεσα μια πράξη, π.χ. Σε αναγορεύω διδάκτορα Φιλοσοφίας.

Η ταξινόμηση αυτή δεν είναι και ούτε μπορεί να είναι απόλυτη, αφού μπορεί ένα εκφώνημα να ανήκει στη μια ή στην άλλη κατηγορία, π.χ. η φράση Χαίρομαι πολύ για την επιτυχία σου μπορεί να είναι είτε εκφραστική είτε δηλωτική λεκτική πράξη. Εξαρτάται από τη συνθήκη επικοινωνίας και από τα συμφραζόμενα.

Η συσχέτιση μιας πράξης εκφώνησης με την προσλεκτική πράξη και την πράξη επιτέλεσης από τον παραγωγό ενός εκφωνήματος αποτελεί διαδικασία η οποία διέπεται από ορισμένες αρχές που ισχύουν για κάθε είδος αλληλεπίδρασης στον γραπτό και στον προφορικό λόγο. Η κυριότερη από αυτές τις αρχές, που διατύπωσε ο φιλόσοφος Grice, είναι η αρχή της συνεργασίας, η

οποία αφορά την επιθυμία των επικοινωνούντων να συνεργαστούν και μέσω της οποίας εξελίσσεται ο διάλογος μεταξύ των συνομιλητών. Η αρχή της συνεργασίας αποτελείται, σύμφωνα πάντα με τον Grice, από τα εξής τέσσερα αξιώματα, τα οποία είναι κανόνες που ρυθμίζουν την επικοινωνία:

- α) Το αξίωμα της ποιότητας,** το οποίο αφορά την επιθυμία μετάδοσης της αλήθειας από τους επικοινωνούντες.
- β) Το αξίωμα της ποσότητας,** το οποίο αφορά την ποσότητα των στοιχείων που μεταδίδονται από τους επικοινωνούντες, η οποία θα πρέπει να είναι επαρκής.
- γ) Το αξίωμα της συνάφειας,** το οποίο αφορά τη συνάφεια του υπό συζήτηση θέματος με τον σκοπό της επικοινωνίας, τα οποία θα πρέπει να συνδέονται μεταξύ τους στενά.
- δ) Το αξίωμα του τρόπου,** το οποίο αφορά τη σαφήνεια του λόγου και τη συνάφεια που πρέπει να έχουν μεταξύ τους τα νοήματα που μεταδίδουν οι επικοινωνούντες

Οι αρχές αυτές συχνά παραβιάζονται από τους επικοινωνούντες με σκοπό να δηλωθούν κάποια υπονοήματα.

Με την έννοια που δόθηκε και δίνεται στην Πραγματολογία, αυτή σχετίζεται και με τη Σημασιολογία, αφού εξετάζει σημασίες, αλλά και με τον κλάδο που εξετάζει τη διάρθρωση των εκφωνημάτων σε κείμενα, δηλαδή την Κειμενογλωσσολογία ή Κειμενολογία. Γι' αυτό, στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει λόγος για στοιχεία που έχουν σχέση με το κείμενο, τη διάρθρωσή του, τα είδη του, την υφή και την ποικιλότητά του, στοιχεία

δηλαδή που σχετίζονται με τη χρήση της γλώσσας σε πραγματικές επικοινωνιακές συνθήκες.

2. Η ΚΕΙΜΕΝΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

2.1. Το κείμενο και η έννοιά του

Είναι γνωστό ότι η επικοινωνία μεταξύ των ατόμων γίνεται με διάφορα συστήματα σημείων (χειρονομίες, διάφορα σήματα, εικόνες κτλ.). Το πιο σημαντικό από αυτά τα συστήματα είναι η γλώσσα, μέσω της οποίας μπορούν να αποδοθούν λεπτές αποχρώσεις της πραγματικότητας. Όταν λέμε ότι η επικοινωνία διεξάγεται μέσω της γλώσσας, δεν εννοούμε ότι γίνεται μέσω φθόγγων ή γραμμάτων ή μεμονωμένων λέξεων, αλλά με συνδυασμό αυτών των μονάδων, οι οποίες κατά την επικοινωνία συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε κείμενο. Για να χαρακτηριστεί μια γλωσσική ενότητα κείμενο, είναι απαραίτητες κάποιες προϋποθέσεις:

- α) Να έχει καθορισμένα όρια, αναγνωρίσιμα από τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία, π.χ. μια διάλεξη για ένα συγκεκριμένο θέμα έχει μια αρχή και ένα τέλος που τα αναγνωρίζουν όλοι οι συμμετέχοντες. Πριν και μετά από τη διάλεξη αυτήν ο ομιλητής μπορεί να παράγει λόγο, αλλά ο λόγος αυτός συγκροτεί άλλα κείμενα.**
- β) Να έχει εσωτερική συνοχή, να αναφέρεται δηλαδή σε κάποια εξωγλωσσική πραγματικότητα, η οποία μπορεί να αποτελέσει μια ολότητα, π.χ. σε μια τηλεφωνική επικοινωνία, αν το ένα άτομο μιλά για τον καιρό, χωρίς να δίνει σημασία στο τι λέει ο άλλος, και αν ο άλλος μιλά για τις εξετάσεις που έχει την επόμενη ημέρα, η επικοινωνία αυτή δεν έχει**

συνοχή και δεν αποτελεί μια ολότητα, άρα δεν είναι ενιαίο κείμενο. Αντίθετα, αν και τα δύο άτομα αναφέρονται στην ίδια εξωγλωσσική πραγματικότητα, για παράδειγμα στον καιρό ή στις εξετάσεις, αυτή η τηλεφωνική επικοινωνία έχει συνοχή, αποτελεί μια ολότητα και χαρακτηρίζεται κείμενο.

γ) Να συνδέεται με την πράξη της επικοινωνίας, πράγμα που σημαίνει ότι θα είναι αναγνωρίσιμες από τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία οι προθέσεις του παραγωγού του λόγου και οι καταστάσεις για τις οποίες γίνεται λόγος, π.χ. η εκφώνηση της παροιμίας «Κάλλιο αργά παρά ποτέ» αποτελεί κείμενο, αν ειπωθεί από έναν ομιλητή με πρόθεση να συνοψίσει και να συμβολοποιήσει κάποιες καταστάσεις που παρουσιάζονται ή που περιέγραψε ο ίδιος ή κάποιος συνομιλητής του. Αλλιώς η ξερή εκφώνηση, χωρίς πρόθεση και χωρίς αναφορά σε κάποια κατάσταση, δεν την καθιστά κείμενο.

δ) Να έχει νόημα, να είναι δηλαδή τα νοήματα που περιέχει η γλωσσική ενότητα αναγνωρίσιμα όχι μόνο από σημασιολογική άποψη, αλλά και από την άποψη των νοημάτων που αναδύονται από τους παράγοντες που συμμετέχουν στην επικοινωνιακή συνθήκη στην οποία εντάσσεται το κείμενο, π.χ. η λέξη **ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ** ως τίτλος εφημερίδας έχει μια σημασία, αλλά ταυτόχρονα αναδύεται από τους επικοινωνιακούς παράγοντες (θέση τίτλου, έντυπο κτλ.) ένα ιδιαίτερο νόημα που την απομακρύνει από την κυριολεκτική σημασία της λέξης και δίνει το νόημά της.

Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις ορίζουμε το κείμενο ως μια γλωσσική ενότητα που έχει καθορισμένα όρια, εσωτερική συνοχή και φέρνει τόσο στοιχεία από τις

προθέσεις του δημιουργού όσο και νοήματα που συνδέονται με εξωγλωσσικές καταστάσεις και επικοινωνιακές συνθήκες.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. ΦΩΤΙΑ

Ας πάρουμε για παράδειγμα τη λέξη φωτιά. Η λέξη αυτή, είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο, αποτελεί απλώς έναν συνδυασμό γραμμάτων (φθόγγων) με κάποια αρχή και τέλος και με μια εσωτερική συνοχή, αλλά δεν αναφέρεται σε καμιά αναγνωρίσιμη από τον ακροατή ή αναγνώστη κατάσταση, ούτε γίνονται γνωστές οι προθέσεις του παραγωγού αυτής της λέξης ούτε οι επικοινωνιακές συνθήκες κάτω από τις οποίες έχει παραχθεί. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η λέξη φωτιά δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση κείμενο. Αν όμως η λέξη φωτιά εκφωνηθεί με δυνατή και αγωνιώδη φωνή από ένα άτομο προς άλλα άτομα σε χώρο που υπάρχουν οι προϋποθέσεις να ανάψει φωτιά (κτίριο, δάσος κτλ.), τότε αποτελεί κείμενο, γιατί συγκροτεί μια γλωσσική ενότητα που έχει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις να γίνει αντιληπτή ως κείμενο (όρια, εσωτερική συνοχή, προθετικότητα, επικοινωνιακές συνθήκες).

2. Παρατηρήστε την παρακάτω πινακίδα:

**ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ
Η ΕΙΣΟΔΟΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΗ ΕΧΟΝΤΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑ**

Οι σημασίες που μπορεί θεωρητικά να έχει είναι πολλές:

- α) Απαγορεύεται η είσοδος σε όσους είναι άνεργοι.
β) Απαγορεύεται η είσοδος σε όσους δεν εργάζονται
αυτή τη στιγμή κτλ.**

Αν η πινακίδα αυτή αναρτηθεί έξω από ένα εργοτάξιο, χώρο έξω από τον οποίο συνήθως τη βλέπουμε, παίρνει το εξής νόημα: «Απαγορεύεται να μπαίνουν στον χώρο του εργοταξίου όσοι δε δουλεύουν σε αυτό και δεν έχουν σχέση με αυτό». Το νόημα αυτό το δίνει η ύπαρξη της περιστασης επικοινωνίας μαζί με τις άλλες προϋποθέσεις που την κάνουν κείμενο (όρια, εσωτερική συνοχή, προθετικότητα, επικοινωνιακές συνθήκες).

3. Το ίδιο μπορεί να παρατηρήσει κανείς στο παρακάτω εκφώνημα:

ΤΖΑΜΙΑ ΔΙΠΛΑ

Η φράση αυτή, γραμμένη με κεφαλαία, μπορεί να διαβαστεί με δύο τρόπους:

- α) τζάμια δίπλα,
β) τζάμια διπλά.**

Τη λύση θα τη δώσει η επικοινωνιακή συνθήκη. Η πινακίδα αυτή, γραμμένη έξω από ένα κατάστημα που πουλάει τζάμια, θα διαβαστεί «Τζάμια διπλά». Αν όμως βρίσκεται στο διπλανό κατάστημα που πουλάει πιθανόν καθρέφτες ή είδη οικιακής χρήσης, θα διαβαστεί «Τζάμια δίπλα».

Επαρκής επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων υπάρχει μόνον, όταν οι συμμετέχοντες σε αυτήν είναι σε θέση να αντιληφθούν όλες τις παραπάνω παραμέτρους που συνθέτουν αυτό που ορίσαμε ως κείμενο. Το κείμενο λοιπόν αποτελεί τη βασική μονάδα επικοινωνίας και γι' αυτό η παρουσία του στη ζωή του ανθρώπου είναι ουσιώδης και σημαντική. Ο λόγος αυτός οδήγησε στα νεότερα χρόνια πολλούς επιστήμονες από διαφορετικές επιστημονικές περιοχές να ασχοληθούν θεωρητικά και πρακτικά με αυτό και την ανάλυσή του. Στον χώρο της Γλωσσολογίας ο κλάδος που ασχολείται με το κείμενο και την ανάλυσή του είναι η Κειμενογλωσσολογία.

Η Κειμενογλωσσολογία φαίνεται να συγκροτείται ως ιδιαίτερη επιστημονική περιοχή το τελευταίο τέταρτο του 20ού αι.

Τα πρώτα ίχνη της Κειμενογλωσσολογίας βρίσκονται στη Ρητορική των Αρχαίων Ελλήνων, που στόχευε στην ανάδειξη των λεκτικών στοιχείων και των μηχανισμών με τα οποία διαμορφώνονται τα κείμενα πειθούς. Θεωρητικός της Ρητορικής στην ελληνική αρχαιότητα του 4ου αι. π.Χ. είναι ο Αριστοτέλης.

Από τα τέλη του 19ου αι., και ιδίως μέσα στον 20ό αι., η έννοια του κειμένου θεωρητικοποιείται αρκετά και διαμορφώνονται ορισμένες τάσεις και σχολές. Ορισμένες από αυτές τις τάσεις θεωρούν το κείμενο ένα στατικό προϊόν, μέσα στο οποίο αποτυπώνονται τα δεδομένα και οι προσωπικές καταστάσεις ενός ατόμου, του συγγραφέα, και τα στοιχεία του κοινωνικού και ιδεολογικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο παράγεται. Άλλες τάσεις πάλι θεωρούν το κείμενο ένα δυναμικό προϊόν, που δίνει τη δυνατότητα επικοινωνίας ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη.

Στα νεότερα χρόνια το κείμενο θεωρείται γενικά ένα πολυεπίπεδο νοηματικά προϊόν και έχει αποκτήσει τη

σημασία που αναλύθηκε προηγουμένως (σσ. 374-378, γ' τόμος).

2.2. Κειμενικά είδη

α. Γραπτά κειμενικά είδη

Παρακάτω παρατίθενται μικρά αποσπάσματα από γραπτά κείμενα που συναντούμε στην καθημερινή μας ζωή. Τα αποσπάσματα αυτά αναγνωρίζονται σχεδόν αμέσως από έναν αναγνώστη με μικρή εμπειρία στη γλώσσα και κατατάσσονται επίσης πολύ εύκολα στο κειμενικό είδος όπου ανήκουν. Έτσι, εύκολα θα αναγνωρίσει κανείς ότι:

- Το πρώτο απόσπασμα προέρχεται από κατάλογο τηλεφώνων.
- Το δεύτερο προέρχεται από τουριστικό οδηγό.
- Το τρίτο προέρχεται από επιστημονικό κείμενο ψυχολογικού περιεχομένου.

Πρώτο απόσπασμα

ΠΡΩΤΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Κέντρο Υγείας.....	2424022222
.....	2424022592
Ιατρεία Περιφερειακά	
Αλόνησου.....	2424065208
Γλώσσας.....	2424033504
N. Κλήματος.....	2424033000
Αστυνομικό Τμήμα.....	2424022235
Αστυνομικοί Σταθμοί	
Αλόνησου.....	2424065205
Γλώσσας.....	2424033333
Λιμενικοί Σταθμοί	

Δεύτερο απόσπασμα

Εκτός από το Ρέθυμνο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι πολιτιστικές εκδηλώσεις «Υακίνθεια» στο χωριό Ανώγεια στον Ψηλορείτη (54 χλμ. Ανατολικά του Ρεθύμνου), που γίνονται αρχές Ιουλίου και περιλαμβάνουν συμπόσια, ομιλίες, θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, προβολές ταινιών και, φυσικά, πανηγύρια με παραδοσιακές φορεσιές, κρητικά τραγούδια και μαντινάδες.

Αξίζει επίσης να πάτε στο πανηγύρι του Προφήτη Ηλία (19-20 Ιουλίου) στο χωριό Γερακάρι (41 χλμ. ΝΑ του Ρεθύμνου), που περιλαμβάνει ανάβαση στο όρος Κέδρος, λειτουργία στην εκκλησία του Προφήτη Ηλία που βρίσκεται μέσα σε σπήλαιο και παραδοσιακά κρητικά γλέντια με ζωντανή μουσική και παραδοσιακά φαγητά.

Τρίτο απόσπασμα

Ο όρος «σωματικά χαρακτηριστικά» ή «εικόνα σωματικού εαυτού» (body image) αναφέρεται στην εικόνα του σώματος όπως τη βιώνει το ίδιο το άτομο. Ο Rosenberg επισημαίνει ότι τα σωματικά χαρακτηριστικά αποτελούν μία ιδιαίτερη σημαντική πτυχή της αυτοαντίληψης όταν παρουσιάζονται σαφώς διαφοροποιημένα από την αντικειμενική πραγματικότητα ή όταν συγγρούονται με τις αντιλήψεις των άλλων. Η σπουδαιότητά τους για την αυτοαντίληψη του ατόμου βρίσκεται σε στενή συνάρτηση με το εξελικτικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται το άτομο.

Καθώς τα παιδιά ωριμάζουν και το κοινωνικό τους περιβάλλον αλλάζει ή διευρύνεται, η αυτοαντίληψη τους υφίσταται σημαντικές αλλαγές. Με την πάροδο της ηλικίας, η τάση να ορίζουν τον εαυτό τους απο-

κλειστικά και μόνο ως προς τα εμφανή χαρακτηριστικά αντικαθίσταται από την τάση να ορίζουν τον εαυτό τους ως μία ψυχολογική οντότητα. Με βάση τις κοινωνικές τους εμπειρίες και τη γνωστική τους ανάπτυξη, αποκτούν προοδευτικά διαφοροποιούμενες αυτόπεριγραφές και, συγχρόνως, αναπτύσσουν την ικανότητα να διακρίνουν τους «πραγματικούς» από τους «πιθανούς» τους εαυτούς. Επιπλέον, οι αυτοπεριγραφές γίνονται όλο και πιο αφηρημένες και η εικόνα του εαυτού όλο και πιο περίπλοκη.

β. Προφορικά κειμενικά είδη

Παρατίθενται παρακάτω δύο δείγματα προφορικού λόγου που έχουν παραχθεί από υποθετικούς ομιλητές. Ένας έμπειρος ακροατής πολύ εύκολα μπορεί να αναγνωρίσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματώνεται η καθεμιά από αυτές τις συνομιλίες και να την κατατάξει στο κειμενικό είδος όπου ανήκει.

- Το πρώτο προέρχεται από διδασκαλία.
- Το δεύτερο προέρχεται από αίτημα ενός ανήλικου προς έναν μεγαλύτερο.

Πρώτο απόσπασμα

Δ(ασκάλα). Σήμερα θα μιλήσουμε για τον μαγνητισμό. Μαγνητισμό ονομάζουμε την ιδιότητα των υλικών σωμάτων που εμφανίζεται ως αντίδραση στην επίδραση του μαγνητικού πεδίου, δηλαδή, όταν ένα υλικό βρεθεί σε ένα μαγνητικό πεδίο, ασκούνται πάνω του δυνάμεις που τις ονομάζουμε μαγνητικές.

Μ(αθητής). Κυρία, τι είναι το μαγνητικό πεδίο;

Δ. Μαγνητικό πεδίο ονομάζουμε τον χώρο μέσα στον οποίο παρουσιάζονται κάποιες δυνάμεις πάνω σε ηλεκτρικά φορτία που κινούνται.

Δεύτερο απόσπασμα

- A.** Να πάω σινεμά σήμερα το βράδυ;
B. Πήγες και χθες! Κάθε μέρα σινεμά;
A. Είναι όμως ένα έργο που πήρε βραβείο. Παίζουν ...
B. Όχι ... δε θα πας.
A. Σε παρακαλώ, αφού ...

Πώς γίνεται να αναγνωρίζουμε από πολύ λίγες λέξεις τον τύπο του κειμένου στο οποίο ανήκει κάθε απόσπασμα λόγου από αυτά που παρατέθηκαν παραπάνω; Ποια είναι η χρησιμότητα της αναγνώρισης αυτής; Στις ερωτήσεις αυτές απαντούν οι θεωρητικοί που ανέπτυξαν τη θεωρία των κειμενικών ειδών.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε ότι η γλώσσα αποκτά νόημα μόνο μέσα στο κείμενο. Τα κείμενα παρουσιάζονται πάντοτε μέσα σε κοινωνικές συνθήκες και κατασκευάζονται πάντοτε για κάποιους σκοπούς: να πληροφορήσουν, να διασκεδάσουν, να διαφημίσουν κτλ. Οι κοινωνικές συνθήκες κάτω από τις οποίες παράγονται τα κείμενα ασκούν μεγάλη επίδραση σε αυτά, τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενό τους. Αυτό σημαίνει ότι κάθε κείμενο φέρνει μαζί του ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των συνθηκών και ιδίως των περιστάσεων που προκάλεσαν την παραγωγή του. Πολλές από αυτές τις συνθήκες και τις περιστάσεις είναι εντελώς τελετουργικές, με αυστηρή σειρά στους λόγους και στις πράξεις, όπως για παράδειγμα είναι η βάπτιση, η συνεδρίαση της Βουλής, ένας αθλητικός αγώνας κτλ. Άλλες πάλι είναι λιγότερο τελετουργικές, όπως οι συζη-

τήσεις ανθρώπων που δε γνωρίζονται καλά, μια γραπτή ανακοίνωση κτλ.

Τα κειμενικά είδη, λοιπόν, ή «τα είδη λόγου», είναι συμβατικές μορφές κειμένων που περιέχουν ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά ως προς τη δομή, τη μορφή και το περιεχόμενο. Τα χαρακτηριστικά αυτά αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές περιστάσεις μέσα στις οποίες παράγονται τα κείμενα. Έτσι, μια συνέντευξη ανήκει σε ένα κειμενικό είδος με ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία αντιπροσωπεύουν την κοινωνική περίσταση της συνέντευξης, τη συζήτηση δηλαδή δύο ανθρώπων, κατά την οποία ο ένας ρωτά και ο άλλος απαντά, με σκοπό αυτή η συζήτηση (συνέντευξη) να δημοσιοποιηθεί σε τρίτα πρόσωπα. Μια διαφήμιση ανήκει σε ένα κειμενικό είδος που έχει ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά και στη δομή και στη μορφή και στο περιεχόμενο (σύντομο κείμενο, περιεκτικό, ελκυστικό κτλ.), που αντικατοπτρίζουν την κοινωνική περίσταση της διαφήμισης.

Με την έννοια που δόθηκε προηγουμένως στα κειμενικά είδη, γίνεται αντιληπτό ότι αυτά είναι πάρα πολλά σε αριθμό. Γι' αυτό έχουν γίνει προσπάθειες να κατηγοριοποιηθούν με βάση ορισμένα κριτήρια (δομικά, περιεχομένου, γλωσσικά κ.ά.), να ομαδοποιηθούν σε μεγάλες κατηγορίες και να ταξινομηθούν. Σήμερα υφίστανται στη βιβλιογραφία ορισμένες προτάσεις κατηγοριοποίησης και ταξινόμησης, οι οποίες, χωρίς να συμφωνούν μεταξύ τους, υποδεικνύουν πολύ γενικές κατηγορίες ομοειδών κειμένων, που ονομάζονται «γένη». Μία από αυτές τις προτάσεις διακρίνει τρεις μεγάλες γενικές κατηγορίες κειμένων: τα περιγραφικά (περιγραφή) και τα αφηγηματικά (αφήγηση), τα οποία εντάσσονται στον αναφορικό λόγο, και τα επιχειρηματολογικά επιχειρηματολογία), τα οποία εντάσσονται στον κατευθυντικό λόγο.

Περιγραφικά κείμενα: αναπαριστούν γλωσσικά πρόσωπα, χώρους, αντικείμενα και καταστάσεις της εμπειρίας του ομιλητή-συντάκτη και διακρίνονται σε αντικειμενικά και υποκειμενικά. Στα πρώτα χρησιμοποιείται συνήθως γ' πρόσωπο, παθητική σύνταξη και απουσιάζει ο μεταφορικός λόγος. Στα δεύτερα χρησιμοποιούνται κυρίως το α' πρόσωπο και αρκετές μεταφορές. Τα συχνότερα μορφοσυντακτικά στοιχεία τα οποία χρησιμοποιούνται στα περιγραφικά κείμενα είναι τα επίθετα, τα επιρρήματα, ο ενεστώτας και τα βοηθητικά ρήματα. Τα περιγραφικά κείμενα χαρακτηρίζονται συνήθως από σαφήνεια, ακρίβεια και παραστατικότητα.

Αφηγηματικά κείμενα: αναπαριστούν γλωσσικά εξιστορήσεις με μιαν ορισμένη σειρά πραγματικών ή φανταστικών συμβάντων, πράξεων και ενεργειών, που συνέβησαν ή κατασκευάστηκαν από τα συμμετέχοντα στην αφήγηση πρόσωπα. Διακρίνονται σε μυθοπλαστικά, που ανήκουν στη λογοτεχνία και έχουν περιεχόμενο μη πραγματικό, σε ιστορικά, όπου εξιστορούνται γεγονότα του παρελθόντος, και ρεαλιστικά, όπου εξιστορούνται γεγονότα σύγχρονα με τον χρόνο του αφηγητή. Εξελίσσονται πάνω σε δομικά σχήματα συμβάντων, τα οποία συνδέονται συνήθως μεταξύ τους χρονικά. Κυριαρχεί ο αόριστος χρόνος και το συνοπτικό ποιόν ενέργειας, ενώ πολύ συχνά χρησιμοποιούνται χρονικά επιρρήματα. Τα αφηγηματικά κείμενα περιέχουν συνδετικές λέξεις και φράσεις που δείχνουν τη χρονική σειρά των γεγονότων.

Επιχειρηματολογικά κείμενα: περιέχουν γλωσσικά στοιχεία με τα οποία ο ομιλητής-συντάκτης επιχειρεί να επηρεάσει τον αποδέκτη του κειμένου, με σκοπό την

αλλαγή της άποψης και της στάσης του. Εξελίσσονται πάνω σε δομικά σχήματα συμβάντων και καταστάσεων, που οδηγούν σε μια έκβαση την οποία ο ομιλητής (ή ο συγγραφέας) προαποφάσισε. Από τα πιο συνηθισμένα γλωσσικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι τα σχήματα λόγου (ρητορικές ερωτήσεις, επαναλήψεις, ελλείψεις κ.ά.), σύνδεσμοι και επιρρήματα που εξασφαλίζουν τη στενή σύνδεση των νοημάτων (και, αλλά, βέβαια, φυσικά, λοιπόν κ.ά.) και εκφράσεις που δηλώνουν το πιθανό (μπορεί, υποθέτω, κατά τη γνώμη μου κ.ά.) και το αναγκαίο (πρέπει, χρειάζεται κ.ά.).

Μια ανάλογη αλλά πιο γενική κατηγοριοποίηση των κειμένων είναι αυτή που τα διακρίνει σε προφορικά και σε γραπτά.

Τα προφορικά κείμενα διέπονται από τα χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, ο οποίος είναι οικείος, απροσχεδιαστος, αυθόρμητος, άμεσος και εφήμερος. Γι' αυτό τα προφορικά κείμενα περιέχουν γλωσσικά στοιχεία που αποτελούν απόρροια αυτών των χαρακτηριστικών, όπως η παρατακτική σύνταξη, η ενεργητική σύνταξη, οι ελλείψεις, οι επανεκκινήσεις, οι επαναλήψεις, συχνά οι ασυνταξίες κ.ά.

Τα γραπτά κείμενα διέπονται από τα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου, ο οποίος είναι προσχεδιασμένος, έμμεσος και έχει διάρκεια. Απόρροια αυτών των χαρακτηριστικών είναι τα γλωσσικά στοιχεία των γραπτών κειμένων, που είναι συνήθως η υποτακτική σύνταξη, ο μεγάλος αριθμός ονοματικών φράσεων, η παθητική σύνταξη κ.ά.

Ανάμεσα σε αυτές τις κατηγορίες κειμένων, οι οποίες, όπως περιγράφηκαν, αποτελούν τα δύο άκρα ενός συ-

νεχούς, βρίσκονται προφορικά κείμενα, άλλα με περισσότερα και άλλα με λιγότερα στοιχεία των γραπτών κειμένων, και γραπτά με περισσότερα ή λιγότερα στοιχεία των προφορικών.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Παρατηρήστε τα παρακάτω κείμενα.

Το πρώτο προέρχεται από το εξώφυλλο ενός βιβλίου. Το δεύτερο προέρχεται από οδηγίες χρήσης φαρμάκου.

2.1. Γενικές πληροφορίες: τα δραστικά συστατικά του είναι ένας συνδυασμός δύο αντιόξεων ενώσεων, υδροξείδιο αργιλίου και υδροξείδιο μαγνησίου (τα δισκία περιέχουν επίσης ανθρακικό μαγνήσιο) καθώς επίσης και σιμεθικόνης, η οποία ανακουφίζει από το φούσκωμα (μετεωρισμό).

2.2. Ενδείξεις: γαστροδωδεκαδακτυλικό έλκος, αιμορραγική γαστρίτιδα, οισοφαγίτιδα από γαστροοισοφαγική παλλινδρόμηση, γενικά καταστάσεις γαστρικής

υπερέκκρισης, γαστρίτιδες, δυσπεπτικά ενοχλήματα.

2.3. Αντενδείξεις: δεν αναφέρονται απόλυτες.

2.4. Ειδικές προφυλάξεις και προειδοποιήσεις κατά την χρήση:

Σε νεφρική ανεπάρκεια και ιδιαίτερα σε μακροχρόνια χορήγηση, υπάρχει αυξημένος κίνδυνος εμφάνισης συνδρόμου ένδοιας φωσφόρου με υπερασβεστιουρία και οστεομαλάκυνση ή επιβάρυνσης του ανοϊκού συνδρόμου του υποβαλλόμενου σε αιμοκάθαρση. Επίσης υπάρχει αυξημένος κίνδυνος εμφάνισης νευρολογικών, νευρομυϊκών και καρδιαγγειακών διαταραχών. Προσοχή επίσης απαιτείται σε άτομα με έντονη δυσκοιλιότητα και ιδιαίτερα ηλικιωμένα ή που βρίσκονται σε άναλο δίαιτα. Σε ανάγκη λήψης και άλλων φαρμάκων η λήψη τους να γίνεται με χρονικό μεσοδιάστημα 2 ωρών.

Κύηση: δεν υπάρχουν επαρκείς κλινικές μελέτες σε εγκύους. Εν τούτοις δεν θεωρείται επιβλαβές για εγκύους υπό την προϋπόθεση ότι αποφεύγονται μακροχρόνιες μεγάλες δόσεις.

Γαλουχία: δεν υπάρχουν στοιχεία για τα αντιόξινα που περιέχουν αργίλιο, μαγνήσιο και σιμεθικόνη που να δείχνουν ότι δεν πρέπει να χορηγούνται σε γυναίκες που θηλάζουν.

Δεν επηρεάζει την ικανότητα οδήγησης και χειρισμού μηχανημάτων.

Διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν πολλά στοιχεία γλωσσικά (λεξιλόγιο, σύνταξη κτλ.), δομικά (παράγραφοι) και μορφολογικά (παρουσίαση κειμένου, γραμματοσειρές κτλ.) που διαφοροποιούν πολύ τα δύο κείμενα.

2.3. Υφολογία

α. Η έννοια του ύφους

Παρακάτω παρατίθενται δύο κείμενα, τα οποία αναφέρονται στο ίδιο φανταστικό γεγονός. Προέρχονται από το βιβλίο του Ρεϊμόν Κενό, *Ασκήσεις ύφους*, σε ελληνική απόδοση του Αχιλλέα Κυριακίδη. Διατηρείται εδώ η ορθογραφία του πρωτότυπου μεταφρασμένου κειμένου.

➤ Αφήγηση

Μια μέρα γύρω στο μεσημέρι, στην περιοχή του πάρκου Μονσό, πάνω στην πλατφόρμα ενός σχεδόν πλήρους λεωφορείου της γραμμής S (σήμερα 84), πρόσεξα έναν άνθρωπο με πολύ μακρύ λαιμό, που φορούσε ένα μαλακό καπέλο, που είχε γύρω του ένα πλεχτό κορδόνι αντί για κορδέλα. Ο άνθρωπος αυτός τα 'βαλε ξαφνικά με τον διπλανό του, κατηγορώντας τον πως επίτηδες του πατούσε τα πόδια κάθε φορά που επιβάτες ανέβαιναν ή κατέβαιναν. Εγκατέλειψε πάντως νωρίς τη συζήτηση, για να ριχτεί σε μια θέση που άδειαζε.

Δυο ώρες αργότερα, τον ξαναείδα μπροστά στο σταθμό Σεν Λαζάρ, να συζητάει μεγαλοφώνως μ' ένα φίλο του, που τον συμβούλευε να μικρύνει το άνοιγμα του πέ-

του του παλτού του, βάζοντας έναν έμπειρο ράφτη να του ράψει λίγο ψηλότερα το πάνω πάνω κουμπί.

➤ Modern Style

Σ' ένα αστικό, μια μέρα γύρω στο μεσημέρι, υπήρξα μάρτυς της ακόλουθης μικρής κωμικοτραγωδίας. Ένας τζιτζιφιόγκος, που τον κατέτρυχε ένας μακρύς λαιμός και (άλλο πάλι τούτο) ένα μικρό σιρίτι ολόγυρα από το καπέλο του (είναι πολύ της μόδας, αλλά εγώ δεν το πάω καθόλου) με την πρόφαση πως τάχα μου έπεφτε γερό σπρώξιμο, βγήκε του διπλανού μ' ένα τουπέ, που πρόδινε ένα χαρακτήρα αδύνατο, και τον κατηγόρησε πως του ποδοπατούσε συστηματικά τα λουστρίνια του κάθε φορά που ανέβαιναν ή κατέβαιναν κυρίες και κύριοι που κατευθύνονταν προς το Σαμπερέ. Ο τύπος δεν περίμενε ούτε στο ελάχιστο μιαν απόκριση που, το δίχως άλλο, θα τον έφερνε να γίνει χαλκομανία στο πάτωμα και σκαρφάλωσε με ζωηράδα στο υπερώο, όπου τον καρτερούσε ένα ελεύθερο κάθισμα, γιατί ένας απ' τους χρήστες του οχήματός μας μόλις είχε πατήσει το πόδι του στη λιωμένη ασφαλτο του πεζοδρομίου της πλατείας Περέρ.

Δύο ώρες αργότερα, καθώς τώρα βρισκόταν η αφεντιά μου στο υπερώο, είδα ξανά το παιδαρέλι, για το οποίο σας μίλησα πιο πάνω, που 'δειχνε ν' απολαβαίνει πλέρια τα λεγόμενα ενός νεαρού λιμοκοντόρου, που οπωσδήποτε το 'παιζε συμβουλάτοράς του για το πώς φοριέται ένα κοντομάνικο στο καθωσπρέπει.

Τα δύο κείμενα που διαβάσατε αναφέρουν το ίδιο συμβάν, παρ' όλα αυτά όμως η περιγραφή γίνεται με διαφορετικά γλωσσικά μέσα. Στο πρώτο, που ο συγγραφέας τού δίνει τον τίτλο «Αφήγηση», χρησιμοποιείται ένα ουδέτερο λεξιλόγιο, χωρίς ιδιαίτερους χαρακτη-

ρισμούς, με μια σύνταξη και μορφολογία συνηθισμένη, όπως θα ταίριαζε σε ένα απλό αφηγηματικού είδους κείμενο. Στο δεύτερο, που ο συγγραφέας τού δίνει τον τίτλο «Modern Style» (μοντέρνο ύφος), ονομασία που σχετίζεται με μια τάση γραφής ορισμένων καλλιτεχνών και συγγραφέων στη μεταπολεμική Δυτική Ευρώπη, χρησιμοποιούνται λέξεις του καθημερινού λεξιλογίου με υποκειμενικούς χαρακτηρισμούς και σχόλια υποκειμενικά, με μια σύνταξη που κινείται μεταξύ της σύνταξης του προφορικού και του γραπτού λόγου.

Η διαφορά στα δύο κείμενα είναι διαφορά ύφους (ή διαφορά στιλ). Το ύφος είναι, μπορεί να πει κανείς, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο ο ομιλητής (ή ο συγγραφέας), συνδυάζοντας γλωσσικά στοιχεία που έχει επιλέξει, εκφράζει ένα συμβάν, μια σκέψη του, ένα συναίσθημα κτλ. Οι ορισμοί που έχουν διατυπωθεί από τους επιστήμονες για το ύφος είναι πάρα πολλοί, ώστε να μην μπορούμε σήμερα να δεχτούμε έναν ανεπιφύλακτα. Ορισμένοι από αυτούς είναι οι παρακάτω:

- Το ύφος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος (Buffon).
- Ύφος είναι το ίδιο το κείμενο (Riffatere).
- Το ύφος δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο τρόπος της γλωσσικής χρήσης (Anderegg).

Η ενασχόληση με το ύφος, την έννοιά του και τον ορισμό του, καθώς και η ερευνητική ενασχόληση με τις αποκλίσεις που παρουσιάζει ένα κείμενο από την κοινή χρήση μιας γλώσσας (νόρμα) δημιούργησαν έναν κλάδο επιστημονικό που ονομάζεται Υφολογία.

β. Το ύφος της νέας ελληνικής

Η αναφορά στα χαρακτηριστικά του ύφους μιας γλώσσας προϋποθέτει συγκριτικές υφολογικές μελέτες της γλώσσας αυτής με άλλες και αποτελεί έργο αρκετά δύσκολο και σχεδόν ακατόρθωτο. Μελέτες που έχουν γίνει για τα υφολογικά χαρακτηριστικά της νέας ελληνικής έχουν φτάσει σε διαπιστώσεις ορισμένες από τις οποίες παραθέτουμε παρακάτω.

α) Η για πολλά χρόνια συνύπαρξη της Καθαρεύουσας και της Δημοτικής διαμόρφωσε μια μορφολογική πολυτυπία, η οποία δίνει τη δυνατότητα υφολογικών διαφοροποιήσεων που σχετίζονται με την ιδεολογικοπολιτική τοποθέτηση του ομιλητή/συντάκτη, π.χ.

- Οι Ξανθιώται προσέφεραν στον πρωθυπουργό το κλειδί της πόλεως. (1)
- Οι Ξανθιώτες πρόσφεραν στον πρωθυπουργό το κλειδί της πόλης. (2)

Η φράση (1) είναι δυνατό να εκφωνηθεί από άτομο μεγάλης ηλικίας, υψηλής μόρφωσης και συντηρητικής ιδεολογίας, ενώ η φράση (2) από άτομο μεσαίας ηλικίας (αλλά και μεγαλύτερης), χαμηλής (αλλά και υψηλής) μόρφωσης με μη συντηρητική κατά κανόνα ιδεολογία.

β) Η για πολλά χρόνια συνύπαρξη και παράλληλη χρήση της Καθαρεύουσας και της Δημοτικής προσέφερε στη νέα ελληνική λεξιλόγιο που προέρχεται τόσο από τη λόγια όσο και από τη λαϊκή γλωσσική παράδοση. Η εκμετάλλευση αυτού του λεξιλογίου δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας λεπτών ή και πιο έντονων υφολογικών αποχρώσεων, π.χ.

- Η αναζήτηση της αιτίας που προκάλεσε τον σεισμό απεδείχθη μάταιη. (1)
- Το ψάξιμο της αιτίας που προκάλεσε τον σεισμό κατάντησε άχρηστο. (2)

Στη φράση (1) οι λογιότερες λέξεις αναζήτηση, απεδείχθη, μάταιη δίνουν ένα ύφος περισσότερο επίσημο σε σχέση με τη φράση (2), όπου χρησιμοποιούνται οι πιο λαϊκές λέξεις ψάξιμο, κατάντησε, άχρηστο, και το ύφος είναι προκλητικά λαϊκό.

- γ) Στον προφορικό λόγο της νέας ελληνικής χρησιμοποιούνται πολύ πιο συχνά από ό,τι στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες τυπικές εκφράσεις που προσδιορίζονται και επιβάλλονται από την κατάσταση επικοινωνίας και έχουν συνήθως εθιμοτυπικό χαρακτήρα, όπως: γεια χαρά, με γεια, καλορίζικο, καλό ξημέρωμα, στο καλό, καλή βδομάδα κτλ.
- δ) Στον προφορικό λόγο της νέας ελληνικής χρησιμοποιούνται ορισμένες λέξεις ή φθόγγοι ή και συνδυασμοί φθόγγων χωρίς να έχουν ιδιαίτερη σημασία, π.χ. να πούμε, λοιπόν, κατάλαβες; έτσι, χμ, εμ, εε κτλ. Απλώς δείχνουν πως ο ομιλητής ή δεν έχει ευφράδεια ή διστάζει ή περιμένει την ανταπόκριση του συνομιλητή του.
- ε) Στον προφορικό λόγο της νέας ελληνικής συχνά χρησιμοποιούνται ρητορικές ερωτήσεις του τύπου Τι λες; (είναι πολύ εντυπωσιακό ή περίεργο), Τι να κάνουμε; (βρισκόμαστε σε αδιέξοδο), Και τι δεν έχουμε (έχουμε από όλα) κτλ.
- στ) Στον γραπτό λόγο της νέας ελληνικής, μετά την υιοθέτηση του μονοτονικού συστήματος στην Εκπαίδευση και τη Διοίκηση, η χρήση του πολυτονικού συ-

στήματος είναι πολλές φορές έκφραση διαφορετικού ύφους που πηγάζει από ανάλογες ιδεολογικές αρχές και θέσεις.

Γενικά, το ύφος της νέας ελληνικής, όπως και των άλλων γλωσσών, ποικίλλει ανάλογα με το κειμενικό είδος όπου εντάσσεται, τη σχέση των επικοινωνούντων, το θέμα και γενικότερα την περίσταση επικοινωνίας. Για μεθοδολογικούς λόγους διακρίνουμε στη Γραμματική μας τρία είδη ύφους: το τυπικό, το οικείο και το ουδέτερο.

- **Τυπικό ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται κατά κανόνα στον γραπτό λόγο (σε κείμενα της δημόσιας διοίκησης, επιστημονικά, νομικά, εκκλησιαστικά, δημοσιογραφικά κ.ά.) και λιγότερο στον προφορικό λόγο (σε αγορεύσεις, διαλέξεις, πολιτικές ομιλίες, κηρύγματα κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις λόγιας προέλευσης, σύνταξη υποτακτική με μεγάλες περιόδους, κυριολεκτικό λόγο και μορφολογικούς τύπους που βρίσκονται πιο κοντά στην Καθαρεύουσα.
- **Οικείο ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται συνήθως στον προφορικό λόγο (σε συνομιλίες και συζητήσεις μεταξύ προσώπων που έχουν οικειότητα κ.ά.) και λιγότερο συχνά στον γραπτό λόγο (σε κείμενα χιουμοριστικά, σε φιλικές επιστολές, σε ορισμένα λογοτεχνικά κείμενα κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις λαϊκής προέλευσης, σύνταξη παρατακτική με μικρές περιόδους, συχνά ελλειπτικό και μεταφορικό λόγο και μορφολογικούς τύπους που βρίσκονται πιο κοντά στη Δημοτική.
- **Ουδέτερο ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται περισσότερο στον γραπτό λόγο (κείμενα περιγραφικά, γραπτές ανακοινώσεις, ειδήσεις κ.ά.)

και λιγότερο συχνά στον προφορικό λόγο (αναγγελίες, προφορικές ανακοινώσεις κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται συχνά στη νέα ελληνική, σύνταξη παρατακτική και υποτακτική και τους κοινότερους από τους μορφολογικούς τύπους.

γ. Ύφος και σχήματα λόγου

Το ύφος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προϋποθέτει την επιλογή και τον συνδυασμό γλωσσικών στοιχείων από μέρους του ομιλητή ή συντάκτη ενός κειμένου.

Ένας τομέας της γλώσσας που συμβάλλει στη δημιουργία ιδιαίτερου ύφους, κυρίως στον λογοτεχνικό λόγο, είναι τα επονομαζόμενα σχήματα λόγου, τα οποία αποτελούν γλωσσικές ιδιορρυθμίες που προκύπτουν συνήθως από τη χρήση συντακτικών σχημάτων και σημασιών διαφορετικών από τα συνηθισμένα. Τα πιο συχνά σχήματα λόγου είναι τα εξής:

- α) Η αναδίπλωση,** όταν μια λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται αμέσως, π.χ. Οι φίλοι μας θα έρθουν σήμερα, σήμερα θα φύγουν.
- β) Η ειρωνεία,** όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν στην ουσία αντίθετη σημασία από αυτή που δίνεται με τη λέξη, π.χ. Θύμωσε πολύ μαζί του και του τα είπε κομπά (δηλ. με άκομψα, υβριστικά λόγια).
- γ) Η έλλειψη,** όταν παραλείπονται λέξεις ή φράσεις που μπορούν να εννοηθούν εύκολα από τα συμφραζόμενα, π.χ. -Ποιος θέλει να μιλήσει; -Η Ιφιγένεια (εννοείται θέλει να μιλήσει).
- δ) Η λιτότητα,** όταν στη θέση μιας λέξης χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση, π.χ. Το φαγητό που μαγείρεψε η Ελένη δεν ήταν άνοστο.

- ε) **Η μεταφορά**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με σημασία διαφορετική από την κυριολεκτική τους, αλλά με κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτή, π.χ. Η Ρία έγινε καπνός.
- στ) **Η μετωνυμία**, όταν χρησιμοποιείται το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημα, αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο, το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο, π.χ. Τον τελευταίο καιρό ο Νικόλας ακούει Μπετόβεν.
- ζ) **Η παρομοίωση**, όταν συσχετίζεται ένα πρόσωπο ή πράγμα ή μια έννοια με κάτι πολύ γνωστό, με σκοπό να τονιστεί μια ιδιότητα που υπάρχει και στα δύο, π.χ. Το σπίτι του Παπαδόπουλου είναι σαν πύργος.
- η) **Ο πλεονασμός**, όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες λέξεις από όσες χρειάζονται για να αποδοθεί ένα νόημα, π.χ. Η Σμαρώ πάλι ξαναήρθε.
- θ) **Η προσωποποίηση**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με τις οποίες αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε μη ανθρώπινα όντα, π.χ. Κάθε πρωί ο ήλιος χαμογελάει στους ανθρώπους.
- ι) **Η συνεκδοχή**, όταν χρησιμοποιείται το ένα αντί για τα πολλά όμοια, το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο (και αντίστροφα), η ύλη αντί για το προϊόν που παράγεται από αυτήν ή εκείνο που παράγει αντί για εκείνο που παράγεται, π.χ. Ο Κρητικός είναι πάντα υπερήφανος (αντί οι Κρητικοί).
- ια) **Το υπερβατό**, όταν παρεμβάλλονται μία ή περισσότερες λέξεις ανάμεσα σε δύο λέξεις που συνδέονται συντακτικά και νοηματικά στενά, π.χ. Ο διευθυντής εφάρμοσε τους ισχύοντες από τους νόμους κανονισμούς.
- ιβ) **Η υπερβολή**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φρά-

σεις που ξεπερνούν και το πραγματικό, π.χ. Να
υψώσουμε όλοι τη φωνή μας, να φτάσει έως τον
ουρανό.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

ΛΕΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ		
ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ	ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	
Πράξη εκφώνησης	Δηλωτικές	Εκφραστικές
Προσλεκτική πράξη	Κατευθυντικές	Διακηρυκτικές
Πράξη επιτέλεσης	Δεσμευτικές	

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ
Περιγραφικά Αφηγηματικά Επιχειρηματολογικά

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ	
Αναδίπλωση Ειρωνεία Έλλειψη Λιτότητα Μεταφορά Μετωνυμία	Παρομοίωση Πλεονασμός Προσωποποίηση Συνεκδοχή Υπερβατό Υπερβολή

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΧΝΟΤΕΡΩΝ ΑΝΩΜΑΛΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
αγανακτώ/ αγαναχτώ	αγανάκτησα/ αγανάχτησα	—	αγανακ(/χ)τισμένος
-αγγέλλω ¹	-άγγειλα/-ήγγειλα, υποτ. -αγγείλω	-αγγέλθηκα	-αγγελμένος
αγρυπνώ/ αγρυπνάω	αγρύπνησα	—	αγρυπνισμένος
-άγω	-ήγαγα, υποτ. -αγάγω	-άχθηκα/ήχθην	-ηγμένος
αίρω	ήρα, υποτ. άρω	άρθηκα / ήρθην	—
-αιρώ	-αίρεσα/-ήρεσα, υποτ. -αιρέσω	-αιρέθηκα	-ηρημένος/ αιρεμένος

1. Οι τύποι που αρχίζουν με παύλα στον παρόντα κατάλογο συναντώνται συνήθως, ή κυρίως, μόνο σε σύνθετα ρήματα, π.χ. παρ-άγγειλα/παρ-ήγγειλα

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
ακουμπώ/ ακουμπάω	ακούμπησα, προστ. ακούμπα/ ακούμπησε, ακουμπήστε	—	ακουμπισμένος
ακούω	άκουσα, προστ. άκου(σε), ακούστε	ακούστηκα	ακουσμένος
ακριβαίνω	ακρίβυνα	—	—
αμαρτάνω/ αμαρταίνω	αμάρτησα	—	—
αναγγέλλω, βλ. - αγγέλλω			
αναιρώ, βλ. -αιρώ			
αναμειγνύω	ανάμειξα/ ανέμειξα	αναμείχθηκα	αναμειγμένος/ αναμεμειγμένος
ανασαίνω	ανάσανα	—	—
ανατέλλω	ανάτειλα/ ανέτειλα	—	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
ανεβαίνω	ανέβηκα, υποτ. ανέβω/ανεβώ, προστ. ανέβα, ανεβείτε	—	ανεβασμένος
ανέχομαι	—	ανέχτηκα	—
ανήκω, παρατ. ανήκα	—	—	—
αντέχω	άντεξα	—	—
αξίζω, παρατ. άξιζα	—	—	—
απαλλάσσω	απάλλαξα/ απήλλαξα	απαλλάχτηκα, υποτ. απαλλαγώ/ απαλλαχτώ	απα(/η)λλαγμένος
απελαύνω	απέλασα/ απήλασα, υποτ. απελάσω	απελάθηκα	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
αποθαρρύνω παρατ. αποθάρρυνα		αποθαρρύνθηκα	αποθαρρυμένος
απολαμβάνω	απόλαυσα/ απήλαυσα, υποτ. απολαύσω	—	—
απονέμω, βλ. -νέμω			
αποσπώ	απέσπασα	αποσπάστηκα	αποσπασμένος
αποτυγχάνω/ αποτυχαίνω	απέτυχα, υποτ. αποτύχω	—	αποτυχημένος
αρέσω παρατ. άρεσα	—	—	—
αρκώ	άρκεσα/ ήρκεσα	αρκέστηκα	—
αρρωσταίνω	αρρώστησα	—	αρρωστημένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
αυξάνω/ αυξάινω	αύξησα	αυξήθηκα	αυξημένος
αφαιρώ, βλ. -αιρώ			
αφήνω	άφησα, προστ. άφησε/άσε, αφήστε/άστε	αφέθηκα	αφημένος
αφορώ, παρατ. αφορούσα	—	—	—
βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βαίνω	-έβην, υποτ. -βώ	—	—
-βάλλω	-έβαλα	-βλήθηκα	-βλημένος/ -βεβλημένος
βαραίνω	βάρυνα	—	—
βαριέμαι	—	βαρέθηκα	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
βαρώ/βαράω	βάρεσα, προστ. βάρα/βάρεσε, βαρέστε	—	βαρεμένος
βαστώ/ βαστάω	βάστηξα/ βάσταξα, προστ. βάστα(ξε)/ βάστηξε, βαστάξ(/χ)τε /βαστήξ(/χ)τε	βαστήχτηκα/ βαστάχτηκα	βαστη(/α)γμένος
βάφω	έβαψα	βάφηκα/ βάφτηκα	βαμμένος
βγάζω	έβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα, υποτ. βγω, προστ. βγες/έβγα, βγείτε/βγέστε	βγάλθηκα	βγαλμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
βλέπω	είδα, υποτ. δω, προστ. δες, δέστε/δείτε	ειδώθηκα, υποτ. ιδωθώ	ιδωμένος
βογκώ/βογκάω	βόγκηξα/βόγκησα	—	—
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βουτώ/βουτάω	βούτηξα, προστ. βούτα/βούτηξε, βουτήξτε/ βουτήχτε	βουτήχτηκα	βουτηγμένος
βρέχω	έβρεξα	βράχηκα/ βρέχτηκα	βρεγμένος/ βρεμένος
βρίσκω	βρήκα, υποτ. βρω, προστ. βρες, βρείτε/ βρέστε	βρέθηκα	—
βροντώ/βροντάω	βρόντηξα/ βρόντησα	—	—
βυzaίνω	βύzaξα	βυζάχτηκα	βυzaγμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γελώ/γελάω	γέλασα, προστ. γέλα/γέλασε, γελάστε	γελάστηκα	γελασμένος
γέρνω	έγειρα	—	γερμένος
γερνώ/ γερνάω	γέρασα	—	γερασμένος
γίνομαι	—	έγινα/γίνηκα, υποτ. γίνω/γενώ	γινωμένος
γλυκαίνω	γλύκανα	γλυκάθηκα	γλυκαμένος
γράφω	έγραψα	γράφηκα/ γράφτηκα	γραμμένος
γυρνώ/ γυρνάω/ γυρίζω	γύρισα	—	γυρισμένος
-δεικνύω	-έδειξα	-δείχθηκα	-δειγμένος/ -δεδειγμένος
δέρνω	έδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
-δέω	-δεσα/-έδεσα	-δέθηκα	-δεμένος/-δεδεμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
δαιρώ, βλ. -αιρώ			
διακόπτω	διέκοψα	διακόπηκα	διακεκομμένος
διαλέγω	διάλεξα	διαλέχτηκα	διαλεγμένος
διαμαρτύρομαι	—	διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διαρρέω	διέρρευσα	—	—
διδάσκω	δίδαξα	διδάχτηκα	διδαγμένος
-δίδω	-έδωσα	-δόθηκα/-εδόθην	-δομένος/-δεδομένος
δίνω	έδωσα	δόθηκα	δοσμένος/δεδομένος
διψώ/διψάω	δίψασα	—	διψασμένος
δρω	έδρασα	—	—
δυστυχώ	δυστύχησα	—	δυστυχισμένος
εγκαθιστώ	εγκατέστησα/εγκα τάστησα	εγκαταστάθηκα	εγκαταστημένος/ εγκατεστημένος
είμαι, παρατ. ήμουν	—	—	—
εκλέγω	εξέλεξα, υποτ. εκλέξω	εκλέχτηκα, υποτ. εκλεγώ	εκλεγμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
εκπλήσσω	εξέπληξα	εξεπλήγην, υποτ. εκπλαγώ	—
εκρήγνυμαι	—	εξερράγην, υποτ. εκραγώ	—
εκτείνω	εξέτεινα	εκτάθηκα	εκτεταμένος
εμπνέω	ενέπνευσα	εμπνεύστηκα	εμπνευσμένος
εξαιρώ, βλ. -αιρώ			
επαινώ/παινεύω	επαίνεσα/παίνεσα/ παίνεψα	επαινέθηκα/ παινέθηκα/ παινεύτηκα	παινεμένος
επαναλαμβάνω, βλ. λαμβάνω			
επεμβαίνω	επενέβην/ επενέβηκα, υποτ. επεμβώ/ επέμβω	—	—
επιδρώ, βλ. δρω			

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
έρχομαι, μτχ. ερχόμενος	ήλθα/ήρθα υποτ. έλθω/έρθω, προστ. έλα, ελάτε	—	—
ευτυχώ	ευτύχησα	—	ευτυχισμένος
εφευρίσκω	εφεύρα, εφύηρα υποτ. εφεύρω	εφευρέθηκα	εφευρη(/ε)μένος
έχω, παρατ. είχα	—	—	—
ζεσταίνω	ζέστανα	ζέσταθηκα	ζεσταμένος
ζουλώ/ζουλάω	ζούληξα	ζουλήχτηκα	ζουληγμένος
ζω	έζησα	—	—
θέλω	θέλησα	—	ηθελημένος/ θελημένος
θερμαίνω	θέρμανα	θερμάνθηκα	θερμασμένος
θέτω	έθεσα	τέθηκα	—
-θέτω	-έθεσα	-τέθηκα	-τεθειμένος/-θεμένος
θίγω	έθιξα	θίχτηκα/εθίγην	θιγμένος
θρέφω/τρέφω	έθρεψα	τράφηκα	θρεμμένος
καθαίρω, βλ.-αιρώ			

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
καθίζω	κάθισα	—	καθισμένος
καθιστώ/καθίσταμαι	κατέστησα	-καταστάθηκα/ κατέστην, υποτ. καταστώ	κατεστημένος
κάθομαι	κάθισα/έκατσα, προστ. κάθισε/κάτσε, καθίστε	—	καθισμένος
καίω	έκαψα	κάηκα, υποτ. καώ	καμένος
-καλώ	-κάλεσα	-κλήθηκα	-κεκλημένος
καλώ	κάλεσα	καλέστηκα	καλεσμένος
κάνω, παρατ. έκανα	—	—	καμωμένος
καταγέλλω, βλ. -αγγέλω			
καταλαβαίνω	κατάλαβα	—	—
καταλαμβάνω	κατέλαβα	καταλήφθηκα	κατειλημμένος
καταναλίσκω/-λώνω	κατανάλωσα	καταναλώθηκα	καταναλωμένος
καταπίνω	κατάπια, υποτ. καταπιώ	—	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
καταριέμαι	—	καταράστηκα	καταραμένος
κατάσχω	κατάσχεσα	κατασχέθηκα	κατασχεμένος
καταφρονώ/ καταφρονάω	καταφρόνησα/ καταφρόνεσα	καταφρονήθηκα/ καταφρονέθηκα	καταφρονη(/ε)μένος
κατεβαίνω	κατέβηκα, υποτ. κατεβώ/ κατέβω, προστ. κατέβα, κατεβείτε	—	κατεβασμένος
κερνάω/κερνώ	κέρασα	κεράστηκα	κερασμένος
κλαίω	έκλαψα	κλαύτηκα	κλαμένος
κλέβω	έκλεψα	κλάπηκα/κλέφτηκα	κλεμμένος
κλείνω/-κλείω	έκλεισα	κλείστηκα	κλεισμένος
κόβω/- κόπτω	έκοψα	κόπηκα	κομμένος / -κεκομμένος
κοιμάμαι/κοιμούμαι	—	κοιμήθηκα	κοιμισμένος
κοιτάζω/κοιτώ	κοίταξα, προστ. κοίτα(ξε)	κοιτάχτηκα	κοιταγμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
	κοιτάξτε/κοιτάχτε		
κουφαίνω	κούφανα	κουφάθηκα	κουφαμένος
κρεμώ/ κρεμάω	κρέμασα, προστ. κρέμα(σε), κρεμάστε	κρεμάστηκα	κρεμασμένος
κυλώ/κυλάω	κύλησα	κυλίστηκα	κυλισμένος
λαμβάνω/λαβαίνω	έλαβα	λήφθηκα/ελήφθην	ειλημμένος
λέγω	-έλεξα	-λέχθηκα/ -λέχτηκα/-έλεγην	-λεγμένος
λεπταίνω/λεπτύνω	λέπτυνα	λεπτύνθηκα	(εκ)λεπτυσμένος
λέω	είπα, υποτ. πώ, πρόστ. πες	ειπώθηκα/ λέχθηκα	ειπωμένος
λιπαίνω	λίπανα	λιπάνθηκα	λιπασμένος
μαθαίνω	έμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος
μακραίνω/-μακρύνω	μάκρυνα	(από)μακρύνθηκα	(από)μακρυσμένος
μαραίνω	μάρανα	μαράθηκα	μαραμένος
μεθώ/μεθάω	μέθυσα	—	μεθυσμένος
μένω	έμεινα	—	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
μικραίνω	μίκρυνα	—	—
μολύνω	μόλυνα	μολύνθηκα	μολυσμένος
μπαίνω	μπήκα, υποτ. μπω, προστ. μπες/έμπα,μπέστε/ μπείτε/ μπάτε	—	μπασμένος
μπορώ	μπόρεσα	—	—
-νέμω	-ένειμα	-νεμήθηκα	-νεμημένος
ντρέπομαι	—	ντράπηκα	—
ξέρνω/ξερνάω	ξέρασα	—	—
ξέρω, παρατ. ήξερα	—	—	—
ξεχνώ/ξεχνάω	ξέχασα	ξεχάστηκα	ξεχασμένος
ξεψυχώ/ξεψυχάω	ξεψύχησα	—	ξεψυχισμένος
παθαίνω	έπαθα	—	(παθημένος)
παινεύω, βλ. επαινώ			
παίρνω	πήρα, υποτ. πάρω, προστ. πάρε, πάρτε	πάρθηκα	παρμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
παραγγέλλω/ παραγγέλνω βλ.- αγγέλω			
παραπονιέμαι/ παραπονούμαι	—	παραπονέθηκα	παραπονεμένος
παρασταίνω/ παριστάνω	παράστησα/ παρέστησα	παραστάθηκα	παραστημένος
παρελαύνω	παρήλασα/ παρέλασα	—	—
παρεμβαίνω	παρενέβην, υποτ. παρέμβω	—	—
παρέχω, παρατ. παρείχα	—	παρασχέθηκα	—
πάσχω	έπαθα	—	—
πεθαίνω	πέθανα	—	πεθαμένος
πεινώ/πεινάω	πείνασα	—	πεινασμένος
πειράζω	πείραξα	πειράχτηκα	πειραγμένος
περνώ/περνάω	πέρασα	περάστηκα	περασμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
πετώ/πετάω	πέταξα, προστ. πέτα(ξε), πετάξτε/πετάχτε	πετάχτηκα	πεταγμένος/ πεταμένος
πέφτω/- πίπτω	έπεσα	—	πεσμένος
πηγαίνω/πάω	πήγα, υποτ. πάω	—	(πηγεμένος)
πηδών/πηδάω	πήδηξα/πήδησα, προστ. πήδα/πήδηξε/ πήδησε, πηδήξτε/πηδήχτε/ πηδήστε	πηδήχτηκα	πηδη(γ)μένος
πικραίνω	πίκρανα	πικράθηκα	πικραμένος
πίνω	ήπια, υποτ. πιω, προστ. πιες, πιέστε/πιείτε	—	πιωμένος
πλάθω/πλάσσω	έπλασα	πλάστηκα	πλασμένος
πλανών/πλανεύω	πλάνεψα	πλανήθηκα/ πλανεύτηκα	πλανη(/ε)μένος
πλένω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
πλέω	έπλευσα	—	—
πλήττω	έπληξα	επλήγην, μτχ. πληγείς	—
πνίγω	έπνιξα	πνίγηκα/πνίχτηκα	πνιγμένος
πονώ/πονάω	πόνεσα	—	πονεμένος
πρέπει, παρατ. έπρεπε	—	—	—
πρήζω	έπρηξα	πρήστηκα	πρησμένος
προβαίνω	προέβην, υποτ. προβώ	—	—
πρόκειται, παρατ. επρόκειτο	—	—	—
προτείνω	πρότεινα	προτάθηκα, μτχ. προταθείς	—
ρουφώ/ρουφάω	ρούφηξα	ρουφήχτηκα	ρουφηγμένος
ρυπαίνω	ρύπανα	ρυπάνθηκα	—
σέβομαι	—	σεβάστηκα	—
σέρνω/σύρω	έσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σημαίνω	σήμανα	σημάνθηκα	σεσημασμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
σιωπώ	σιώπησα	(από)σιωπήθηκα	(από)σιωπημένος
σκουντώ/σκουντάω	σκούντησα/ σκούντηξα	σκουντήχτηκα (/σκουντήθηκα)	σκουντηγμένος
σπάζω/σπάω/σπω	έσπασα	-σπάστηκα	σπασμένος
σπέρνω	έσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι/στέκω	—	στάθηκα, προστ. στάσου, σταθείτε	—
στέλνω/-στέλλω	έστειλα	στάλθηκα/- εστάλην	σταλμένος/ -έσταλμενος
στενοχωρώ/ στενο(/α)χωράω	στενοχώρησα/ στενο(/α)χώρεσα	στενοχωρέθηκα/ στενο(/α)χωρέθηκα	στενο(/α)χωρημένος
στρέφω	έστρεψα	στράφηκα	στραμμένος
συγχαίρω	συγχάρηκα/ συνεχάρην	—	—
συμπεραίνω	συμπέρανα	—	—
συναιρώ, βλ.-αιρώ			
συνδέω	συνέδεσα/ σύνδεσα	συνδέθηκα	συνδεμένος/ συνδεδεμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
σφάλλω	έσφαλα	—	εσφαλμένος
σχόλ(/ν)ώ/σχολνάω	σχόλασα	—	σχολασμένος
σώζω	έσωσα	σώθηκα	σωσμένος
σωπαίνω	σώπασα, προστ. σώπα/σώπασε, σωπάτε/σωπάστε	—	—
τείνω	έτεινα	-τάθηκα	τεταμένος
τελώ	τέλεσα	τελέστηκα	τελεσμένος/ τετελεσμένος
τραβώ/τραβάω	τράβηξα, προστ. τράβα/τράβηξε, τραβήξτε/ τραβήχτε	τραβήχτηκα	τραβηγμένος
τρέπω	έτρεψα	τράπηκα	(επι)τετραμμένος
τρέφω, βλ. θρέφω			
τρέχω	έτρεξα	—	—
τρώω/τρώγω	έφαγα, υποτ. φάω, προστ. φάε, φάτε	φαγώθηκα	φαγώμενος
τυχαίνω	έτυχα	—	—

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
υπάρχω	υπήρξα, υποτ. υπάρξω	—	—
υπόσχομαι	—	υποσχέθηκα	υπεσχημένος
υφίσταμαι	—	υπέστην, υποτ. υποστώ	—
φαίνομαι	—	φάνηκα/ εφάνην	—
φέρνω/φέρω	έφερα	φέρθηκα	φερμένος
φεύγω	έφυγα	—	—
φθείρω	έφθειρα	φθάρθηκα/ εφθάρην	φθαρμένος/ (δι)φθαρμένος
φοβάμαι/φοβούμαι	—	φοβήθηκα	φοβισμένος
φορώ/φοράω	φόρεσα, προστ. φόρα/φόρεσε, φορέστε	φορέθηκα	φορεμένος
φταίω	έφταιξα	—	—
φυλώ/φυλάω/ φυλάγω	φύλαξα, προστ. φύλα(ξε), φυλάξτε/φυλάχτε	φυλάχτηκα	φυλαγμένος

Ενεστώτας	Αόριστος ενεργητικής φωνής	Αόριστος παθητικής φωνής	Μετοχή παθητικής φωνής
φυσώ/φυσάω	φύσηξα/φύσησα	—	φυσημένος
χαίρομαι/χαίρω	—	χάρηκα	—
χαλώ/χαλάω	χάλασα	χαλάστηκα	χαλασμένος
χορταίνω	χόρτασα	—	χορτασμένος
χωρώ/χωράω	χώρεσα	—	—
ψέλνω	έψαλα	ψάλθηκα	ψαλμένος

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Το ευρετήριο αυτό λειτουργεί σε συνδυασμό με τον πίνακα περιεχομένων. Οι αριθμοί με μαύρα τονισμένα στοιχεία δηλώνουν τη σελίδα ή τις σελίδες όπου δίνεται ο ορισμός του όρου ή (και) βασικές πληροφορίες γι' αυτόν.

1. Γραμματικοί όροι

A

ακρωνυμίες 162

αλφάβητο 17, 22

~ Διεθνές Φωνητικό 17

αντίθεση

~ δυαδική 163· ~ κλιμακωτή 163

αντικείμενο 31, 75, 110-

112, 116, 123, 131, 146-148, 153, 161~ άμεσο 131· ~

έμμεσο 131, 140· ~ εμπρόθετο 131·

~ σύστοιχο (εσωτερικό) 131

αντωνυμία – αντωνυμίες 20, 66-69, 72-73, 103, 110, 112, 116, 119, 135, 138, 141, 146, 147-148, 151~ αναφορικές 24,

66, 69-73, 105, 146, 151·~ αόριστες 66, 71, 73, 146-148·

~ αυτοπαθείς 66, 68, 73· ~ δεικτικές 66, 68-69, 72-73,

146-148· ~ επαναληπτική 66· ~ ερωτηματικές 66, 70-73,

112, 146, 148· ~ κτητικές 66, 67-68, 73· ~ οριστικές 66,

68, 73· ~ προληπτική 66· ~ προσωπικές 21, 24, 66-68, 72-73, 110, 136, 138, 140

αόριστος, βλ. χρόνος

απαρέμφατο, βλ. έγκλιση

αποβολή 20, 27

απόδοση 149-150, 179

αποκοπή 20, 23, 27

απόστροφος 20, 23, 24

**άρθρο – άρθρα 20-29, 47, 68, 109, 117, 119-120,136~
αόριστο 29-30, 71, 119· ~ οριστικό 29-30, 120, 136**

**αριθμητικά 30, 61-65, 71, 100, 102-103, 116,119-120,
135, 140, 142~ αναλογικά 64· ~ απόλυτα 62-64,
140,142·**

**~ επίθετα 61-62, 65· ~ ουσιαστικά 61,64-65· ~
περιληπτικά 61, 64-65· ~ πολλαπλασιαστικά 64· ~
προσεγγιστικά
61, 64-65· ~ τακτικά 62, 64**

αρκτικόλεξα 162

ασύνδετο σχήμα 145

αττικισμός 15

**αύξηση 74, 77, 82, 94, 97
~ εξωτερική 77, 97· ~ εσωτερική 77, 97**

αφομοίωση 20, 27

B

βαθμός

~ απόλυτος υπερθετικός **57-58**· ~θετικός **56-58,101**~
συγκριτικός **57-59, 101, 104-105**·

~ σχετικός υπερθετικός **57-58**·~υπερθετικός **57-58, 101**

Γ

γράμμα – γράμματα 11-12, 22, 23-24

~ διπλά **23**· ~ δίψηφα **23, 26**

Δ

Δημοτική (δημοτική γλώσσα) 15-16, 180-181

διάθεση 74-75, 123-124, 132~ ενεργητική **75, 124, 134**· ~
μέση **74, 124,134**· ~ ουδέτερη **74, 123, 134**·

~ παθητική **74, 123-124, 132-134**

δίφθογγος 19, 26

E

έγκλιση – εγκλίσεις 74-75, 79-93, 94-95, 123,126-127,
133, 149, 152, απαρέμφατο 75-77, 79, 81, 84, 86, 88,
90,93, 96,

126, 128, 134· ~ απρόσωπες **75,126-127, 134**· μετοχές
21, 75, 77-79, 82-84,86-88, 90, 92-93, 95-96, 98, 116-117,
119,126-128, 134-137, 143, 160-161· ~ οριστική **74-75,**
77-95, 112, 124, 125-129, 134, 146,148-152·

~ προστακτική **21, 75, 77, 78-95,112, 126-127, 129, 134,**
150, 153· ~ προσωπικές **75, 126, 134**·

~ υποτακτική **75, 77-95,112, 126, 127-129, 134, 147-152**

είδη λόγου, βλ. κειμενικά είδη

έκθλιψη 20, 23, 27

ενεστώτας, βλ. χρόνος

ενωτικό 24, 26, 28, 162

επεξήγηση 25, 116, 117-118, 120, 122, 146-148, 153

επίθετο – επίθετα 47-67, 75, 96, 100, 103, 106, 110-111, 114, 116, 122, 128, 130, 135-136, 147, 159-162, 177, 182
~ άκλιτα 56· ~ αντωνυμικά 66· ~ δικατάληκτα 48-50, 54-55, 58· ~ παράγωγα 159-160· ~ ρηματικά 159

επίθημα 70, 158, 164

επιθηματοποίηση 158

επιρρήματα 59, 100-103, 105-106, 109, 112, 119-120, 129, 135-139, 146-147, 152, 159-161, 177
~ αναφορικά 151-152· ~ αρνητικά 100, 137· ~
βεβαιωτικά 100, 137· ~ διστακτικά 100, 138· ~
ερωτηματικά 148·
~ παράγωγα 160· ~ παραθετικά 100-101· ~
ποσοτικά 100, 137· ~ προτασιακά 100, 135· ~
τοπικά 100, 136·
~ τροπικά 100, 136· ~ χρονικά 100, 136, 177

επιρρηματικά 123, 135-136, 143

επιτονισμός 21-22, 28, 112

επιφωνήματα 25, 105-106

Η

ημιπερίοδος 109

θέμα 38, 50, 58, 65, 74, 76-77, 82-83, 94, 97, 110, 130, 158, 161, 164

~ αοριστικό 76, 94, 130· ~ ενεστωτικό 76, 94, 130

Καθαρεύουσα 15-16, 45, 96, 98, 128, 180-181

κατάληξη – καταλήξεις 34-36, 39-42, 50-56, 59, 62, 65, 74, 76, 77-79, 94-97, 100, 102, 158-159, 161, 164

~ παραγωγική 56, 158, 161, 164

κατηγορήμα 109-111

κατηγορούμενο 109, 110-116, 123

~ επιρρηματικό 111, 136-137· ~ του αντικειμένου 111

κειμενικά είδη – κείμενα 70, 98, 169, 174, 176-177, 179~ αφηγηματικά 169, 177, 182· ~ γραπτά 174, 177·

~ επιχειρηματολογικά 169, 177, 182· ~ περιγραφικά 169, 177, 182· ~ προφορικά 176-177

κειμενικοί δείκτες 100, 135

κείμενο 109, 172-174, 176, 179-180

κειμενογλωσσολογία 11-12, 109, 171, 174

λεκτικές πράξεις 169

~ δεσμευτικές 170, 182· ~ δηλωτικές 170, 182· ~

διακηρυκτικές 170· ~ εκφραστικές 170, 182·

~ κατευθυντικές 170, 182

Λεκτικό σύνολο 116, 123

**λέξη – λέξεις 155-161~ αντίθετες (αντώνυμες) 163, 168· ~
αντικειμενικές σύνθετες 161· ~ αντίστροφες 163·
καταγωγή ~ 156-157· θετες 161· ~ λαϊκές 157· ~
λόγιες 157· ξένες 157· ~ ομώνυμες 163, 168· ~
παράγωγες 155,
158, 161, 164· ~ παραθετικές σύνθετες 26, 162· ~
παρασύνθετες 161· ~παρατακτικές σύνθετες 161· ~
παρώνυμες
163, 168· ~ πολυλεκτικές
σύνθετες 162· ~πολύσημες 163· ~ πολυσύνθετες 162·
~προσδιοριστικές σύνθετες 161·
~ ριζικές158· ~ συγγενικές 158· σύνθετες
26, 155,158, 160-161, 162· ~ συνώνυμες 163,
168·σχηματισμός ~ 155-
156, 158· ~ ταυτόσημες 163, 168· ~ υπώνυμες 163, 168**

Λεξικό 165-166

Λεξιλόγιο 12, 16, 155, 157-158, 169, 178-181

M

μέλλοντας, βλ. χρόνος

μετοχή, βλ. έγκλιση

μόρια 20, 107

~ αχώριστα 160-161· ~ στερητικά 161

μόρφημα 32, 77, 97, 156

μορφολογία 12, 29-30, 33

N

νόμος τρισυλλαβίας 21

O

οριστική, βλ. έγκλιση

ουσιαστικά 21, 29, 31-49, 56-57, 66-67, 96, 100-103, 106, 110-111, 114, 116-122, 128, 130, 135, 146-148, 151, 153, 158-159, 161, 169 ~ άκλιτα 31, 45· ~ ανδρωνυμικά 159· ~ ανισοσύλλαβα 33, 36-37, 40, 43-44, 48-49, 53· ~ αφηρημένα 31, 33, 64· ~ δικατάληκτα 33· ~ διπλόκλιτα 31, 45· ~ εθνικά (πατριδωνυμικά) 159· ~ επαγγελματικά 159· ~ ισοσύλλαβα 33-35, 38-43· ~ κοινά 31-33, 35· ~ κύρια 31, 33· ~ μεγεθυντικά 159· ~ οξύτονα 33, 34-42, 44, 49, 51-53· ~ παράγωγα 158· ~ παροξύτονα 33, 34-44, 49, 53· ~ περιεκτικά 159· ~ περιληπτικά 31-32, 64· ~ προπαροξύτονα 33, 34-44, 49, 50, 62· ~ συγκεκριμένα 31, 33· ~ τοπικά 159· ~ τρικατάληκτα 33· ~ υποκοριστικά (χαϊδευτικά) 35, 42, 54, 159

ουσιαστικοποίηση 120

Π

παραδειγματικές σχέσεις 110

παραδειγματικός άξονας 110

παράθεση 25, 116, 117-118, 120, 122
~ προεξαγγελτική 117

παρακείμενος, βλ. χρόνος

παρατατικός, βλ. χρόνος

περίοδος 109

ποιητικό αίτιο 124

ποιόν ενέργειας 74-75, 97, 123-124, 129-130,177
~ μη συνοπτικό (ή εξακολουθητικό
επαναλαμβανόμενο) 129-130, 134· ~ συνοπτικό (ή
στιγμιαίο) 129-130, 134, 177·
~ συντελεσμένο 129-130, 134

πραγματολογία 11-12, 109, 156, 169, 171

προθέσεις 20, 67, 102-103, 109, 120, 131, 135,138, 160-
161, 172~ κοινές 102-103, 138· ~ λόγιες
(απαρχαιωμένες)
102-103, 138, 140· ~ σύνθετες (πολυλεκτικές) 103

πρόθημα 160-161

προθηματοποίηση 160

προσδιορισμός 31, 66, 113, 116-121, 135, 146~
εμπρόθετος 131· ~ επιθετικός 121-122·~
επιρρηματικός 135· ~
κατηγορηματικός 116, 119, 122· ~ ονοματικός 117-118· ~
ονοματικός ετερόπτωτος 116-118· ~ ονοματικός
ομοιόπτωτος 116-118

προστακτική, βλ. έγκλιση

πρόσωπο 76, 110-111, 124, 131, 158, 164, 170,182

πρόταση – προτάσεις 12, 24, 31, 66, 69, 71, 74,97, 100,
104-105, 109-117, 120, 123-124,128, 132, 135-136, 138-
140,

143, 145, 148-153 ~ αιτιολογικές 137, 148, 154· ~
 αναφορικές 25, 69, 136-137, 151-154· απλές 113, 115·
 ~ αποτελεσματικές (συμπερασματικές) 137, 148-149,
 154· ~ αποφαντικές (κρίσης) 112, 114-115· ~ αρνητικές
 (αποφατικές) 112, 114-115· ~ βουλευτικές 25, 145-147,
 152-154· ~ δευτερεύουσες (εξαρτημένες) 25, 69,
 104, 113,
 115, 145-151· είδη ~109, 112, 153· ~ ειδικές 25, 145-146,
 154· ~ ελλειπτικές 113, 115·
 ~εναντιωματικές(/παραχωρητικές) 137, 145, 148, 150,
 154· ~ ενδοιαστικές 25, 138, 145-147, 154· ~ επαυξημένες
 113, 115· ~ επιρρηματικές 145-146, 148, 152, 154· ~
 επιρρηματικές αναφορικές 146, 148, 152, 154·
 ~ επιφωνηματικές 112, 114-115· ~
 ερωτηματικές 112, 148, 153-154· ~ καταφατικές 112, 114-
 115· ~ κύριες
 (ανεξάρτητες) 25, 104, 112, 124, 128, 145, 149, 150-151,
 153· ~ ονοματικές 145-146· ~ ονοματικές
 αναφορικές 146, 148, 151, 154· ~ πλάγιες ερωτηματικές
 25, 145-146, 148, 154· ~ προστακτικές (επιθυμίας) 112
 , 115, 153· ~ σύνθετες 113, 115· ~ τελικές (σκοπού) 25,
 137, 148-149, 153-154· ~ υποθετικές 71, 137, 149-150,
 154· ~ χρονικές 136, 151, 154

P

ρήμα – ρήματα 21, 23, 31, 47, 66, 74-88, 91-102, 106, 109-
 111, 112-114, 116, 120, 123-135, 146-151, 153, 158-159,
 161, 169-170, 177· ~ αλληλοπαθή 124· ~ αμετάβατα 124·
 ~ ανώμαλα 13, 74, 95, 183· ~ αποθετικά 74-75, 83, 92-93,
 95, 99· ~ απρόσωπα 95, 110, 130, 147· ~
 αυτοπαθή 124· ~ δίπτωτα 131· ελλειπτικά 74, 95· ~
 ιδιόκλιτα
 (συνηρημένα) 74, 94, 99· ~ κατηγορηματικό 110· ~
 μεταβατικά 75, 124, 131· ~ μονόπτωτα 131· ~
 ουδέτερα 124·

~ συνδετικά 110· ~ τριτοπρόσωπα 130

Σ

σημασία – σημασίες 155, 163, 168~ αντίθετες (ή αντώνυμες) 163, 168· ~ κοινωνική 155· ~

μεταφορικές 163, 168·

~ομώνυμες 163, 168· ~ παρώνυμες 163,168· ~

περιγραφική (ή αναφορική) 155-

156·~συναισθηματική 155·

~ συνώνυμες 163, 168· ~ ταυτόσημες 163, 168· ~

υπώνυμες 163, 168

σημασιολογία 12, 123, 155-156, 171

στίξη 17, 22, 24, 28, 153

συγκοπή 20, 27

σύγκριση 56-57, 120, 138, 146

συλλαβή – συλλαβές 18-21, 22-23, 26, 28, 33,35, 39, 40-41, 44, 48-50, 76, 161-162~ αρχική 22-23, 28· ~ λήγουσα 21-22, 28,33-34, 38-39, 42, 44, 50, 54, 64, 79· ~

οξύτονη 21, 28· ~ παραλήγουσα 21-22, 28, 33-44, 49-50, 63, 79,

96· ~ παροξύτονη 21, 28·~ προπαραλήγουσα 21-22, 28, 33, 36-37,42-44, 49, 54, 63, 77, 79· ~ προπαροξύτονη 21, 28

συλλαβισμός 20, 26

σύμφωνα 18-19, 21, 23, 26~ άηχα 18-19· ~ οδοντικά 18-19· ~ διχειλικά 18-19· ~ ηχηρά 18-20· ~ κλειστά 18-20·

~ μεσοδοντικά 18· ~ ουρανικά 18· πάθη ~20, 27· ~

παλλόμενα 18-19· ~ πλευρικά 18-19· ~ ραχιαία 18-19·

~ ρινικά 18-19· ~ τριβόμενα 18-19· ~ υπερωικά 18· ~
φατνιακά 18-19· ~ χειλοδοντικά 18-19

συμφωνία 109, 111, 114

συναίρεση 20, 94

σύνδεση 145, 150, 152~ επιδοτική 145· ~
παρατακτική 145· ~ υποτακτική 145-146

σύνδεσμος – σύνδεσμοι 102, 104-105, 177~
αιτιολογικοί 104, 146, 148· ~ αντιθετικοί 104· ~
αποτελεσματικοί 104,
146, 149· ~ βουλευτικός 104, 147· ~
διαχωριστικοί 104,145· ~ ειδικοί 104-105, 146· ~
εναντιωματικοί/παραχωρητικοί 104, 146, 150· ~
ενδοιαστικοί ή διστακτικοί 104, 146-147· ~
επεξηγηματικός 104· ~
παρατακτικοί 104· ~ συγκριτικός 104-105· ~
συμπερασματικοί 104, 146· ~ συμπλεκτικοί 104, 145· ~
τελικοί 104,
146, 149· ~ υποθετικοί 104, 146,149·
~ υποτακτικοί 104, 146· ~ χρονικοί 104, 146, 151

σύνθεση 160-161

~ γνήσια 162· ~ καταχρηστική 162~

συνίζηση 20, 27

συνταγματικές σχέσεις 110

συνταγματικός άξονας 110

σύνταξη 12, 103, 109-111, 113, 121, 123, 133,135, 177-
181

συντομογραφίες 24, 26

**σχήματα λόγου 169, 177, 181, αναδίπλωση 181-182·
ειρωνεία 181-182· έλλειψη 181-182· λιτότητα 181-182·
μεταφορά 181-182· μετωνυμία 182· παρομοίωση 182·
πλεονασμός 182· προσωποποίηση 182·
συνεκδοχή 182· υπερβατό 182· υπερβολή 182**

συνίζηση 20, 27

συνταγματικές σχέσεις 110

συνταγματικός άξονας 110

**σύνταξη 12, 103, 109-111, 113, 121, 123, 133,135, 177-
181**

συντομογραφίες 24, 26

**σχήματα λόγου 169, 177, 181 αναδίπλωση 181-182·
ειρωνεία 181-182· έλλειψη 181-182· λιτότητα 181-182·
μεταφορά 181-182· μετωνυμία 182· παρομοίωση 182·
πλεονασμός 182· προσωποποίηση 182·συνεκδοχή 182·
υπερβατό 182· υπερβολή 182**

T

**τόνος – τόνοι 17, 21, 23-24, 27, 33-44, 49-50,54, 63, 83,
87-88, 91-94, 161, 163~ δυναμικός 21· έγκλιση ~ 21·
~ λέξης 21,28· ~ φράσης (επιτονισμός) 21-22, 28**

**τροπικότητα – τροπικότητες 75, 123, 126-129,133-134,
146~ δεοντική 127,129, 134· ~ επιστημική 127-128, 134**

Y

υπερσυντέλικος, βλ. χρόνος

υπερτμηματικά στοιχεία 17, 21, 24, 28

υποδιαστολή 24, 70, 105

υπόθεση 128, 133-134, 149-150

υποκείμενο 31, 74, 109-110, 111-114, 116, 123-124, 128, 130, 146-148, 153

υποτακτική, βλ. έγκλιση

υφολογία 179-180

ύφος 12, 169, 180-181

~ οικείο 181· ~ ουδέτερο 181· ~ τυπικό 181

φθόγγος – φθόγγοι 11, 17-19, 24, 26, 76, 173,180

φράση – φράσεις 19, 21-22, 24-26, 32-34, 38,42, 45, 65, 71-72, 100, 102, 104-106, 109,114, 124-125, 135, 143, 153, 162, 169-170,173, 177, 180-182

~ εμπρόθετη 131· ~ επιρρηματική 110,116, 135-137, 143·

~ λεξικές 162· ~ ονοματική 31, 66, 116-119, 130-131,

135-143, 151,177· ~ προθετική 116, 119, 131, 135-

138,143· ~ ρηματική 116, 123, 131-132

φωνή – φωνές 74-75, 96, 123

~ ενεργητική 74-76, 78-79, 82-84, 87-88,91, 95-96, 123,

127-128· ~ παθητική 49, 74-76, 79, 81, 83, 85, 87, 90-91,

95-96, 123, 127-128, 130

φωνήεν – φωνήεντα 18-19, 20-21, 23-24, 26, 38,44, 50, 62, 67, 76-77, 94, 103, 105, 147, 160-161~ ανοιχτά 18-19· ~

δίψηφα 23, 77· ~ κλειστά 18-19· ~ μέσα 18-19· ~ μεσαία 18-19·~ μη στρογγυλά 18-19· ~ οπίσθια 18-19·πάθη ~

20· ~ πρόσθια 18-19· ~ στρογγυλά 18-19· ~ συνδετικό 161

φώνημα – φωνήματα 12, 17, 19, 22-23, 50

φωνητική 11, 17, 169

φωνολογία 12, 19

χαρακτήρας 74, 76, 94

χρόνος – χρόνοι 74-75, 95, 97, 100, 123-124, 130, 149~ αόριστος 75-76, 79, 81-84, 90-97, 124-125, 128, 134, 150 151, 177· ~ γνωμικός αόριστος 125· ~ γνωμικός ενεστώτας 125·~ ενεστώτας 75-85, 87-88, 90-96, 124-128,

133- 134, 177· ~ εξακολουθητικοί 95· ~εξακολουθητικός μέλλοντας 75-76, 87, 91-94, 124, 126, 134· ~ ιστορικός ενεστώτας 125· ~ μελλοντικοί 126· ~ μονολεκτικοί 77-78· ~ παρακείμενος 75, 80, 83, 85-86,89, 93, 124-125, 133 134· ~ παρατατικός 75-79, 81, 83, 85, 87-88, 90-92, 94, 124-125, 134· ~ παρελθοντικοί 125, 147, 150·

~ παροντικοί 125· ~ περιφραστικοί 77-78· συνοπτικός μέλλοντας 75-76, 80,84, 86,89-90, 124, 126, 134·

~ συντελεσμένος μέλλοντας 75, 80, 82-83, 85-86, 89, 91, 93,124, 126, 134· ~ συντελικοί 82-83, 87-88, 91-92·

~ υπερσυντέλικος 75, 80, 82-83, 85-86, 89, 93, 124, 126, 134

2.Ονόματα

Αναφέρονται μόνο όσα ονόματα βρίσκονται στο κύριο σώμα του κειμένου.

Anderegg J. 180

Grice P. 169-170

Αριστοτέλης 126, 174

Κενό P. 179

Austin J. 169

Riffatere M. 180

Buffon G.-L. 180

Searle J. 169-170

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Holton D., Mackridge P., Φιλιππάκη-Warburton
Ει., Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα,
Πατάκης, 2002.

Κλαίρης Χρ., Μπαμπινιώτης Γ., Γραμματική της Νέας
Ελληνικής. Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή, Αθήνα,
Ελληνικά
Γράμματα, 2005.

Mackridge P., Η Νεοελληνική Γλώσσα, Αθήνα, Πατάκης,
1987.

Mirambel A., Η Νέα Ελληνική Γλώσσα, Θεσσαλονίκη,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1978.

Πετρούνιας Ευ., Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική
Ανάλυση (Μέρος Α΄ – Θεωρία), Θεσσαλονίκη,
University Studio Press, 1984.

Τζάρτζανος Αχ., Νεοελληνική Σύνταξις, Αθήνα, ΟΕΔΒ,
Α΄ τόμ. 1946, Β΄ τόμ. 1953. Ανατύπωση: Θεσσαλονίκη,
Αφοί
Κυριακίδη, 1989.

Τσοπανάκης Αγ., Νεοελληνική Γραμματική,
Θεσσαλονίκη – Αθήνα, Αφοί Κυριακίδη & Εστία, 1994.

Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική Γραμματική, Αθήνα,

**ΟΕΣΒ, 1941. Ανατύπωση: Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών, 2000.**

**<http://www.greeklanguage.gr> (διαδικτυακός τόπος του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας).**

**<http://www.ilsp.gr> (διαδικτυακός τόπος του Ινστιτούτου
Επεξεργασίας Λόγου).**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

4. Τα επιρρηματικά.....	5
4.1. Ορισμός – Λειτουργία – Σύνταξη.....	5
4.2. Μορφές.....	7
4.3. Σημασίες.....	8
Οι ειδικότερες σημασίες των προθέσεων.....	12
α. Κοινές προθέσεις.....	12
β. Λόγιες προθέσεις.....	17
5. Σύνδεση προτάσεων.....	26
5.1. Παρατακτική σύνδεση.....	27
5.2. Υποτακτική σύνδεση.....	28
α. Ονοματικές προτάσεις.....	29
β. Επιρρηματικές προτάσεις.....	34
γ. Αναφορικές προτάσεις.....	40
Συνοπτικός πίνακας.....	47

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ – ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

1. Η σημασία, η λέξη και το λεξιλόγιο.....	48
2. Το λεξιλόγιο και οι σημασίες της νέας ελληνικής.....	51
2.1. Η καταγωγή των λέξεων.....	51
2.2. Ο σχηματισμός των λέξεων.....	53
α. Παράγωγες λέξεις.....	54
Παράγωγα ρήματα.....	54

Παράγωγα ουσιαστικά.....	54
Παράγωγα επίθετα.....	56
Παράγωγα επιρρήματα.....	57
β. Σύνθετες λέξεις.....	57
Σύνθεση με αχώριστα μόρια (προθηματοποίηση).....	58
Η σύνθεση με ένωση λέξεων.....	60
Παρασύνθετες λέξεις.....	61
γ. Πολυλεκτικά σύνθετα.....	62
δ. Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση.....	62
ε. Αρκτικόλεξα και ακρωνυμίες.....	63
2.3. Οι σημασίες των λέξεων.....	64
 Συνοπτικός πίνακας.....	 73

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΚΕΙΜΕΝΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

1. Η Πραγματολογία.....	74
2. Η Κειμενογλωσσολογία.....	79
2.1. Το κείμενο και η έννοιά του.....	79
2.2. Κειμενικά είδη.....	84
α. Γραπτά κειμενικά είδη.....	84
β. Προφορικά κειμενικά είδη.....	86
2.3. Υφολογία.....	93
α. Η έννοια του ύφους.....	93

β. Το ύφος της νέας ελληνικής.....	96
γ. Ύφος και σχήματα λόγου.....	99
Συνοπτικοί πίνακες.....	101

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Κατάλογος των συχνότερων ανώμαλων ρημάτων....	102
Ευρετήριο όρων και ονομάτων.....	124
Βιβλιογραφία – Διαδικτυακές διευθύνσεις.....	139

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.